

”OLISIN MIELELLÄNI VIELÄ JATKANUT...”

Erimielisyyden osoittaminen vuoden 1999 eduskuntavaalien televisiokeskusteluissa.

Petra Katariina Välkky

Valtio-opin pro-gradu -tutkielma

Syyskuu 2002

Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos

Jyväskylän yliopisto

”OLISIN MIELELLÄNI VIELÄ JATKANUT...”

– Erimielisyyden osoittaminen vuoden 1999 eduskuntavaalien televisiokeskusteluissa.

Petra Väkky

Valtio-oppi

Syyskuu 2002 Jyväskylän yliopisto

121 sivua + liitteet

Tiivistelmä

Tutkielmassa tarkastellaan erimielisyyden osoittamista television vaalikeskusteluissa ennen vuoden 1999 eduskuntavaaleja. Tavoitteena on selvittää, millaisia sisällöllisiä erimielisyyksiä vaalikeskusteluissa esiintyy. Samoin kiinnostuksen kohteena ovat tavat, joilla erimielisyydet ilmenevät ja näyttäytyvät katsojalle eli äänestäjälle. Lisäksi pohditaan, mitä puoluejohtajien vaalikeskustelut kertovat suomalaisesta poliittisesta viestintäkulttuurista ja tämän päivän puolueista.

Tutkielman empiirisessä osuudessa havainnoitiin kahta vaalikeskustelua ennen vuoden 1999 eduskuntavaaleja. Aineistoa lähestyttiin pääosin kvalitatiivisesta näkökulmasta, mutta myös kvantitatiivista menetelmää käytettiin. Molempiin keskusteluihin osallistuivat Suomen kolmen suurimman puolueen puheenjohtajat: Esko Aho (Suomen Keskusta), Paavo Lipponen (SDP) sekä Sauli Niinistö (Kansallinen Kokoomus). Tarkastelun kohteena olevat puoluejohtajat edustavat kaikki vakiintuneita puolueita Suomen puoluejärjestelmässä.

Tässä tutkielmassa kävi ilmi, että erimielisyyttä ilmaistaan sekä sanattomasti että sanallisesti. Yleisimpiä sanattomia tapoja osoittaa erimielisyyttä ovat kädellä osoittaminen, päällä nyökkääminen sekä asennon vaihtaminen. Sanallisesti puoluejohtajat osoittavat erimielisyyttä esimerkiksi muotoilemalla keskustelun aihetta uudelleen tai pyytämällä puheenvuoroa. Myös ulkoisten tekijöiden todettiin vaikuttavan siihen, kuinka paljon erimielisyyttä keskustelussa ilmenee. Ohjelman ajankohdalla suhteessa vaaleihin, toimittajan toiminnalla sekä studion järjestelyillä on vaikutusta kontaktin syntymiseen keskustelijoiden välillä ja keskustelun kulkuun.

Tutkielmassa kävi myös ilmi, että äänestäjälle on varsin haastava tehtävä päästä perille puoluejohtajien välisistä erimielisyyksistä. Keskustelun aiheet ovat varsin monimutkaisia ja vaikeita ymmärtää. Mikäli äänestäjällä ei ole riittävästi tietoa aiheiden taustoista, on puolueiden välisiä eroja hyvin vaikea keskustelusta löytää. Äänestäjän onkin paljon helpompi tehdä johtopäätöksiä poliitikkojen persoonista, heidän käyttäytymisestään, keskustelutyylitään jne. Tulosten perusteella on pääteltävissä myös, että suuria ideologisia puoluelinjauksia ja niiden välisiä eroavaisuuksia katsoja tuskin keskusteluista löytää. Yksittäisiin kysymyksiin, kuten puolueiden kannan pääomaverotuksen kiristämiseen tms. katsoja voi saada vastauksen.

Avainsanat: poliittinen viestintäkulttuuri, vaalikeskustelu, poliittisuus, televisio

SISÄLLYS

1 JOHDANTOA.....	3
1.1 VUODEN 1999 MAALISVAALIT	8
2 TELEVISIO POLIITTISEN VIESTINNÄN AREENANA.....	9
2.1 TELEVISION MERKITYS INFORMOIJANA	11
2.2 TELEVISIO VAIKUTTAJANA.....	14
2.3 TELEVISIO POLIITTISENA TOIMIJANA.....	17
3 VAALIKESKUSTELU - INTERTEKSTUAALINEN KOKONAISUUS	22
3.1 POLIITTINEN PUHUNTA – SANOJA JA TEKOJA.....	24
3.2 TELEVISION LOGIikka	28
3.2.1 Visuaalisuus.....	28
3.2.2 Nopeatempoisuus.....	30
3.2.3 Yleisöjen moneus	31
3.2.4 Persoonallistuminen	33
3.2.5 Kollektiivisuus	36
3.3 KESKUSTELUN MUOTO JA ERITYISPIIRTEET	38
3.3.1 Keskustelun institutionaalisuus	40
3.3.2 Erimielisyyksien ilmeneminen	43
3.4 TELEVISION VAALIKESKUSTELUN MAHDOLLISUUDET JA RAJA-AIDAT	47
4 TUTKIMUSMENETELMÄ JA TUTKIMUKSEN TOTEUTUS.....	50
4.1 TUTKIMUSKYSYMYKSET	50
4.2 TUTKIMUSAINEISTO	50
4.3 PERUSTELUT TUTKIMUSMENETELMÄLLE	53
4.4 TUTKIMUSPROSESSI	54
5 TULOKSET.....	59
5.1 SISÄLLÖLLISET ERIMIELISYYDET	59
5.1.1 Verokysymykset vaalikeskustelun keskiössä	59
5.1.2 Eläkeleikkauksista työelämän uudistamiseen	66

5.2 ERIEELISYYDEN OSOITTAMINEN SANATTOMASTI JA SANALLISESTI.....	78
5.2.1 <i>Sanattomat tavat osoittaa erimielisyyttä</i>	78
5.2.2 <i>Sanalliset tavat osoittaa erimielisyyttä</i>	83
5.3 KAHDEN OHJELMAN EROAVAISUUDET	89
6 DISKUSSIO.....	91
6.1 KONTAKTI LUO ERIEELISYYTTÄ JA ERIEELISYYS KONTAKTIA.....	91
6.2 MONITULKINTAISUUS ERIEELISYYDEN VERHONA	93
6.3 PERSOONAT JA ASIAKYSYMYKSET KATSOJAN ARVIOINNIN KOHTEENA	96
6.4 HUOMIOITA PUOLUEISTA	99
7 TUTKIELMAN ARVIOINTIA.....	107
KIRJALLISUUS	111

1 JOHDANTOA

”Arvomaailman köyhyys on politiikkamme suurin ongelma. Se heijastuu tänään päättyvään vaalikampailuunkin melkoisena mitäänsanomattomuutena. Kun puolueet ovat hukanneet aatteensa, myös arvot ovat kateissa... Aatteiden samankaltaistumisesta on seurannut puolueiden samankaltaistuminen. Vaihtoehdot eivät hahmotu, kun samaan hallitukseen mahtuvat demarit, kokoomus, vasemmistoliitto, vihreät, ja ruotsalaiset...”. (Keskisuomalainen 21.3.1999, 2.)

Maaliskuun 1999 eduskuntavaaleja leimasi tiedotusvälineiden keskustelu äänestäjien vaikeasta valinnasta. Toimittajien mielestä puolueiden vaalikampanjat olivat mitäänsanomattomia. Puolueet eivät kyenneet erottautumaan tarpeeksi toisistaan, eivätkä tarjoamaan tarpeeksi selviä vaihtoehtoja äänestäjille. Puolueita soimattiin ideologioiden kadottamisesta ja puolueiden johtajia liiallisesta konsensuspolitiikan harjoittamisesta. Tiedotusvälineet puhuivat vaalien merkityksen häviämisestä, puolueiden ja ylipäättään koko politiikan kriisistä.

Puheet puolueiden merkityksen vähenemisestä eivät ole uusia. Jo vuosikymmeniä politiikan ja viestinnän tutkijat ovat herätelleet kysymyksiä siitä, muistuttavatko puolueet todellakin yhä enemmän toisiaan ideologisesti. Tutkijat ovat pohtineet myös, mistä samankaltaistuminen voisi johtua ja miten se ilmenee käytännössä. Mikä on puolueiden rooli tämän päivän yhteiskunnassa ja miten niiden merkitys on muuttunut viimeisten vuosikymmenien ajan? Ovatko ne ainoastaan vaalikoneistoja, joiden tarkoituksena on edesauttaa yksittäisten henkilöiden pääsyä merkittäviin yhteiskunnallisiin valta-asemiin?

Tässä tutkielmassa tarkastellaan sitä, millaisena puolueiden vaalikampanjat näyttävät äänestäjälle television kautta. Työssä keskitytään tarkastelemaan, miten puolueet erottautuvat toisistaan ennen eduskuntavaaleja 1999 lähetetyissä television vaalikeskusteluissa. Eriytyisesti tarkastellaan kolmen suurimman puolueen, Suomen sosialidemokraattisen puolueen (SDP:n), Kansallisen Kokoomuksen ja Suomen Keskustan puheenjohtajia sekä heidän välisään erimielisyyksiä.

Vaalit ja vaalikampanjat ovat sekä viestinnällisen että poliittisen tutkimuksen piirissä yleisiä tutkimuskohteita. Kiinnostusta vaaleja kohtaan on selitetty mm. tutkimuskohteen helpoudella. Vaalit tarjoavat tutkijoille runsaasti tutkimusmateriaalia suhteellisen lyhyessä ajassa (McQuail 1984, 40). Kampanjoiden aikana poliitikot pyrkivät näkyville ja sitä kautta äänestäjien tietoisuuteen. Sekä poliitikot että julkisten asioiden hoito nousee päivittäin joukkoviestinten agendalle. Sitä myötä ne nousevat esiin myös ihmisten arkikeskusteluissa useammin kuin varsinaisen vaalikauden aikana (Gronbeck 1990, 191; Tainio 2001, 134).

Tutkijoiden kiinnostusta vaaleja kohtaan voidaan selittää myös tutkimuskohteen merkityksen näkökulmasta. Vaaleja pidetään demokratian kannalta merkittävänä tapahtumana. Vaaleissa kansalaisilla sanotaan olevan mahdollisuus siirtyä passiivisesta roolista aktiiviseen ja osallistua yhteiskunnalliseen päätöksentekoon (Coleman 2000, 5; Gronbeck 1990, 191). Kansalaisille annetaan oikeus osallistua äänestämällä vaaleissa.

Puolueiden tulee tarjota vaihtoehtoja, joiden perusteella äänestäjä voi tehdä päätöksensä. Äänestyksen kautta kansalaisilla on mahdollisuus antaa tukensa voimassa olevalle järjestelmälle tai uusintaa sitä. Eduskuntavaaleissa tuen antaminen harjoitetulle hallituspolitiikalle tapahtuu äänestämällä hallituspuolueita. Pyrkimys uusintaa järjestelmää taas tapahtuu antamalla äänensä jollekin muulle kuin hallituspuolueelle (Aarnio & Isotalus 2000, 7).

Television vaaliohjelmat on valittu työn tutkimusaineistoksi, koska televisiota pidetään yhtenä tärkeimmistä viestintävälineistä. Äänestäjän kannalta televisio on ennen kaikkea merkittävä tiedonlähde. Sen kautta saadaan tietoa poliittisista tapahtumista ja poliitikoista (Isotalus 1998b, 8). Television kautta myös ne äänestäjät, jotka eivät ole kovinkaan kiinnostuneita politiikasta ja poliitikkojen toiminnasta, saavat tietoa yhteiskunnallisesti merkittävistä asioista (Kraus & Davis 1981, 291–292). Poliitikon kannalta televisio puolestaan tarjoaa areenan saada näkyvyyttä sekä mahdollisuuden osoittaa suurelle yleisölle asiantuntemustaan (Coleman 2000, 5). Tämän vuoksi poliitikot panostavatkin yhä enemmän televisioesiintymisiin ja -mainontaan (Isotalus 1998b, 7).

Kun televisio on osaltaan muuttanut poliittista toimintaa, on myös vaalien ilme muuttunut. Colemanin (2000, 6) mukaan mikään keksintö ei ole koskaan aikaisemmin muuttanut vaaleja siinä määrin kuin televisio. Valtakunnallisesti puolueiden välistä kamppailua käydään televisiossa; vaalit ovat siis hyvin pitkälle televisiotapahtumia. Vaaliohjelmien tiedetään saavuttavan kerralla suuria katsojamääriä ja niitä pidetään merkittävinä tapahtumina. Niiden kautta äänestäjällä on mahdollisuus havainnoida eri puolueen pääehdokkaista rinnakkain. Samalla tavoitteena on tarjota tehokas tiivistelmä puolueista ja niiden eroista (Kraus & Davis 1981, 291–292).

Monet tutkijat ovat kyseenalaistaneet, voiko poliittisia ilmiöitä tutkia pelkästään televisioaineiston kautta. Tämän työn luvussa 2 perustellaan televisio-ohjelman valintaa poliittisen viestintätutkimuksen aineistoksi. Siinä tarkastellaan television merkitystä yhteiskunnallisten asioiden ja tapahtumien tiedonvälittäjänä. Samoin pohditaan television vaikutusta äänestäjien asenteisiin. Voiko televisio välineenä vaikuttaa äänestyskäyttäytymiseen ja miten? Miten se muuttaa tai on muuttanut poliittisia kampanjoita ja poliittista viestintäkulttuuria?

Kolmas luku keskittyy tarkastelemaan television vaalikeskustelussa ilmeneviä odotuksia ja konventioita. Ensimmäiseksi kuvaillaan, mitä poliittinen puhe on ja mikä sen erottaa kaikista muista puheen lajeista. Tämän jälkeen tarkastellaan millaisia ehtoja televisio kontekstina vaalikeskustelulle asettaa. Luvussa käsitellään myös sitä, miten toimittajan, poliitikkojen ja muiden ohjelman tekoon osallistuvien panos näkyy keskustelussa. Samoin pohditaan erilaisten yleisöjen vaikutusta poliitikon puheeseen. Viimeisenä pohditaan vielä, millaisia odotuksia keskustelu tuo tilanteeseen.

Vaalikeskustelussa poliitikot esittelevät näkökantojaan, puolustelevat niitä ja argumentoivat toistensa näkemyksiä vastaan (Kraus & Davis 1981, 284). Tätä kautta pyritään vakuuttamaan äänestäjiä. Tavoitteena on saada äänestäjät tekemään äänestyspäätöksiä tai muuttamaan aikaisemmin tehtyjä päätöksiä (Hinck 1993, 2). Vaalikeskustelujen olennaisin tarkoitus on helpottaa äänestäjän päätöstä tuomalla esille eroavaisuuksia poliitikkojen välillä eikä niinkään esitellä kansallista politiikan tilaa.

Tämän työn tarkoitus onkin pohtia, kuinka puolueiden eroavaisuudet nousevat esille television vaalikeskusteluissa. Mistä ollaan erimieltä ja miten erimielisyyttä ilmaistaan. Tähän kysymykseen pyritään vastaamaan työn tuloksissa (luku 5) sekä johtopäätöksissä (luku 6). Johtopäätöksissä tuloksia katsotaan osana suurempaa kokonaisuutta. Niissä pohditaan, kuinka puolueiden edustajat pyrkivät erottautumaan toisistaan ja mitä nämä tulokset voisivat kertoa maamme poliittisesta viestintäkulttuurista. Lisäksi tehdään joitain havaintoja siitä, mitä tulokset kertovat puolueiden tilanteesta ja roolista vuoden 1999 eduskuntavaalien aikaan.

Työ on erityisesti poliittisen viestinnän tutkimusta. Poliittisen viestinnän tutkimuksen juuret lienevät antiikin Kreikassa. Nykyisten viestintätieteiden tutkimuskohteena se on ollut niiden synnystä lähtien, eli 1900-luvun alusta saakka. Omaksi poikkitieteelliseksi tutkimusalueekseen se muodostui 1950-luvulla (Nimmo & Sanders 1981, 11). Puheviestinnän piirissä poliittinen viestintä on tarkoittanut perinteisesti poliittisten puheiden tarkastelua. Joukkoviestinnässä taas tutkijoita on kiinnostanut median ja politiikan kohtaaminen. Poliittinen viestintä on ainoa tutkimusalue, jossa puheviestintä ja joukkoviestintä ovat löytäneet yhteisiä tutkimuskohteita ja tulleet erityisen lähelle toisiaan (Aarnio & Isotalus 2000, 6 mukaan Kaid 1996). Tämä johtunee erityisesti tiedotusvälineiden ja poliitikkojen yhteistyön lisääntymisestä (Aarnio & Isotalus 2000, 6 mukaan Gronbeck 1996). Tutkimusperinteiden yhdistyminen on nähtävissä myös tässä työssä. Tarkastelun kohteena on poliittinen puhe, tarkemmin sanottuna poliitikkojen julkinen keskustelu. Kuitenkin myös median ja politiikan kohtaaminen on tarkasteltavana. Aineistona olevat keskustelut välittyivät kuulijalle television kautta, jolloin myös median erityispiirteet on otettu huomioon.

Viestinnän tutkijaa vaaleissa kiinnostavat nimenomaan viestit eli se, mikä on havaittavissa, nähtävissä, kuultavissa tai luettavissa. Juuri se hetki, jolloin viestintä tapahtuu. Viestinnän tutkijalle vaali on keskeinen yhteiskunnallinen tapahtuma, jossa viestinnällä on suuri merkitys. Vaalikampanjan viestinnällä on mahdollisuuksia vaikuttaa vaalien lopputulokseen ja sitä kautta koko yhteiskunnan kehitykseen. (Aarnio & Isotalus 2000, 8.)

Valtio-opilliselta kannalta vaaleissa ei ole mielenkiintoista tutkia pelkästään aistein havaittavia viestejä. Sen sijaan poliittisen viestinnän tutkija pyrkii ikään kuin pidemmälle; hän pyrkii ymmärtämään esimerkiksi, miksi vaalit vaikuttavat vaisuilta tai miksi ristiriidat eivät tule esiin. Poliitiikan tutkija pohtii myös, mitä vaali kertoo poliittisista toimijoista, kuten puolueista, ehdokkaista, kansalaisista tai poliittisen toiminnan tyylistä? Vaalien kautta voidaan selvittää poliittisen järjestelmän toiminnallisia piirteitä ja poliittista kulttuuria sekä niiden muutoksia. Keskeinen politologien kiinnostus liittyy vaalifoorumin tarjoamaan menneisyyden, järjestelmän jatkuvuuden ja tulevaisuuden näkökulmaan. (Aarnio & Isotalus 2000, 7.) Tässä tutkielmassa pyritään yhdistämään viestinnällistä ja politologista näkökulmaa. Varsinainen tulosluku keskittyy viestejä koskevan havainnoinnin raportointiin. Työn viimeinen johtopäätösluku sen sijaan pohtii, mitä puolueiden ehdokkaiden erimielisyydet tai samanmielisyydet osoittavat suomalaisista puolueista ja vallitsevasta poliittisesta viestintäkulttuurista.

Aarnion ja Isotaluksen (2000, 7) mukaan politologit kritisoivat poliittisen viestinnän vaalitutkimusta siitä, että sen piirissä poliittisuus on nähty liian kapeasti. Viestinnän tutkimuksessa poliittisuus liitetään johonkin paikkaan, instituutioon, politiikaksi nimettyihin tehtäviin jne. Poliitiikan tutkijan mielestä taas poliittisuutta on monella tasolla ja jatkuvasti, eikä poliittinen viestintä pysähdy vaaleihin ja niiden lopputulokseen. (Aarnio & Isotalus 2000, 8.) Poliittista on siellä, missä kamppaillaan tilanteen määrittämisestä, sen muuttamisen ja ennallaan pitämisen näkökulmasta. Silloin on relevanttia kysyä, millä perusteella jokin ilmiö on poliittinen. (Palonen 1987, 306.) Vaalit itsessään eivät välttämättä ole politiikkaa tai toisaalta vaaleihin ei välttämättä liity mitään poliittista. Vaalissa puolueet, poliitikot ja taustaryhmittymät pyrkivät järjestämään ensisijaisesti vaalivoiton. Siihen liittyy vaalien kaupallistuminen ja henkilölistyminen sekä vaalikampanjoinnin poliittisuuden supistuminen. Kampanjointi antaa mahdollisuuden myös vaihtoehtoisille yhteiskunnallisille pyrkimyksille ja ajatuksille - asioiden kysymyksen alaiseksi saattamiselle eli politisoinnille. (Aarnio & Isotalus 2000, 7.)

Yksi poliittisen viestinnän aluetta jo pitkään kiinnostanut kysymys on, kuinka viestintä ja politiikka linkkiytyvät yhteen tutkimusaloina (esim. Nimmo & Swanson 1990). Näiden

alojen tutkijat ovat tehneet melkoisen vähän yhteistyötä, vaikka yhtymäkohtia löytyykin. Molemmilla tieteenaloilla on juurensa antiikin retoriikassa. Retoriikkahan käsittelee nimenomaan julkista keskustelua, joka tuolloin oli tärkein vaikuttamisen ja päätöksenteon väline. Samoin poliittinen ja viestinnällinen tutkimus liittyvät toisiinsa sekä näkökulmiltaan että tutkimuskohteiltaan. Aarnio ja Isotalus (2000, 6) löytävät tällaisen mm. tutkimuksesta, joka keskittyy poliittisen viestintäkulttuurin tilan ja muutostrendien selvittämiseen. (Aarnio & Isotalus 2000, 5-8.) Yhteistyö eri tieteenalojen välillä auttaisi varmasti löytämään erilaisia näkökulmia ja saisi aikaan uudenlaista keskustelua tutkimusperinteiden välillä. Puheviestinnän ja valtio-opin näkökulmien yhdistelyä helpottanee yhteisten tutkimuskohteiden lisäksi se, että sekä yhteiskuntatieteiden että humanististen tieteiden rajat ovat muuttuneet häilyväimmiksi. Haasteellista tässä tutkielmassa tulee kuitenkin olemaan pyrkimys vastata kummankin tieteenalan aineistolle asettamiin kysymyksiin.

1.1 Vuoden 1999 maalivaalit

Eduskuntavaalit toimitettiin maaliskuun 21. päivänä 1999. Niiden tulos ei olennaisesti muuttanut Suomen poliittista asetelmaa. Sdp:n eduskuntaryhmä pieneni 63:sta 51:een, mutta se säilyi sittenkin suurimpana puolueena ja Paavo Lipponen pysyi pääministerinä. Keskustan vaalivoitto, joka nosti puolueen kansanedustajaluvun 44:sta 48:aan, ei riittänyt hallituspohjan muuttamiseen. Kokoomuksen vaalivoitto oli suurin (39:stä 46 kansanedustajaan). Se piti Kokoomuksen yhä kolmantena puolueena. Äänestysosanotto jäi näissä vaaleissa 68,3 prosenttiin. Se on alhaisin lukema vuoden 1939 jälkeen. (Pesonen 2000, 28.)

Ennen vaaleja hallituksen muodostivat Suomen Sosiaalidemokraattinen puolue, Kansallinen Kokoomus, Vihreä Liitto, Vasemmistoliitto, Ruotsalainen kansanpuolue. Pääoppositio-
puolueita olivat Kristillinen liitto sekä Suomen Keskusta. Oppositioasemassa olevalle Keskustalle povattiin vaalivoittoa ja Suomeen povattiinkin punamultahallitusta hallitsevan Sateenkaarihallituksen jälkeen. Koko vaalikampanjoinnin ajan, ja jo sitä ennen, kolmen suurimman puolueen kannatuslukemat olivat hyvin tasaiset. Kampanjoinnin uutisointi keskittyikin tiedotusvälineissä pohtimaan kolmen suurimman puolueen vaalimenestymistä. Sa-

moin pohdittiin sitä, miten suurilla vaalivoitoilla mikäkin puolue lunastaisi itselleen hallituspaikan.

Maalisvaaleja uutisoitiin yleisesti epäpoliittisena tapahtumana. Puolueita pyrittiin erottelemaan ideologisin perustein. Toimittajat eivät mielestään löytäneet riittävän selviä eroavaisuuksia. Tämän vuoksi nostettiin esiin kysymys puolueiden liiallisesta samankaltaistumisesta. Tämän työn johtopäätöksissä (luku 6.4) esitellään näkemys suomalaisista puolueista, ei enää perinteisinä massapuolueina, vaan kartellipuolueina. Kartellipuolueille on tyypillistä väljä organisaatorakenne ja nojautuminen näkyvän johtajiston toimintaan. Kartellipuolueen perustana ei nähdä ideologialla olevan kovinkaan suurta merkitystä. (Katz & Mair 1995, 13.)

2 TELEVISIO POLIITTISEN VIESTINNÄN AREENANA

Puolueiden toiminnan muutoksiin, organisaatiomuutoksiin ja niiden kampanjoinnin muutoksiin on kiinnitetty paljon huomiota sekä viestintätieteiden että politologian piirissä (esim. Mancini & Swanson 1996; Panebianco 1988). Ihmisten järjestösidonnaisuus on heikentynyt länsimaisissa yhteiskunnissa merkittävästi viime vuosikymmeninä (Blumler 1990, 105; Fairclough 1997). Samalla äänestäjät ovat vieraantuneet puolueista. Yhä harvempi maksaa puolueen jäsenmaksuja tai äänestää vaaleista toiseen samaa puoluetta. Merkittävä osa äänestäjistä on ns. liikkuvia (Aula 1991). Puolueet ovat muuttuneet organisaatioiltaan väljemmiksi. Yhä harvempi jäsenmaksuja maksavakaan puolueuskollinen äänestäjä osallistuu aktiivisesti puolueen toimintaan ja tapahtumiin. Sidokset tavallisen äänestäjän ja puolueen välillä heikkenevät, eikä puolueen organisaatio toimi enää pääasiallisena poliittisena tiedonvälittäjänä.

Sen sijaan tiedotusvälineiden merkitys poliittisen päätöksenteon ja poliittisten asioiden informoijana on kasvanut huomasti (Blumler 1990, 105; Coleman 2000, 9; Tainio 1998, 196; Kantola, Moring & Väliverronen 1998). Yhteiskunnan teknologisoitumisen ja television yleistymisen ovat tukeneet tätä kehitystä (Hellweg, Pfau & Brydon 1992, xv). Yhä useampi

äänestäjä saa tiedon poliittisista prosesseista television välittämällä sen sijaan että oppisi niistä suoran kokemuksen tai jonkun poliittisen organisaation kautta (Isotalus 1996, 229; Trent & Friedenberg 1991, 112-114; Nimmo & Combs 1983, xv). Negrinen mukaan media on jo niin kiinteä osa poliittista viestintää, että harva poliittinen toiminta onnistuu ilman median huomioimista (Negrine 1989, 6). Sekä äänestäjät että poliitikot ovat tulleet entistä riippuvaisemmiksi tiedotusvälineistä ja niiden välittämästä tiedosta (Aula 1991). Televisiosta on muodostunut leikkauspiste, jossa politiikan tarjonta, kuluttaminen ja kritiikki kohtaavat (Kanerva 1994, 106; Nylund 1995, 23).

Poliittisen kampanjoinnin paikat ovat muuttuneet. Etenkin valtakunnallisella tasolla ne keskittyvät yhä enemmän mediaan. Tätä myötä myös poliittinen viestintäkulttuuri muuttuu¹. Yksityiset ja julkiset asiat sekoittuvat, kampanjat ammatillistuvat, poliitikkojen persoonat korostuvat jne. (Trent & Friedenberg 1991, 112–114; Aarnio & Isotalus 2000, 19). Tätä kehitystä on pyritty kuvaamaan monin eri käsittein (Isotalus 1998c). Blumler ja Kavanagh (1999) puhuvat *amerikkalaistumisesta*. Suomalaisessa tutkimuksessa Moring ja Himmelstein (1993) käyttävät *viestinnällistymisen* käsitettä. Aarnion ja Isotaluksen (2000) mielestä *medioituminen* olisi kuvaavampi (Aarnio & Isotalus 2000, 18). Myös *modernisaation* käsitettä on käytetty (Scammell 1998).

Asp ja Esaiasson (1996, 80–81) kutsuvat tiedotusvälineiden merkityksen kasvua politiikan viestinnällistymiseksi ja näkevät siinä kolme eri tasoa. Ensimmäinen taso kuvaa television merkitystä politiikan tiedonvälittäjänä. Toinen taso kuvaa television kykyä vaikuttaa poli-

¹ Vaikka joukkotiedotus on tuonut uusia kampanjointitapoja vanhojen rinnalle, eivät perinteiset kampanjatyön muodot ole suinkaan syrjäytyneet. (vrt. Kraus & Davis 1981, 283). Esimerkiksi vuoden 2000 presidentinvaaleissa perinteisten vaalitulaisuuksien suosio yllätti järjestäjät (Aarnio 2000, 15). Turut ja torit pitivät yhä paikkansa vaalikampanjoiden paikkana. Pääehdokkaiden suuret tilaisuudet saivat myös median liikkeelle, joka lisäsi tilaisuuksien merkitystä ja kampanjoiden julkisuutta entisestään (Aarnio 2000, 15). Vuoden 1999 eduskuntavaaleissa ns. riviehdokkaille äänestäjien tapaaminen kasvokkain oli tärkeä osa kampanjointia. Sen sijaan puolueiden välisissä, valtakunnallisissa kampanjoissa televisiolla lienee ollut merkittävin rooli. Vaikkakin puolueilla oli käytössään internetin www-sivut, ne mainostivat lehti-ilmoituksin ja puoluejohtajat kiersivät myös kannatusalueillaan kampanjoimassa. (vrt. Ware 1996, 292.)

tiikasta välittyviin viesteihin. Kolmas taso ilmentää muiden toimijoiden mukautumista tiedotusvälineiden työrutiineihin ja ehtoihin eli medialogiikkaan. Tämän luvun jäsennyksessä on käytetty Aspin ja Esaiassonin tapaa jäsentää poliittisen viestintäkulttuurin muutoksia. Ainoana oikeana tapana sitä ei voida pitää, mutta sen kautta voidaan valaista, miten television yleistyminen on muuttanut poliittista viestintäkulttuuria ja vaalikampanjoita.

2.1 Television merkitys informoijana

Televisiolla on merkittävä informoiva ja opettava rooli yhteiskunnassamme (Coleman 2000, 10; Negrine 1989, 179). 1950-luvulta alkaen televisio on kasvattanut merkitystään myös poliittisten asioiden tiedonvälittäjänä. (ks. Aarnio & Isotalus 2000, 7.) Myös vaalikamppailua käydään merkittävässä määrin televisiossa (Sallinen-Kuparinen 1987). Merkittävä osa äänestäjien saamasta tiedosta, kuten uutiset kampanjoiden etenemisestä, puolueiden vaaliohjelmat, vaalikeskustelut sekä monenlaiset vaalien tulosestimateet välittyvät äänestäjille television kautta (Trent & Friedenberg 1991, 233–234; Coleman 2000, 9–12). Eriytyisen keskeisessä asemassa ovat television vaaliohjelmat. Niissä vaalikampanjat kiteytyvät ja ne keräävät suuria katsojamääriä. Vaalikeskusteluista itsestäänkin on tullut median käsittelemiä uutisaiheita. (Isotalus 1996, 229; Isotalus 1998c, 95.)

Verrattuna useisiin muihin maihin, Suomessa lehdistö on säilyttänyt asemansa tiedottavana ja vaikuttavana mediana sähköisten tiedotusvälineiden rinnalla. Suomalaiset lukevat sanomalehtiä ahkerammin kuin esimerkiksi yhdysvaltalaiset tai isobritannialaiset. Kuitenkin myös meidän yhteiskunnassamme on yhä enemmän ihmisiä, joiden pääasiallinen tiedonvälityskanava on televisio (vrt. Negrine 1989, 1; Hellweg, Pfau & Brydon 1992, xvi; Uimonen 1994, 104). Painettua sanaa on kirjapainotaidon keksimisestä lähtien pidetty objektiivisen tiedon lähteenä, mutta nyt myös kuvat ovat nousseet painetun sanan arvoon.

Toinen tiedonvälityksen haastaja televiisille on internet. Tämä haaste näkyi jo vuoden 1999 eduskuntavaaleissa. Kaikilla eduskunnassa istuvilla puolueilla, ja myös joillakin muilla puolueilla oli omat www-sivut. Niissä saattoi tutustua puolueen vaaliohjelmaan, ehdokkaisiin, vaalitulaisuuksien aikatauluihin jne. Lisäksi äänestäjillä oli mahdollisuus hankkia tietoa

puolueista ja ehdokkaista eri tiedotusvälineiden www-sivuilta. Joillakin ehdokkailla oli myös omia kotisivuja. Yleistymisestään huolimatta internet ei tiedonvälittäjänä päihitä televisiota. Tietyt väestöryhmät käyttävät aktiivisesti internetiä tiedonhakuun, mutta toisille se on vielä täysin vieras väline. Television voidaan yhä katsoa olevan ainoa väline, joka on lähes jokaisen äänestäjän saavutettavissa (Hellweg, Pfau & Brydon 1992, xv).

Television vaikutusvalta ja merkitys poliittisissa prosesseissa, kuten vaaleissa perustuukin sen jakamattomuuteen (Silverstone 1991, 150). Televisio kattaa lähes kaikki taloudet ja sen kautta poliitikot voivat tavoittaa nopeasti ja samanaikaisesti merkittävän osan äänestäjistä (Atkinson 1984, 134; Coleman 2000, 9; Kanerva 1994, 106). Jakamattomuuden lisäksi televisio on helppo media. Se on aina ulottuvilla, eikä sen seuraaminen vaadi niin tiukkaa sitoutumista kuin esimerkiksi vaalitulaisuuksiin lähtö. (Mancini & Swanson 1996, 16.) Televisio palvelee katsojaa tuomalla poliittiset tapahtumat koteihimme tai missä ikinä olemme (Kemiläinen 1998, 147; Gronbeck 1990, 206). Monet äänestäjät, joilla ei muuten olisi mahdollisuutta osallistua, pääsevät seuraamaan poliittisia keskusteluja. Tiedotusvälineet ovat moninkertaisesti tuplanneet poliittisten tapahtumien yleisömäärät (Nylund, 1995, 17). Esimerkiksi kotiäidin on helpompi seurata poliitikkojen keskustelua televisiosta kotitöiden lomassa. Vaalitulaisuuteen lähteminen vaatisi suurempaa vaivaa; kenties lapsenvahdin hankkimista, paikasta toiseen siirtymistä jne. Television parissa vietetään myös keskimäärin huomattava määrä aikaa. Myös tämä parantaa sen tavoitavuutta (Uimonen 1994, 29).

Television tapa tarjota informaatiota tukee sen asemaa merkittävänä viestimenä. Kuluttajan on helppo sitoutua television viesteihin, koska ne ovat valmiiksi strukturoituja, suoria ja kompleksisia. Kirjoitettu viestintä puolestaan vaatii vastaanottajaltaan enemmän aktiivista tuottamista ja asiakokonaisuuksien hahmottamista itse². (Manheim 1984, 134.) Television viestien vastaanottamista helpottaa myös sen intiimi tapa viestiä. Televisio tuo esiintyjän

² Suomessa sanomalehdillä on suurempi merkitys tiedonjakajana kuin monessa muussa Euroopan maassa. Suomessa luetaan keskimäärin enemmän sanomalehtiä kuin monessa muussa maassa. Äänestäjät myös arvostavat painettua sanaa. (Uimonen 1994; vrt. myös Blumler 1990, 109; Negrine 1989, 1.)

lähelle katsojaa ja antaa vaikutelman todellisesta vuorovaikutuksesta. (Silverstone 1991, 150.) Katso lisää television logiikasta luku 3.

Television yleistymisen myötä on poliitikkojen työ muuttunut näkyvämmäksi. Televisio on lisännyt äänestäjien tietoisuutta yleensä systeemissä tapahtuvista asioista ja päätöksenteosta. Samalla se on lisännyt poliitikkojen tilivelvollisuutta kansalaisille (Hellweg, Pfau & Brydon 1992, xvi). Julkisuudesta on tullut osa päätöksentekoa. Enää ei riitä, että tehdyistä päätöksistä raportoidaan jälkikäteen. Kansalaisille pyritään antamaan tietty kuva poliittisista teoista, kun niitä tehdään. Poliittisia tekoja pitää ikään kuin markkinoida. (Uimonen 1994, 17.)

Julkisuuden ei tulisi olla poliitikolle itseisarvo vaan väline, jonka avulla luodaan edellytyksiä työn jatkumiselle (vrt. Tainio 1998, 194; Blumler 1990, 106; Suhonen 1997, 235). Silti poliitikon on otettava tiedotusvälineet huomioon jatkuvasti, myös vaalien välisenä aikana (vrt. Tainio 1998). Puolueet pyrkivätkin alati vaikuttamaan uutisten aiheisiin ja saamaan parasta mahdollista julkisuutta puolueelle ja omille ehdokkailleen (Fairclough 1997, 262-3; vrt. Luostarinen 1996). Positiivisen julkisuuden ja myönteisten mielipidetulosten perässä on juostava, mikäli aiotaan säilyttää julkisuudessa mielikuva menestyvästä puolueesta. Julkisuuden hyödyntäminen edellyttää puolueilta ja poliitikoilta taitoa hankkia tunnettuutta, mutta myös taitoa ohjata saamaansa julkisuutta. Kielteisellä julkisuudella voi olla puolueen menestyksen kannalta ratkaisevat seuraukset. Esimerkiksi ennen 1999 eduskuntavaaleja Suomen Keskustan julkaiseman *Työreformin* saamaa kielteistä julkisuutta pidettiin erittäin haitallisena puolueen maineelle.

On väitetty, että media on jopa vallannut politiikan. Toiset taas näkevät poliitikkojen valjastaneen tiedotusvälineet omaan käyttöönsä. Mistään pysyvästä, vallitsevasta tilasta ei voida puhua. Kyse on ennemminkin alati muuttuvista suhteista eri toimijoiden välillä. Poliitikkojen ja tiedotusvälineiden väliset suhteet eivät ole koskaan lopullisesti nidottuja; niiden välinen yhteistyö ja keskinäiset ristiriidat elävät ja muuttuvat jatkuvasti. Tällainen keskinäinen riippuvuus ja epävarmuus tekee tiedotusvälineiden ja poliitikkojen vuorovaikutussuhteen epävakaa (Fairclough 1997, 263). Se on myös eräänlainen valtasuhde, jossa tavoitellaan

toiselta ja pidetään kiinni omasta. Poliitikot tavoittelevat julkisuutta ja tiedotusvälineet tietoa poliitikoista ja julkisesta asioiden hoidosta. Samaan aikaan molemmat toimijat kontrolloivat omaa resurssiaan; poliitikot informaatiota ja tiedotusvälineet julkisuuden kanavia. (Asp 1986.)

2.2 Televisio vaikuttajana

Kuten edellisessä luvussa todettiin, suuri osa poliitikkojen toiminnasta ja poliittisista tapahtumista välittyy äänestäjille television kautta. Televisio on siis merkittävä tiedonvälittäjä. Aspin ja Esaiassonin mukaan televisio paitsi välittää tietoa, myös vaikuttaa katsojiin omalla logiikallaan. Television sisällön vaikutusta katsojien käsitysten, reagoinnin ja toiminnan muutoksiin on tutkittu paljon. Tutkimuskohde on kuitenkin varsin haasteellinen ja senpä vuoksi tutkimustulokset voivat olla toisistaan poikkeavia, jopa ristiriitaisia. Tässä luvussa keskitytään esittelemään joitakin tutkijoiden johtopäätöksiä siitä, vaikuttaako televisio mitenkään äänestäjien äänestyspäätöksiin, ja jos vaikuttaa, miten.

”Televisio ei ole vaaleissa mikään ”sokea silmä”, vaan kansalaisten äänestyspäätöksiin ja ehdokkaiden tunnetason hyväksymiseen mitä keskeisimmin vaikuttava viestin”

Näin kirjoitti Oksanen vuoden 1982 presidentinvaaleista (Oksanen 1984, 215). Televisiolla nähtiin jo tuolloin, kaksikymmentä vuotta sitten, olevan Suomessakin vaikutusta vaalien lopputulokseen. Vuoden 1982 vaaleja on jälkikäteen nimetty eräänlaiseksi käännekohtaksi suomalaisessa poliittisen viestinnän kulttuurissa. Televisio nousi vaikuttavana viestimenä sanomalehtien rinnalle. Vaaleissa alkoi olla entistä tärkeämpää, miltä ehdokkaat näyttivät televisiossa, mitä he äänestäjilleen kertoivat ja miten (Oksanen 1984, 215–217).

Selvää näyttöä television suorista vaikutteista on vähän saatavilla (Negrine 1989, 191). Tämä johtuu lähinnä kahdesta seikasta. Käsitysten ja mielipiteiden muodostuminen on monien tekijöiden summa. Todennäköisesti ei edes voida määritellä, mistä ne loppujen lopuksi muodostuvat. Ihminen tekee hyvin paljon päätöksiä tietämättään mihin ne pohjautuvat. Emme useinkaan ole tietoisia siitä, miten rakennamme todellisuuttamme ja tulkintojamme

siitä. (vrt. Nimmo & Combs 1983, 62–63.) Television vaikuttavuutta arvioitaessa on otettava huomioon myös muut äänestäjien päätöksiin vaikuttavat tekijät; kommunikointitilanne, toimijat ym. taustavaikuttajat. (Negrine 1989, 191; Tainio 1998, 181.) Jokainen katsoja on käynyt läpi monenlaisia vaikuttimia, kuten koulutus, kirkko, perhe, jotka muokkaavat katsojan todellisuutta ja mielipiteitä. (Hood & Tabary-Petersen 1997, 8.)

Toisen ongelman tutkimukseen tuo tutkimusolosuhteiden luominen. Kuinka ihmisten käyttäytymistä voitaisiin tutkia mahdollisimman todellisessa sosiaalisessa ympäristössä ja saada mahdollisimman luotettavaa aineistoa (Lodziak 1986, 1-9). Kuinka samalla onnistuttaisiin irrottamaan televisio ympäristöstään niin, että voitaisiin arvioida pelkästään television vaikutuksia. (Trent & Friedenberga 1991.) Se on kenties jopa mahdoton tehtävä.

Samoin kuin yleensä television vaikutusten arviointi, myös vaaliohjelmien vaikutus äänestyspäätökseen on varsin kimuranttia tutkittavaa (vrt. Negrine 1989, 8). Sekä kotimaiset että ulkomaiset tutkijat ovat kuitenkin sitä mieltä, että vaalikeskusteluilla on vaikutusta (esim. Hellweg, Pfau & Brydon 1992, Isotalus & Pörhölä 1994, Moring & Himmelstein 1993). Vaalikeskustelut tavoittavat suuria katsojamääriä kerralla. (Isotalus 1998c). Niiden kautta voidaan katsojille välittää tietoa poliitikkojen mielipiteistä, puolueiden linjauksista jne. Tieto sinänsä voi sitten muuttaa käsityksiä ja vaikuttaa katsojien äänestyspäätöksiin. Tutkimukset eivät kuitenkaan pysty vastaamaan, kuinka suureen osaan äänestäjistä vaaliohjelmat vaikuttavat ja kuinka ratkaisevasti. Vielä ei olla löydetty työvälineitä, joilla voitaisiin selvittää puhtaasti television merkitystä äänestyskopissa tehtävään ratkaisuun, kaikista muista tekijöistä riippumattomana vaikuttimena (Klapper 1984, 23–31; McQuail 1984, 36).

Esimerkkinä tutkimusaiheen haasteellisuudesta on Juholinin tekemä tutkimus, jossa arvioitiin Elisabeth Rehnin kampanjan onnistumista vuoden 2000 presidentinvaaleissa. Rehnin kampanjatyöntekijöistä osa oli sitä mieltä, että kannatusmittaukset ja media vaikuttivat merkittävästi äänestäjien valintaan. Toisten mielestä itse ehdokas ja kampanja olivat äänestyspäätöksen perustana. Juholinin mukaan huomionarvoista on, että median kautta äänestäjät saavat eniten vaikutteita. Yksi ehdokas tapaa enimmillään kampanjansa aikana kymmeniä tuhansia äänestäjiä, mutta yksi ainut tv-ohjelma voi saavuttaa Suomessakin jopa mil-

joonayleisön. (Juholin 2000, 103.) Toisaalta yksittäinen televisio-ohjelma menettää merkitystään sitä mukaan kun tarjonta kasvaa. Esimerkiksi vuoden 1999 eduskuntavaalien alla lähetettiin kymmeniä tunteja vaalikeskusteluja, joihin eri puolueiden edustajat osallistuivat.

Television vaikutuksia äänestyspäätökseen tutkitaan usein juuri vaalien aikana. Silloin, muutaman viikon aikana äänestäjille tarjotaan aimo annos tietoa puolueista ja ehdokkaista. Mutta paljon tapahtuu myös itse vaalikaudella. Klapper (1984, 31) kyseenalaistaakin useita tutkimuksia siitä, ettei niissä ole otettu huomioon, kuinka pitkällä aikavälillä äänestäjät muodostavat mielipiteensä puolueista ja niiden noudattamasta linjasta. Tällöin myös johtopäätökset television vaikutuksista voivat olla harhaanjohtavia. (Klapper 1984, 31.)

Yleisesti ollaan siinä käsityksessä, että television vaikutukset ovat pääosin konservatiivisia ja vahvistavia (Kanerva 1991, 41–42). Niin television kuin muidenkin joukkotiedotusvälineiden välittämät kampanjat toteuttavat yleensä ns. minimaalisten seurausten lakia. Tämä tarkoittaa sitä, että kampanjat pikemminkin vahvistavat kuin muuttavat poliittisia mielipiteitä ja poliittista käyttäytymistä. (Kanerva 1994, 117; Isotalus 1996, 229–230; Isotalus 1998c, 96; Kraus & Davis 1981, 277; Patterson 1984, 148; Adams 1984, 177–181; Silvestone 1991, 153.) Tarkemmin sanoen vastaanottaja ei suinkaan nielaise sellaisenaan tv-kuvan sanomaa. Sen sijaan hän suodattaa sen ensin katselutilanteessa itselleen käsitettäväksi ja hyväksyttäväksi. Tämän jälkeen tulkinta ohjelmasta ja tapahtumien kulusta syntyy katsojan oman odotushorisontin, maailmankuvan reunaehtojen varassa. (Kanerva 1994.)

Jokainen katsoja havainnoi ja kokee television sisällöt toisistaan poikkeavin tavoin. Medialla ei ole universaalia vaikutusta yleisöönsä. Informaation omaksuminen ja sen suodattaminen vaihtelevat henkilön taustasta riippuen. Poliittisista tapahtumista ja prosesseista kiinnostunut henkilö seuraa täysin eri tavalla television vaalikeskusteluja kuin henkilö, joka vain on kova television kuluttaja (Negrine 1989, 185). Kraus ja Davis (1981, 291–292) ovat määritelleet kolme äänestäjäryhmää, jotka hyötyvät eniten vaalikeskusteluista. Ensimmäisenä mainitaan äänestäjät, jotka eivät ole kovinkaan kiinnostuneita politiikasta ja poliitikkojen toiminnasta. Heille keskusteluilla on etenkin informaatioarvoa. He voivat sitoutua vaaleihin juuri keskustelujen kautta, joita televisio lähettää. Toinen ryhmä muodostuu äänestä-

jistä, jotka etsivät aktiivisesti tietoa ehdokkaista. He saavat vaaliohjelmien kautta tehokkaan tiivistelmän puolueista ja niiden eroista. Tietoa he etsivät saadakseen tukea äänestyspäätöksellensä. Kolmantena ryhmänä mainitaan puolueuskolliset. Heidän kohdallaan vaaliohjelmat yleensä vahvistavat äänestäjien aikaisempia käsityksiä ja mielipiteitä ja etenkin vahvistavat positiivista kuvaa suosikkiehdokkaastaan. (Kraus & Davis 1981, 291–292.)

Näistä kolmesta ryhmästä television informaatio vaikuttaa eniten ilmeisesti sellaisten äänestäjien päätöksiin, jotka eivät ole sidoksissa mihinkään puolueeseen tai ehdokkaaseen tai sidokset ovat heikkoja (Negrine 1989, 190–191; Patterson 1984, 144). Äänestyspäätöstä vaalikeskustelujen on todettu muokkaavan erityisesti silloin, kun äänestäjä ei ole varma kannastaan (Kanerva 1994; Benoit & Wells 1996, 11).

Television vaikutuksia tarkasteltaessa on huomioitava, että ohjelmien vaikutus kansalaisten äänestyspäätökseen jatkuu vielä ohjelman jälkeenkin. Interpersonaalisisissa suhteissa; perheen, tuttavien ja työkavereitten kesken pohditaan ohjelman tapahtumia. Arkikeskustelut vaikuttavat mihin tahansa mielipiteen muodostukseen, näin myös äänestyspäätöksiin (Lenart 1994, 18–19). Vaalikeskustelujen jälkeen seurataan myös julkista keskustelua. Tiedotusvälineet uutisoivat sekä muiden että omia järjestämiään keskusteluja. Johtopäätöksiä ja tulkintoja tehdään siitä, mitä oikeastaan tapahtui. Mikäli mitään selkeästi yllättävää keskustelussa ei nouse esille, toimittajat tulkitsevat itse mikä oli keskustelussa merkittävää. Tarve selvittää keskustelun voittajat ja häviäjät on ilmiömäinen. Monentyyppisiä mielipidemittauksia tehdään tiuhaan heti keskustelujen jälkeen. (Nimmo & Combs 1983, 66–67; Hall Jamieson & Adasiewicz 2000, 25–26.) Samalla muokataan yleisön mielipiteitä ja kenties tavoitetaan myös äänestäjiä, jotka eivät ole seuranneet itse keskustelua. (esim. Hellweg, Pfau & Brydon 1992, 93–96; Isotalus 1998c 97; Lenart 1994, 23–27.)

2.3 Televisio poliittisena toimijana

Edellä olen käsitellyt Aspin ja Esaiassonin luokittelun mukaisesti kahta ensimmäistä tasoa politiikan viestinällistymisestä. Ensin on pohdittu television merkitystä poliittisena informoijana ja toiseksi television merkitystä vaikuttajana. Tässä luvussa kuvataan televisiota

itsenäisenä poliittisena toimijana. Aspin ja Esaiassonin mukaan television itsenäinen toimijuus tarkoittaa sitä, että muut toimijat mukautuvat television logiikkaan ja muuttavat päiväjäjestystään sen mukaisesti. Mukautumista kuvataan kolmella seikalla. Ensimmäisenä kuvataan television logiikkaa, kielioppia ja sitä, miten muut toimijat siihen mukautuvat. Toiseksi kerrotaan television tavasta vaikuttaa politiikan aihevalintoihin, agendaan. Ja kolmanneksi tarkastellaan sitä, miten televisio toimijana nousee otsikoihin ja politiikan uutisiin.

Televisio on kieliopillaan muuttanut poliittista viestintää. Poliitikkojen toimintatavat ovat muuttuneet, äänestäjien odotukset poliitikkoja kohtaan ovat muuttuneet, ja arvostukset poliittisessa kulttuurissa ovat muokkautuneet. (McQuail 1984, 37; Kolbe 2001; vrt. myös Morley 1990.) Television logiikkaa tarkastellaan tarkemmin luvussa 3.2, mutta tässäkin yhteydessä on paikallaan esitellä joitain television toimintatapoja.

Poliitikot joutuvat toiminnassaan ottamaan huomioon television vaatimukset. Entiset poliittisen puhetaidon mestarit eivät enää välttämättä menesty, koska perinteisen poliittisen puheen piirteet eivät toimi televisiossa. Kansanedustajan on tehtävä televisiolle helpoksi uutisoida asioista, joita hän haluaa viedä eteenpäin ja joita hän haluaa tuoda julkisuuteen (vrt. Tainio 1998, 186). Television kautta asiat tuodaan esille ymmärrettävästi; tavalla joka helpottaa meitä ymmärtämään itseämme, yhteiskuntaamme ja jopa maailmaamme (Patterson 1984, 146; Hellweg, Pfau & Brydon 1992, xv). Vaikeitakin asiakokonaisuuksia yksinkertaistetaan dramatisoimalla, visualisoimalla, viihteellistämällä jne. Näistä piirteitä kerrotaan enemmän luvussa 3.

Vaalikampanjoinnissa poliitikkojen mukautuminen television logiikkaan näkyy selvästi. Television dramatisoiminen, viihteellistyminen ja nopeatempoisuus tukevat enemmän slogan-tyylistä kampanjointia kuin suoraa debattia (vrt. Juholin 2000, 91). Iskulauseenomaisuus ja dramatisointi tekevät poliittiset asiat kiinnostavammiksi ja helpommin seurattaviksi. Henkilöt korostuvat asiakysymysten kustannuksella ja monimutkaiset kokonaisuudet yksinkertaistuvat. Margaret Thatcher on oiva esimerkki menestyneestä poliitikosta, jonka vaalikampanja oli rakennettu erityisesti median tarpeille ja sen kielioppia noudattaen. Logoi-

hin, viihteellisyyteen ja tapahtumien visuaalisuuteen sekä pääministeriehdokkaan esiintymistaitoon oli uhrattu paljon resursseja (Negrine 1989, 198).

Newmanin mielestä äänestäjät ovat mukautuneet television tapaan välittää tietoa. Merkittävä osa äänestäjistä ei jaksaneet paneutua vaikeisiin kysymyksiin ja kokonaisuuksiin. Johtopäätökset ehdokkaiden kyvykkyydestä, osaamisesta ja kokemuksesta tehdään arvioimalla heidän esiintymistyylilään ja manereitaan. Dramatisoinnin myötä kiinnitetään yhä enemmän huomiota ehdokkaan persoonallisuuteen. Rehellisyys, aitous, tehokkuus, jämäkkyys ovat adjektiiveja, joilla ehdokkaita kuvaillaan. (Juholinin 2000, 92 mukaan Newman 1999.) Myös mielikuvien ja tunteiden merkitys kasvaa. Vaarana on, että monimutkaistuvat asiakokonaisuudet ja arvojärjestelmiä horjuttava informaatiotulva torjutaan yksinkertaistetuilla ideologisilla tulkinnoilla. (Varis 1995, 20–21.) Tällöin tapahtumien syvempi ymmärrys saattaa kärsiä. Liika yksinkertaistaminen saattaa jopa harhauttaa äänestäjää. (Joslyn 1990, 94.)

Slogan-tyyppisen kampanjoinnin lisäksi Newman puhuu ns. massakampanjoinnin yleistymisestä etenkin Yhdysvalloissa. Massakampanjointi perustuu siihen, että ehdokas tuodaan markkinoille samoin konseptein kuin mikä tahansa tuote. Kampanjoinnin ainoa tavoite on voittaa vaali. Tällaisen massakampanjoinnin vastakohtana voidaan pitää puolue- ja ideologia- lähtöistä kampanjointia. Siinä tärkeintä on viedä eteenpäin puolueen tai ehdokkaan aatetta ja näkemyksiä. (Juholin 2000, 90.) Esimerkiksi Bill Clintonin vaalivoittoa on perusteltu tämän kyvyllä mukautua äänestäjien toiveisiin ja odotuksiin pannen omat näkemyksensä taka-alalle (Newman 1999 Juholinin 2000, 90 mukaan).

Televisio siis muokkaa tapoja, joilla poliittisia viestejä äänestäjälle lähetetään. Lisäksi se osallistuu poliittiseen toimintaan määrittelemällä yhä itsenäisemmin päivän esityslistaa eli agendaa (Bourdieu 1999, 72-73). Tässä agendalla tarkoitetaan asiakysymyksiä, jotka päätyvät julkiseen käsittelyyn. Kysymyksistä muodostetaan tietty yleinen mielipide tai kuva ja esitetään se yleisölle (Dearing & Rogers 1996, 2).

Puheenaiheista ja niiden sisällöistä päättäminen on tärkeää, koska sitä kautta voidaan vaikuttaa katsojien mielipiteisiin ja käsityksiin ympäröivästä maailmasta (Hellweg, Pfau & Brydon 1992, xv). Käsittelmällä ja painottamalla tiettyjä asiakysymyksiä ohjataan katsojien eli äänestäjien käsityksiä siitä, mikä on tärkeää, mistä kannattaa käydä julkista keskustelua. Myös käytettävissä oleva aika ja konteksti, jossa kysymystä käsitellään, vaikuttavat äänestäjille syntyviin mielikuviin (Hood & Tabary-Peterssen 1997, 15–16). Näin luodaan mielikuvia yhteiskunnasta, systeemin valta-asetelmasta ja asioiden keskinäisistä suhteista. Poliitiikan areenalle tuodaan uusia toimijoita, strategioita ja asiakysymyksiä. Tätä kautta pyritään muuttamaan ihmisten kantoja asioihin ja muokkaamaan kuvaa systeemistämme ja todellisuudestamme. (Infante, Rancer & Womack 1997, 365; Nylund 1995, 23-27; Negrine 1989, 5-7.)

Vaaleissa katsojille eli äänestäjille uutisoidaan tiettyjä aiheita. Aihevalintojen kautta sekä poliitikot että media pyrkivät vakuuttamaan, että kyseiset kysymykset ovat vaalien tärkeimpiä. (Patterson 1980, 98; Trent & Friedenberg 1991, 112–114; Asp & Esaiasson 1996, 80–81.) Norman Faircloughin mukaan poliittinen uskottavuus luodaan puheessa siten, että poliitikot konstruoivat puheessaan uudelleen kansaa ja äänestäjiä. Poliitikkojen menestystä mittaa se, kuinka pitkälle kansa hyväksyy tekee todellisiksi tällaiset, joskus kuvitteellisetkin, konstruktiot (Fairclough 1997, 235). Samaan tapaan toimii televisiokin.

Jatkuvasti keskustellaan siitä, kummat määrittävät enemmän politiikan agenda; perinteiset poliittiset toimijat vai tiedotusvälineet (Blumler 1990 107–109). Nylundin (1995, 23–27) mukaan toimittajat päättävät suurelta osin, mitkä asiat poliitikkojen päätöksenteosta ja toiminnasta tulevat äänestäjien tietoisuuteen (Nylund 1995, 23–27). Myös Tainion haastattelumat kansanedustajat olivat sitä mieltä, että yleensä media päättää, mistä julkisesti keskustellaan ja miten (Tainio 1998, 186). Tämä pitäneek paikkansa ainakin niin kauan kuin ehdokkaita ja aihepiirejä riittää ja uutisointiaika on rajallista (Joslyn 1990, 90). Toisaalta television ja muiden tiedotusvälineiden on todettu noudattavan puolueiden määrittelemää agenda (Negrine 1989, 194). Ne nostavat käsittelyyn samoja kysymyksiä, joita puolueet ovat merkinneet puolue- ja vaaliohjelmiinsa. Vuoden 1999 eduskuntavaalien aikaan tehdyn seurannassa todettiin, ettei media ole aiheidensa, agendansa suhteen kovinkaan uudistus-

mielinen. Tämän perusteella median agenda näyttäisi riippuvan myös siitä, kuinka hyvin puolueet osaavat aiheitaan sinne myydä. (Aura 2000, 117.)

Puolueet ja poliitikot ovat opiskelleet television ja muiden tiedotusvälineiden toimintatapoja. Ne ovat myös oppineet valjastamaan median omia tarkoituksiaan ja tavoitteitaan palvelevaksi. Usein puolueet onnistuvat tuomaan julkisuuteen haluamiaan asioita toivomassaan valossa. (Negrine 1989, 13.) Faircloughin (1997) mukaan politiikka on television yleistyksen myötä joutunut tekemään kuitenkin selvästi enemmän myönnytyksiä ja joustoja viestintäkäytännöissään kuin tiedotusvälineet³.

Faircloughin käsitystä tukee myös suomalaisten toimittajien vahvistunut asema. Suomessa sanomalehdistö oli hyvin pitkään puoluesidonnainen ja toimittajat sitä kautta puolueiden toimijoita (Nylund 1995, 19). Sanomalehdistön sitoutumattomuuden lisääntyessä ja television yleistyessä toimittajat ovat hakeneet uutta paikkaansa puolueiden ja äänestäjien välimaastossa. Kaikkien mielestä toimittajat eivät ole onnistuneet pysyttelemään puolueettomina tarkkailijoina ja tiedon välittäjinä. Sen sijaan he pyrkivät itsenäisiksi ”yhteiskunnallisiksi pelaajiksi” tavoitteenaan parantaa ja muuttaa maailmanmenoa. Demokratian kannalta on kyseenalaista, jos toimittajat ottavat oikeuden toimia kansan todellisina edustajina vastapainona varsinaiselle kansanedustuslaitokselle eli poliitikoille. (ks. Kolbe 2001.)

Toimittajien toiminta on näkyvää. Heidän kynistään lähtevät lopulliset kirjoitukset, he vastaavat viimeisistä sanamuodoista televisiossa, he ovat omalla persoonallaan ja nimellään mukana poliittisella kentällä. He eivät kuitenkaan vastaa kaikista ratkaisuista, vaan medioiden päätösten taustalla on suuria organisaatiota ja merkittävä määrä erilaisissa tehtävissä olevia henkilöitä. Esimerkiksi vastuu monista vaalikampanjoihin vaikuttavista ratkaisuista

³ Vaikkakin poliittisessa päätöksenteossa, lain säätämisessä ym. tapahtuu paljon asioita, jotka eivät ole kiinni tiedotusvälineiden kiinnostuksesta. Asioita hoidetaan ja viedään eteenpäin virallisella tasolla puolueiden ryhmäistunnoissa ja valiokunnissa, joissa median mielipiteet eivät rajoita paljoakaan. Toisaalta merkittävä väylä poliitikon työssä ovat yhä epäviralliset kahvilakeskustelut ja lounaat, joihin niin ikään medialla ei ole pääsyä. (vrt. Tainio 1998, 186.)

kuuluu tuottajille, ohjaajille ym. taustahenkilöille. Toimittaja ei useinkaan itsenäisesti päättä siitä, kuinka paljon eri edustajille annetaan ohjelma-aikaa tai ketä vaalikeskusteluihin osallistuu. Vuoden 1999 eduskuntavaalien keskusteluissa eduskunnan ulkopuoliset ryhmät kokivat epäoikeudenmukaisuutta, kun eivät päässeet keskustelemaan suorassa lähetyksessä eduskuntapuolueiden kanssa. Tämä tuskin oli toimittajien yksin tekemä ratkaisu. (vrt. Aarnio & Isotalus 2000, 12; Milavsky & Zhu 1996, 102.)

Viimeisenä osoituksena television merkityksestä itsenäisenä poliittisena toimijana on television itsensä nouseminen uutiseksi, aiheeksi agendalle. Televisio paitsi raportoi perinteisten poliittisten toimijoiden tekoja, myös omaa toimintaansa. Tätä kautta kasvatetaan television ja muiden tiedotusvälineiden merkitystä poliittisina vaikuttajina (Isotalus 1998c, 111; Negrine 1989, 1-2). Uutisoinnin kautta luodaan yleisölle todellisuutta, jossa tiedotusvälineet ovat osa poliittista kenttää. Esimerkiksi television vaalikeskustelujen tapahtumat ja merkittävät käänneet nousevat vaaleja edeltävinä viikkoina päivittäin sekä television että sanomalehtien uutisaiheiksi. (Isotalus 1996, 229–230; Fairclough 1997, 261.)

3 VAALIKESKUSTELU - INTERTEKSTUAALINEN KOKONAISUUS

Edellisessä luvussa esiteltiin perusteita televisioaineiston soveltuvuudesta poliittisen viestinnän tutkimusaineistoksi. Siinä pohdittiin television merkitystä tiedonvälittäjänä, vaikuttajana sekä poliittisena toimijana. Tässä, kolmannessa luvussa käsittely rajataan television vaalikeskusteluun. Tarkoituksena on pohtia, millaisten rajoitusten ja sääntöjen ehdoilla vaalikeskustelu etenee sekä millaiset normit sen toteutumiseen vaikuttavat.

Vaalikeskustelu nähdään tässä työssä intertekstuaalisena kokonaisuutena. Intertekstuaalisuudella tarkoitetaan sitä, ettei teksti ole ainutlaatuinen, vaan siihen liittyy oletuksia ja odotuksia, jotka ovat peräisin kokemuksista muista teksteistä ja muista konteksteista. Intertekstuaalisuus on siis eräänlaista sekamuotoisuutta, erilaisten tekstien sekoitusta (Valtonen 1998, 109). Tekstillä ei tässä tarkoiteta välttämättä viestin kirjoitettua muotoa. Se voi olla yhtä hyvin suullista, puhuttua viestintää. Vaalikeskustelu on sekoitus poliittista tekstiä, te-

levision tekstiä, keskustelun tekstiä jne. Toisin sanoen vaalikeskustelussa näkyvät sekä poliittisen puheen, että television erityispiirteet. Samoin vaalikeskustelussa noudatetaan vielä keskustelun konventioita. Intertekstuaalisuus ilmenee moniaineksisinä kielellisinä piirteinä (Fairclough 1997; 50–51, 75). Lisäksi se voi ilmetä ei-kielellisinä piirteinä sanattomassa viestinnässä.

Vaalikeskustelu nähdään tässä sosiaalisena toimintana ja vuorovaikutuksena, ihmisten välisenä kanssakäymisenä. (vrt. Fairclough 1997, 75). Toisaalta vaalikeskustelu voidaan nähdä tapahtumana, jossa todellisuutta määritellään ja jossa kautta myös luodaan uutta puheen kautta. Esimerkiksi tapa, jolla puolueiden ehdokkaat puhuvat lapsilisistä, pohjautuu siihen tietoon, mitä heillä on, tai millaista tietoa he haluavat välittää suomalaisista lapsiperheistä, niiden rahatilanteesta jne. Tuolloin rakennetaan tietoisesti tiettyä kuvaa ja tiettyä tulkintaa todellisuudesta. Tekstien ja yhteiskunnan välinen suhde nähdään tällöin dialektisena. Tekstit muotoutuvat yhteiskunnan normeja noudattaen, mutta ne myös muotoilevat yhteiskuntaa ja kulttuuria tavoilla, jotka voivat olla uutta luovia yhtä hyvin kuin uusintavia. Kieli on siis yhteiskunnallista tuotosta, mutta myös yhteiskunnallinen vaikuttaja. (Fairclough 1997; 31, 51; Valtonen 1998, 109.)

Vaalikeskustelua voidaan tarkastella myös sen sisältöjen, muotojen ja rakenteiden kautta (Valtonen 1998, 109). Tällöin huomio kiinnitetään viestinnän käytäntöihin. (Fairclough 1997, 78.) Tässä työssä keskustelua määritellään lähinnä haastattelun ja väittelyn kautta. Nämä ovat toisilleen hyvin läheisiä vuorovaikutuksen muotoja ja niiden käytännöt ovat osittain päällekkäisiä. Niille asetetaan kuitenkin myös erilaisia odotuksia, joiden kautta ne erottuvat toisistaan.

Mielenkiintoista on tarkastella myös vaalikeskustelun erilaisia tasoja ja erilaisten konventioiden suhteita. Mukautuvatko ne toisiinsa vai näkyykö vaalikeskustelussa myös perinteisen poliittisen puheen piirteitä huolimatta viestintävälineestä? Näkyykö esimerkiksi vaalikeskustelussa selvästi, milloin ehdokkaat puhuvat perinteisen poliittisen puheen konventioiden mukaisesti tai milloin he noudattavat erityisesti television toimintaehtoja. Seuraavissa luvuissa käydään läpi vaalikeskustelun kannalta olennaisia piirteitä. Ensimmäisenä tarkastel-

laan poliittista puhetta, toisena television logiikka, eli toimintatapoja. Kolmantena tarkastellaan vielä keskustelun käsitettä. Käsitettä määritellään mm. haastattelun ja väittelyn kautta. Miten keskustelu eroaa väittelystä ja haastattelusta, ja toisaalta, mitä yhteistä näillä vuorovaikutuksen muodoilla on.

3.1 Poliittinen puhunta – sanoja ja tekoja

"Politics is all talk" - politiikka on pelkkää puhetta (Corcoran 1990, 51–52).

Tämä on kritiikkiä, joka erittäin usein kohdistuu poliitikkoihin. Taustalla on kenties konkreettisten tekojen arvostaminen sanoja korkeammalle. Äänestäjien puheissa poliitikot ovat tyhjänpuhujia pahimmasta päästä. He ovat huijareita, jotka puhuvat suut ja korvat täyteen, mutta eivät tee mitään. Poliitikan tutkijaa taas kiinnostavat nimenomaan puhe ja sanat. Kieli itsessään nähdään tekona (Aarnio 2000, 107). Eroa sanojen ja tekojen välillä ei tehdä, sillä kaikki sanat ovat jo ilmiöitä ja samalla tekoja. Niiden takana on tietoisia valintoja. Konkreettista toimintaa ei välttämättä tarvita. (Palosen 1996, 144 mukaan Skinner.)

Millaisia tekoja sanat sitten ovat? Kommunikaatiolla eli kirjoituksen ja puheen kautta tuomme esille havaintojamme ja teemme niistä tulkintoja. Ilmaiseimme ja selitämme sitä olemusta, minkä itse koemme maailmallamme olevan. Samalla kun kommunikoimme ja puemme tapahtumat sanoiksi, annamme tapahtumille merkityksiä. (Edelman 1988, 104.) Kommunikaatiomme perustuu tiettyihin tapoihin, sopimuksiin, konventioihin, jotka mahdollistavat toinen toisemme ymmärtämisen. Toisaalta, mielentilamme ja kuvamme todellisuudesta ovat erilaisia. Koskaan emme voi olla varmoja, missä tarkassa merkityksessä toinen käyttää ilmaisujaan. Kenenkään maailma ei ole täysin yhteneväinen toisen maailman kanssa. Samat sanat, samat lausahdukset saavat eri merkityksiä eri tilanneyhteyksissä. Ilmaisun merkitys vaihtelee erilaisten tekstien sisällä ja samoin koko teksti saa eri merkityksiä eri puhetilanteessa. Tästä syntyy kielen monitulkintaisuus (Kakkuri-Knuutila & Ylikoski 1999, 24–27; Nimmo & Combs 1983, 3).

Poliittinen puhe nähdään tässä työssä tekona samoin kuin mikä tahansa puhe. Seuraavassa käsitellään muutamaa, tämän työn kannalta olennaista erityispiirrettä, jotka erottavat poliittisen puheen muusta puheesta. Ensimmäinen näistä on poliittisen puheen intentionaalisuus. Tällä tarkoitetaan, että poliittinen puhe on ymmärttäviin ihmisolentoihin kohdistuvaa päämäärähakuista toimintaa. (Karvonen 2000, 128.) Se voi olla muodollista tai epämuodollista, julkista tai yksityistä, mutta aina määrättyyn tavoitteeseen pyrkivää (Hellweg, Pfau & Brydon 1992, xi).

Tämän lisäksi voidaan tarkentaa, että poliittisen puheen tavoite on saada aikaan muutosta (Aarnio 2000, 107). Se on vaikuttamaan pyrkivää ja sillä pyritään mielipiteen ja käytöksen muutokseen (Hellweg, Pfau & Brydon 1992, xi; Denton & Woodward 1990, xiii). Poliittinen puhe voidaan nähdä ideoiden ja havaintojen ilmaisuna symbolien keinoin sekä pyrkimyksenä siirtää näitä symboleja toisille (Graber 1981, 195–196). Symbolien siirtämisellä puolestaan pyritään liikuttamaan ja kokoamaan niitä yhteiskunnallisia voimia, jotka tekevät todeksi puheen luomaa kuvaa uudesta todellisuudesta.

Jo antiikin Ateenassa puhetaidon teoreetikkoja askarrutti kielen kyky vaikuttaa. Gorgiaalta säilynyt tuotanto paljastaa, että hän oivalsi kielen mahdollistaman vallan ja petoksen. Niin ikään Platon tiesi, että juuri puheen avulla vaikutetaan kansanjoukkoihin; heidän tunnetiloihinsa ja mieleensä. Myös Aristoteles ymmärsi kielen ja puhetaidon tuomat mahdollisuudet vallankäyttöön. Hän pohdiskeli todistelun ja harkinnan tärkeyttä. Aristoteles käsitti retoriikan taidoksi löytää käytettävissä olevia vakuuttelun ja suostuttelun keinoja. Retoriikka onkin oppi siitä, miten asia esitetään puheen avulla mahdollisimman vakuuttavasti ja suosuttelevasti. Tuolloin puhetaito-oppi oli luonteenomaisesti käytäntöön ja yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen suuntautuvaa toimintaa. (Haapanen 1996, 23–31.)

Palosen mukaan puheesta tekee poliittisen sen monitulkintaisuus. Poliittisen kielen olemus syntyy hiljaisuuden ja puheen suhteesta; siitä, mitä sanotaan ja mitä jätetään sanomatta. Poliittista on puhe, jossa epämääräisyydelle ja epäilylle jää tilaa. Se on puhetta, jossa jätetään auki mahdollisuuksia tulkita ja uudelleen tulkita. Puhe on poliittista kun taitavakin kuunte-

lija joutuu miettimään, mitä puhuja todellisuudessa haluaa sanoa. (Corcoran 1990, 51; Paalonen 1996.)

Monitulkintaisuus ja epämääräisyys mahdollistavat kiistelystä ja niiden merkityksistä. Poliittika on neuvottelua ja kamppailua käsitteiden merkityksistä ja näiden merkitysten yhteensovittamista (Pekonen 1991, 43, 46; Aarnio 2000, 107; Gronbeck 1990, 195–96). Poliittika on kilpailua siitä, kenen määrittelemä todellisuus toteutuu; kenen näkökulmiin omat kannanotot viittaavat, ketä kommentoidaan, mitä näkökulmia tuodaan esille, mitkä jätetään huomioimatta. Tämä kilpailu määrittelyistä esiintyy kaikessa verbaalisessa toiminnassa, kuten puheissa, lakiteksteissä, neuvotteluissa, kokouksissa jne. Vuoden 2000 presidentinvaalissa kiisteltiin esimerkiksi porvarin, kaupunkilaisuuden käsitteistä. (Aarnio 2000, 107–110).

Poliittika on varsinaista kielipeliä (Graber 1981, 196). Esimerkiksi pyrkimys vaikuttaa vaalien teemoihin ja keskustelun kysymyksiin ei ole yhdentekevää. Sekä toimittajat että ehdokkaat pyrkivät välittämään kuvaa kokemastaan todellisuudesta ilmaisunsa kautta. (Aarnio 2000, 107.) Poliittisessa puheessa ei siis ole kyse vain nimeämisestä. Sen sijaan olennaista on nimeämisen myötä tapahtuva merkityksenanto. (Pekonen 1991, 46). Poliittisen puheen voima riippuu siitä, kenen määritelmät jäävät elämään. Kuinka hyvin sen kautta onnistutaan valjastamaan eri toimijoita ja voimia uuden luomiseen. (Fairclough 1997, 237–9.) Toisin sanoen kuinka paljon saadaan aikaan muutosta haluttuun suuntaan.

Puheen monitulkintaisuutta voidaan pitää myös strategisena toimintana. Poliittiset toimijat pyrkivät hyötymään informaation asymmetrisestä jakautumisesta. Tällöin pyritään hyötymään siitä, että kieltä käytetään ristiriitaisesti ja ambivalentisti. Strateginen toiminta voi olla esimerkiksi sitä, ettei puhuja halua paljastaa kaikkea tietämäänsä tai kaikkia näkemyksiään. Muiden toimijoiden ei haluta tietävän seikkoja, jotka saattaisivat supistaa puhujan omia toimintamahdollisuuksia. Esimerkiksi vaalien alla poliitikot saattavat olla ottamatta kantaa kiistanalaisiin asiakysymyksiin äänien menettämisen pelossa. (Wiberg & Koura 1996, 218.)

Risto Sänkiaho moitti poliitikkoja laskelmallisuudesta jo lähes parikymmentä vuotta sitten: ”...itsestään vieraantuneet poliitikot, jotka joutuvat päivät päästään lukemaan toisten kirjoittamia puheita ja vastaamaan samalla perinteisellä puoluefraseologialla jokaiseen kysymykseen, ovat menettäneet yleisen luottamuksen kansalaisten silmissä...” (Sänkiaho 1984b, 102.) Myös Nimmo ja Combs pitävät poliitikkojen julkista puhetta kliseisenä, eräänlaisena jatkumona, jossa samaa mieltä olevat henkilöt käyvät näennäistä keskustelua. Tällä fraseologisella keskustelulla halutaan todellisuudessa ennemminkin peitellä kriittisiä vaihtoehtoja kuin nostaa niitä esiin. Hyvin tyypillistä on esimerkiksi todistella, kuinka tärkeä hetki on käsillä. (Nimmo & Combs 1983, 53.) Toinen tapa on kertoa, kuinka tärkeää on keskustella julkisesti jostain kysymyksestä, muttei itse oteta siihen kantaa. Tällaisia esimerkkejä löytyy tämänkin tutkielman aineistosta. Myös laskelmallisuus voidaan siis mainita yhtenä poliittisen puheen erityispiirteenä.

Hacker korostaa, että poliittisen puheen tehtävänä on yhdistää poliittisia ryhmiä. Käsitteiden määrittelyn, tiettyjen termien, sloganien, argumenttien käytön kautta ryhmä ilmentää yhteisöllisyyttään. Poliittisen puheen kautta ryhmät myös ilmentävät paikkaansa suhteessa ympäristöön. Puheen kautta ilmennetään valtaa, yhteistyötä, vastavoimaa jne. (Hacker 1996, 30.)

Poliittinen puhe on mukautunut aikojen saatossa erilaisten keksintöjen mukanaan tuomiin haasteisiin. Samoin poliitikot ovat joutuneet opettelemaan uusia kommunikointitapoja tavoittaakseen kuulijoita. Eri aikakausina esiintymisessä on arvostettu eri asioita. Alun perin puhtaasti oraaliseen kulttuuriin pohjautunut poliittinen vaikuttaminen kirjallistui Gutenbergin kirjapainokeksinnön myötä. Kiinteät ideologiat, jotka ovat tyypillisiä politiikan rakennusaiheita, mahdollistuivat kirjallisen esitysten myötä. (Kanerva 1994, 96.)

Yhteiskunnan teknologistuminen ja sitä seurannut ns. televisuaalinen kausi merkitsevät Kanervan (1994) mukaan paluuta suullisen politiikan aikaan, suullisen vakuuttamisen ja vallan kauteen. (Kanerva 1994, 96; Varis 1995, 22.) Paluu ei kuitenkaan tarkoita paluuta perinteiseen oraaliseen kulttuuriin, vaan siirtymistä medioituneeseen oraaliseen kulttuuriin. Medioituneessa poliittisessa puheessa voidaan nähdä sekä poliittisen puheen että tiedotus-

välineiden erityispiirteitä. Sen toimintaehdot ovat siis varsin erilaiset verrattuna perinteiseen kasvokkain väkijoukon kanssa tapahtuvaan, poliittiseen puhuntaan (esim. Fairclough 1997, 246–248; Kanerva 1994, 103).

3.2 Television logiikka

Televisiossa tarvitaan erilaisia taitoja kuin perinteisessä lavapuhunnassa. Televisioviestinnästä puuttuu lavapuhunnan suora vuorovaikutus kuulijoiden ja puhujan välillä. Useat perinteisen poliittisen puhunnan mestarit eivät ole kyenneet vakuuttamaan katsojia televisiossa, vaan ovat tehneet itsensä jopa naurettaviksi (Fairclough 1997, 263). Poliitikon on opittava television konventioita, mikäli haluaa esiintyä vakuuttavasti televisiossa. Suurin osa puolueiden näkyvimmistä poliitikoista onkin jo myöntänyt välttämättömäksi vastata television haasteisiin ja kouluttaa itseään jatkuvasti televisioesiintymisessä. Useilla puolueilla on omia konsultteja, joiden puolueen poliitikot voivat kääntyä (Uimonen 1994, 15–16; Blumler 1990, 104). Tämä on lisännyt erilaisten mediakonsulttien ja viestinnän ammattilaisten valtaa, koska poliitikot konsultoivat heitä yhä enemmän (Hellweg, Pfau & Brydon 1992, xvi). Tässä luvussa on tarkoitus käsitellä television logiikkaa (vrt. Altheide & Snow 1979). Luvussa tarkastellaan, millaiset säännöt ja konventiot vaikuttavat televisioviestinnässä ja mitä erikoispiirteitä televisioviestintään liittyy. Tarkastelu rajoitetaan piirteisiin, jotka ovat poliittisen puhunnan kannalta olennaisia.

3.2.1 Visuaalisuus

Televisio on herkkä väline, jossa mielikuva on sanomaa vahvempi (Uimonen 1994, 30). Katsojan mielikuva koostuu useiden aistien havainnoista. Tällöin sanojen merkitys jää vähäisemmäksi kuin perinteisessä poliittisessa puheessa. Televisuaalisessa todellisuudessa ääni ja kuva ovat kietoutuneet toisiinsa. Niitä ei voida erottaa merkityksiltään, vaan ne vaikuttavat toinen toisiinsa. Television tekstejä tulkittaessa ei perinteinen tekstinlukutaito riitä,

vaan on hallittava myös viestinnän muita ulottuvuuksia. Tutkijan on hallittava kuvien, äänen ja erilaisten merkkiyhdistelmien kieltä. Varis kutsuu tätä mediatekstiksi. (Varis 1995, 22, vrt. myös Isotalus 1995, 91.) Poliittisen televisioviestinnän tutkimusta on kritisoitu siitä, että se keskittyy liiaksi verbaalisten viestien tutkimukseen. (Hellweg, Pfau & Brydon 1992, 102.)

Samoin kuin perinteisessä poliittisessa puhunnassa, myös televisiossa poliitikon esiintymis- taidolla on keskeinen merkitys. Taidot, jotka televisiossa korostuvat ja joiden pohjalta poliitikon kompetenssia arvioidaan, eivät kuitenkaan ole samoja kuin perinteisessä poliittisessa puhunnassa. Esimerkiksi sanattoman viestinnän hallinta on tärkeää, koska nonverbaaliset viestit korostuvat televisiossa. (Esim. Isotalus 2000, Hellweg 1992.) Liika ilmeettömyys ja eleettömyys koetaan negatiivisina piirteinä. Toisaalta liiallinen käsien heiluttaminen, voimakkaat ilmeet ja eleet voivat herättää rauhattoman ja hermostuneen mielikuvan esiintyjästä. Sanaton viestintä voi myös joko vahvistaa ja tukea sanallisia viestejä tai olla sanallisen viestinnän kanssa ristiriidassa (Nylund 1995, 18–19).

Poliitikot haluavat välittää äänestäjilleen tiettyä mielikuvaa itsestään. Televisiossa he eivät voi päättää yksin linjaansa. Siihen vaikuttavat myös television omat ilmaisukeinot. Sekä sillä, mitä näytetään ja miten näytetään, on merkitystä. Esimerkiksi kuvakulmilla, leikkauksilla, taustalla ja valotuksella voidaan välittää tiettyä tunnelmaa ja tunnetiloja, kuten aggressiivisuutta, sympaattisuutta, epävarmuutta jne. (Nylund 1995, 26–31; Isotalus 1994, 160–161; Hood & Tabary-Peterssen 1997; 10–12.)

Poliitikon näkökulmasta kuvien haasteellisuus johtuu niiden sattumanvaraisuudesta. Kuvat ovat avoimempia eri tulkinnoille kuin sanat. Tämä johtuu ainakin kahdesta tekijästä. Sanoilla on tarkemmin sovittu merkitystausta kuin kuvilla. Siksi kuvia on mahdollisuus tulkit- ta vapaammin (Hood & Tabary-Petersen 1997, 9-10). Tulkinnanvaraisuutta lisää myös se, että kamera on aina rajaava ja valikoiva. Se kertoo vain osan totuudesta. Katsoja ei osallistu studion tapahtumiin. Hän ei näe, mitä jää kameran kuvien ulkopuolelle. Hän ei tiedä, mitä tapahtuu ennen lähetystä, taukojen aikana sekä nauhoituksen päätyttyä. Katsoja ei myös-

kään ole tietoinen ohjelman syntyyn vaikuttaneista yksityiskohdista ja pienistä valinnoista (Nuolijärvi & Tiittula 2000; 18, 44–45). Tästä puhutaan lisää tämän työn luvussa 3.2.5.

3.2.2 Nopeatempoisuus

Toinen televisioon liittyvä erityispiirre on sen poikkeuksellinen aikakäsitys. Käytettävissä oleva aika on aina tarkkaan määrätty etukäteen. Jokaiselle ohjelmalle on varattu ohjelmistossa tietty aloitus- ja lopetushetki, joista ohjaajan ja toimittajan tulee pitää kiinni. Ohjelma-ajan rajallisuuteen on olemassa kaksi pääsyitä. Ensiksikin television lähetysaika on kallista. Jokainen minuutti on tarkoin laskettu ja budjetoitu. (Bourdieu 1999, 29.) Toinen syy on televisio-ohjelmien kamppailu katsojista. Ohjelmassa täytyy tapahtua ja siinä on oltava siirtymiä, jotka pitävät katsojien mielenkiintoa yllä. (Nuolijärvi & Tiittula 2000.)

Miten käytettävissä olevan ajan rajallisuus sitten näkyy vaalikeskusteluissa ja miten se muuttaa poliittista puhetta? Käsikirjoituksessa pysyminen vaatii toimittajalta autoritääristä otetta keskusteluun (Nuolijärvi & Tiittula 2000, 64). Usein toimittaja keskeyttää puheenvuoroja tai katkaisee keskustelun. Hän pyrkii vaihtamaan teemoja käsikirjoituksensa mukaisesti, koska aikataulussa on pysyttävä. Tällöin vaalikeskustelu muistuttaa muodoltaan enemmän haastattelua kuin aitoa keskustelua. Katso tästä lisää luvusta 3.3.

Television nopeatempoisuus muokkaa väistämättä poliittista puhetta. Poliitikon on opittava reagoimaan nopeasti ja muotoilemaan sanomansa muutamien kymmenien sekuntien kestoisiin lausuntoihin (Uimonen 1994, 120; Ferguson 1990, 153). Kun teemat vaihtuvat nopeasti, ei asioiden käsittely voi olla kovinkaan syvällistä eivätkä vastaukset perusteellisia (Karnerva 1994, 1997). Lausuntojen tiivistäminen tapahtuu usein sisältöjen kustannuksella. Poliitikolle onkin haastavaa esittää asiansa sopivan pelkistetysti, selkeästi ja ymmärrettävästi tuoden samalla esiin omaa asiantuntemustaan (Hellweg & al. 1992, 79; Isotalus 1998a, 248–249; Tainio 1998, 187; Postman 1985, 109).

Monimutkaisia ja vaikeaselkoisia asioita ja tapahtumia on yksinkertaistettava ja dramatisoitava, mikäli ne halutaan välittää katsojille eli äänestäjille (Nimmo & Combs 1983, 15). Te-

levisioyleisö toivoo kevyttä, vaihtelevaa, viihteellistäkin keskustelua (vrt. Ruonala 1998, 63). Vakavan julkisen keskustelun ja viihteen rajan voidaankin katsoa hämärtyneen (Postman 1985, 108–109). Tämä on haaste ja jopa uhka todelliselle keskustelulle ja asioiden syvälliselle käsittelylle. Pinnallisuus uhkaa medioituneessa politiikassa poliitikkoa kaikkialla. Joslynin (1990, 94–95) mukaan poliitikot useimmiten tyytyvät siihen ja pyrkivät muokkaamaan esiintymistään television tyylin mukaiseksi.

Televisiolle tyypillinen nopeatempoisuus ja siihen liittyvä hetkellisyys vaativat paljon myös vastaanottajalta. Viestit ovat kompleksisia ja lopullisia. Kirjoitettua tekstiä lukija voi lukea moneen kertaan ja palata aikaisempaan uudelleen. Television viestit taas ovat uusinnoista huolimatta varsin ainutkertaisia ja tilanteeseen sidottuja. Pienessä hetkessä tärkeä viesti saattaa mennä katsojan ohi saavuttamatta tätä (Silverstone 1991, 151).

3.2.3 Yleisöjen moneus

Poliittisen puhunnan kannalta on paikallaan tarkastella myös kysymystä useista yleisöistä. Yleisöön liittyvän kysymyksen tarkastelu on olennaista, koska television teknologian ansiosta yhä suuremmat joukot pääsevät kuulemaan poliitikkoja (Atkinson 1984, 165). Käytännössä jokaisella äänestäjällä on mahdollisuus saada tietoa politiikasta television kautta. Television voidaankin pitää yhä ainoana jakamattomana tiedotusvälineenä. (Katso lisää television jakamattomuudesta luvusta 2.) Television jakamattomuus on osaltaan muuttanut poliittisen vaikuttamisen muotoa. Perinteisissä kasvokkaistilanteissa, kuten yleisöpuheissa poliitikko kykenee kohdentamaan puheensa juuri paikalla olevalle kuulijakunnalle. Hän yrittää puhua tilaisuuteen osallistuneiden yhteisistä asioista ja saavuttaa sitä kautta mahdollisimman suuren osan kuulijoista. Vakuuttaminen tapahtuu usein hyvin spesifien asiakysymysten kautta.

Televisuaalisen kauden poliitikon yleisö on yleensä universaaliyleisöä. TV-yleisö on erottelematonta eli yleisönä voi olla kuka tahansa. Television kautta välittyvässä puheessaan poliitikko joutuu puhumaan suuremmista asiakokonaisuuksista ja yleisemmällä tasolla tavoittaakseen mahdollisimman suuren osan katsojista. Hänen on otettava huomioon, että televi-

sioyleisö on heterogeeninen joukko, jonka odotukset vaihtelevat esimerkiksi sosiaalisen taustan, tilanteen ja persoonallisuuden mukaan. (Trent & Friedenberg 1991, 104; Kanerva 1994.) Universaaliyleisölle esiintyvän on muotoiltava viestinsä siten, että kuka tahansa pysyy jäsentämään sanoman omaa kokemusperustaansa vasten. Jäsentämisen on oltava mahdollista riippumatta siitä, kuinka paljon hän asiasta tietää tai mikä hänen mielipiteensä on (Hinck 1995, 91).

Erilaisten yleisöjen läsnäolosta johtuen television tekstien tulee olla ymmärrettävissä ja tulkittavissa mahdollisimman monin tavoin. Nuolijärven ja Tiittulan (2000, 21) mukaan televisiokeskustelu onkin hyvin avointa ja polyseemistä. Bourdieu (1999, 52, 64–65) puolestaan kritisoi sitä, että televisiossa viestit on jo valmiiksi keskusteltuja ja kaikille sopiviksi muotoiltuja. Samalla kun asia saatetaan ymmärrettäväksi, sitä myös latistetaan ja yhdenmuokaistetaan. Teksti tehdään sovinnaiseksi ja samalla etäännytetään politiikasta. Kaikille tarkoitetut viestit eivät saa järkyttää ketään. Niihin ei sisälly todellista panosta, ne eivät jaa ihmisiä, niistä kaikki ovat yksimielisiä ja ne kiinnostavat kaikkia, kajoamatta kuitenkaan mihinkään tärkeään (Bourdieu 1999, 28, 52, 64–65). Niillä pyritään vaikuttamaan mahdollisimman suureen äänestäjäjoukkoon, myös puolueen tai ajatusmaailman ulkopuolisiin äänestäjiin (vrt. Juholin 2000, 92).

Kanerva ei näe yleisökysymystä näin yksinkertaisena. Hänen mukaansa universaaliyleisön sisältä löytyy erilaisia spesifejä ryhmiä. Näitä Kanerva (1994) kutsuu harvojen yleisöiksi. Siinä missä universaaliyleisö muodostuu kenestä tahansa television katsojasta, harvojen yleisö on rajattu ryhmä. Näitä ryhmiä löytyy paljon universaaliyleisön sisältä. He voivat olla asiantuntijoita, puolueen aktiivisia toimijoita jne.

Harvojen yleisöt nousevat esiin silloin tällöin poliitikon puheessa. Esimerkiksi konfliktitilanteessa, jossa poliitikon on valittava puolensa, voidaan usein nähdä, mihin ryhmään poliitikko pyrkii vetoamaan (Kanerva 1994, 15–16). Yleisöjen erilaisuus näkyy myös ymmärtämisen tasossa. Poliitikko saattaa pyrkiä vaikuttamaan erilaisiin yleisöihin (esimerkiksi keneen tahansa äänestäjään ja oman puolueen ydinryhmään) samalla puheella. Universaaliyleisö ymmärtää puheesta pintatason. Heille on tärkeää poliitikon näkyvyys, esiintymistaito

jne., mutta harvojen yleisö löytää puheesta vain osalle kuulijoista kohdennettuja piilomerkityksiä. (Kanerva 1994, 84; Bourdieu 1999, 19–23.)

Machiavelli jaottelee eri yleisöt politiikan arvostelukyvyn mukaan. *Yksi, harvat ja monet* ovat ryhmiä, jotka arvioivat politiikkaa eri keinoin. *Yksi* esiintyy yleensä tekstin sinänä, jolle annetaan suoraan ohjeita ja vihjeitä. *Harvat* ovat puolestaan paikalla ja pystyvät näin arvioimaan politiikkaa käsin koskettelemalla. *Monet* puolestaan arvioivat asioita silminnäki-jöinä. (Kanerva 1994, 80–81.)

Machiavelli pitää *monien* poliittisen arvostelukyvyn menetelmänä yksinkertaisesti silmän aistihavainnollisen tehtävän eli ulkonäön arviointia. *Monet* evät ole erityisen kiinnostuneita yksityiskohdista, jotka tulevat ja menevät. He jäsentävät todellisuutta ja mielihalujaan visuaalisesti, karkeasti ilmaistuna. (Kanerva 1994, 84; vrt. Blumler 1990, 106.) Toisaalta myös yhteiskunnallisten asioiden monimutkaistuminen vaikeuttaa niiden ymmärtämistä. Siksi *monet* ovat kiinnostuneita näytöstä ja tuloksesta, eivät niinkään siitä, millä menetelmillä tuloksiin päästään.

Monet arvioivat politiikan tuloksia katselemalla hajamielisesti politiikan näyttämölle, jossa pysyvintä ovat mediaaliset välittymisen tavat sekä poliittiset persoonat. Mediaaliset välittymisen tavat eivät ole *monien* säädettävissä, eikä niitä siis pidetä keskeisinä. Sen sijaan poliittiset persoonat ovat arvioinnin keskipisteenä. Toisaalta persoonia korostaa vielä televisio välineenä. Visuaalisuutensa johdosta persoona esittelee tuottamiaan tuloksia ja tulee itse yhä enemmän omaksi viestikseen ja sanomakseen. Lopulta siis arviot kohdistuvat poliittisiin persooniin, jotka näyttäytyvät yhä enemmän televisuaalisella näyttämöllä. (Kanerva 1994, 82–83.) Seuraavassa luvussa tarkastellaan persoonien korostumista televisiossa. Samoin pohditaan, miten se on muuttanut poliittista puhuntaa.

3.2.4 Persoonallistuminen

Merkittävin tekijä television persoonaa korostavista piirteistä on kenties sen visuaalisuus (ks. luku 2.3.1). Televisioruudun kautta välitty tiukasti rajattu kuva, jossa viestin visuaali-

nen aines korostuu auditiivisen aineksen kustannuksella. Sanattomat viestit; kuten katseen harhailu, käsien laajat eleet, ilmeiden vaihtelut, korostuvat ja vaikuttavat katsojan saamiin vaikutelmiin poliitikosta (Pfau & Kang 1991, 115). Visuaalisuuden korostumisen seurauksena katsojien on todettu tekevän johtopäätöksiä poliitikon luonteestaan ja poliittisista kyvyistä sen perusteella, millaisia tunteita hänen kasvonsa ja ruumiillinen olemuksensa herättävät. (Sallinen-Kuparinen 1987, 125,130.)

Televisio rajoittaa viestintää myös ajallisesti (katso television nopeatempoisuudesta tarkemmin luvusta 2.3.2). Yleensä televisio-ohjelmat ovat hyvin nopeatempoisia, jolloin yhdelle henkilölle varattu puheaika on erityisen lyhyt. Presidenttiehdokkaille järjestetyissä keskusteluissa tavanomaiset kommentit ovat olleet muutaman virkkeen pituisia, puheenvuorot 2-3 minuuttia. On selvää, ettei poliitikko kykene noin lyhyessä ajassa esittämän kannalleen taustoja tai perusteluja. Kommentit jäävätkin usein pelkkien toteamusten tasolle. (Kanerva 1994, 110–111; Kuivasmäki 1998, 74.) Keskustelu jää kokonaisuudessaan hyvin pinnalliselle tasolle. Tällöin katsojan on vaikea tehdä johtopäätöksiä poliitikkojen asiantuntijuudesta ja poliittisista taidoista asiakysymysten perusteella. Helpompaa on arvioida persoonia; pohtia, kuka näytti miellyttävimmältä, kuka puhui sujuvimmin, kenellä oli pehmein ääni jne.

Kolmas persoonia korostava piirre on television intiimiys. Intiimiys tarkoittaa tässä esiintymistä, jossa kuulijan (eli katsojan) ja puhujan etäisyys pyritään minimoimaan. Televisio tuo tekniikallaan poliitikot virtuaalisesti olohuoneisiimme, arkiympäristöömme. Tilanteeseen sopii parhaiten läheisyyttä korostava, jutustelunomainen esiintymistapa. (esim. Atkinson 1984, 168.) Katsojalle synnytetään mielikuva siitä, että juuri hänelle ”jutellaan” (Isotalus 1995, 89). Kanerva käyttää tällaisesta puhetavasta termiä julkinen intiimiys (Kanerva 1994). Siinä sekoittuvat julkisella areenalla pidettävän puheen sekä yksityisen keskustelun genret sellaisessa suhteessa, että ne istuvat luontevasti tilanteeseen ja mahdollistavat katsojan samaistumisen puhujaan (Kanerva 1994, 113; Kanerva 1997).

Toisaalta puhetyyli vaihtelee puhekulttuureittain. Suomalaisessa mediaesiintymisessä on todettu olevan enemmän yleisöpuheen piirteitä mukana kuin esimerkiksi angloamerikkalai-

sisä kulttuureissa (Isotalus 1993, 50). Televisioon sopivan intiimin esiintymistyylin valovoimaisimpia taitajia ovatkin olleet mm. USA:n entinen presidentti Ronald Reagan, sekä seuraajansa Bill Clinton ja George Bush (vrt. Sallinen-Kuparinen 1987, 130).

Television yleistymisen myötä pelkkä asioiden hallitseminen ei enää riitä poliitikkojen menestymisen takeeksi. Myös ehdokkaan persoonallisuus ja hänestä syntyvät mielikuvat ratkaisevat (esim. Kraus 2000 214). Poliitikkojen älykkyyttä ja asiantuntemusta arvioidaan heidän esiintymisensä perusteella. Päätelmiä tehdään äänen- ja kielenkäytön, sanattoman ilmaisun, käyttäytymisen ja ulkonäön perusteella. (Koenkytö 1998, Sallinen-Kuparinen 1987; 125–131.) On jopa väitetty, että televisioesiintymisessä ehdokkaan persoonallisuus ratkaisee enemmän kuin asiasisältö (Denton & Woodward 1990, 158). Osa tutkijoista ei halua enää esittää dikotomiaa asiasisällön ja persoonan välillä. Niiden sanotaan olevan erottamattomia ja toisiinsa vaikuttavia tekijöitä. Ehdokkaan mielipiteet vaikuttavat hänen imagoonsa ja toisaalta taas henkilön persoonallisuus vaikuttaa siihen, kuinka uskottavana hänen puhettaan pidetään. (esim. Benoit & Wells 1996; 4, 25; Isotalus & Pörhölä 1998, 34.)

Televisiopersonalla ei ole välttämättä mitään tekemistä niiden yksilöiden kanssa, joista ne ovat lähtöisin ja joita me voisimme tavata arkisessa kahdensuuntaisessa keskustelussa. (Kanerva 1994, 108.) Persoonan käsite viittaa tässä erityisesti kahteen seikkaan; vaikutelmaan, jonka kasvotyöskentely synnyttää poliitikosta, sekä käsitteen etymologiseen alkuperään, joka tarkoittaa naamiaa. Ajatus henkilön todellisesta minuudesta menettää siis merkityksensä televisuaalisessa politiikassa. Poliitikko on jatkuvasti esillä, mutta ei alkuperäisen oraalisen puhetilanteen merkityksessä, arkisen kahdensuuntaisen keskustelun merkeissä. Hän on esillä televisiopersonana, joka esittää erilaisia rooleja (valtiomies, pääministeri, nainen, edistyksellinen, oppositio jne.). (Kanerva 1994, 108.)

Ehdokkaan tuttuus on suomalaiselle yksi tärkeimpiä äänestykseen vaikuttavia tekijöitä. Poliitikkojen näkyminen televisiossa auttaa heitä tulemaan tunnetuksi. Mitä tunnetumpi poliitikko on, mitä useammin hän ylittää uutiskynnykseen ja pääsee tiedotusvälineisiin, sen paremmin hän porautuu äänestäjien tietoisuuteen. Mediamyönteinen julkisuus on poliitikolle instrumentti, mutta pelkkä sisällötön julkisuus ei kulttuurissamme näytä riittävän. Poliitikon

täytyy lunastaa paikkansa asiantuntijana myös jatkossa ja siihen hänen täytyy antaa näyttöä ammattitaidostaan. (Pekonen 1995; Pesonen 1995, 124; Kemiläinen 1998, 142; Uimonen 1994; 29, 125–126.)

3.2.5 Kollektiivisuus

Vaikka televisio korostaa persoonia asiasisältöjen kustannuksella, voidaan televisiota pitää kollektiivisena mediana. Television välittämä todellisuus sen sijaan perustuu teknologiaan ja ryhmätyöhön. Jokainen ohjelma on tulos monen yksilön itse tekemistä päätöksistä ja ratkaisuksista, joita kuitenkin sanelevat kollektiiviset säännöt. Ero kirjallisen tekstin tuottamiseen on selvä; kirjallista tekstiä tuottaessa päätökset tehdään yleensä yksin. Vaikka kyseessä olisikin usean kirjoittajan teos, ei toimittaja yleensä puutu sisällöllisiin seikkoihin, vaan ainoastaan oikeinkirjoitusta koskeviin yksityiskohtiin. (Kanerva 1994, 107.)

Televisio-ohjelmat ja näin myös television kautta lähetettävät keskustelut ovat monen henkilön yhteistyössä suunniteltuja. Ohjelmista tehdään käsikirjoitus eli suunnitelma siitä, millaiseen lopputulokseen pyritään. Vaikka vaalikeskusteluja on kuvattu usein draamana, eivät niiden käsikirjoitukset ole niin tiukkoja kuin esimerkiksi teatterissa (vrt. Steinbock 1990, 10; vrt. myös Kantola 1998.). Ne perustuvat ennemminkin yhteisiin sopimuksiin ja konventioihin (Hinck 1993; 7, 214–215).

Jokaisella ohjelman tekoon osallistuvalla henkilöllä kuten käsikirjoittajalla, ohjelman tuottajalla, kameran käyttäjällä, toimittajalla on oma käsityksensä ohjelman lopputuloksesta. Jokaisella on mielikuva siitä, mitä on saatava katsojien kuuluville ja näkyville. Kanerva (1994, 106–107) puhuu ohjelman tekoon osallistuvien käsikirjoituksista. Fairclough (1997) taas käyttää puheäänien termiä. On mielenkiintoista seurata, kuinka nämä yksittäiset käsikirjoitukset nivoutuvat toisiinsa. Kulkevatko ne kohti samaa päämäärää, vai menevätkö ne ristiin? Joskus käsikirjoitusten ristiriita voi johtaa aitoon, suunnittelemaan konfliktiin. (Kanerva 1994; 9, 136.)

Vaalikeskusteluissa näkyvimpiä ovat toimittajan ja poliitikkojen käsikirjoitusten ristiriidat.

Sekä toimittajilla että poliitikoilla on omat suunnitelmansa keskustelujen kulusta. He suunnittelevat, mitä asioita keskustelussa halutaan nostaa esiin tai mitä kysymyksiä halutaan välttää. Toimittajan ja poliitikon tavoitteet voivat poiketa toisistaan hyvinkin paljon. Toimittajalle on tärkeää paljastaminen ja kritisointi, poliitikko taas pyrkii hankkimaan myönteistä tai vähintäänkin neutraalia julkisuutta (Negrine 1989, 119–192; Moring & Himmelstein 1993, 20). Toimittajan ja poliitikon kohtaamista ei voida kuitenkaan pitää villinä, jossa vain omat tavoitteet määräävät toiminnan. Heidän välillään vallitsee eräänlainen symbioottinen suhde. He tarvitsevat tavoitteiden saavuttamiseksi myös toisiaan (Negrine 1989, 17). Paljastaminen voi olla myös poliitikon tavoite, jolloin se suuntautuu toiseen ehdokkaaseen. Poliitikko haluaa kenties tuoda esille kielteisiä asioita toisesta ehdokkaasta ja toisesta puolueesta. Vaalikampanjoinnin aikana kilpailu omien tavoitteiden toteutumisesta tiivistyy. (Kanerva 1994, 9-10.)

Vaalikeskustelu etenee yleensä toimittajan johdolla. Hän jakaa puheenvuoroja sekä valitsee keskustelun teemat ja sisällöt. Toisinaan toimittaja pyrkii pitämään omasta käsikirjoituksestaan niin tiukasti kiinni, ettei muille jää mahdollisuutta saada omaa puheääntään kuuluville. Yllätyksellisyyttä vältetään kertomalla käsikirjoituksen kulusta osallistujille etukäteen. Ainakin suuret aihepiirit ja keskeiset kysymykset ovat osallistujien tiedossa ennen lähetystä. Toisinaan toimittaja antaa enemmän tilaa todelliselle keskustelulle ja lisää tilanteen kontingenttisuutta eli yllätyksellisyyttä. (Nuolijärvi & Tiittula 2000, 63–65.)

Myös poliitikot pyrkivät pitämään omasta käsikirjoituksestaan kiinni. He pyrkivät strukturoimaan toimittajan asettamia teemoja ja kysymyksiä uudelleen. (Kanerva 1994, 10; Hood & Tabary-Petersen 1997, 16.) Kokenut poliitikko on hyvin tietoinen katsojista äänestäjinä ja tekee jatkuvasti tietoisia valintoja oman esiintymisensä suhteen. Ottamatta varsinaisesti kantaa tiettyyn asiakysymykseen, hän saattaa esimerkiksi korostaa, kuka edustaa hyvää, kuka pahaa. Toisaalta poliitikko voi kiinnittää huomionsa tekemiseen. Hän saattaa kertoa esimerkiksi, mitä asioita hän aikoo hoitaa tullessaan valituksi. Tarvittaessa hän voi tuoda esiin motiivejaan. Hän ehkä kertoo esimerkiksi, miksi hänelle työttömien tukien parantaminen, miksi veroja pitäisi laskea jne. (Nimmo & Combs 1983, 51–52). Usein poliitikot pyrkivät puhumaan omista asiakysymyksistään välittämättä muiden käsikirjoituksista. Tällöin

toimittaja yleensä pyrkii keskeyttämään ja palauttamaan keskustelun suunnan. (Nuolijärvi & Tiittula 2000; 19, 64.) Uimosen (1994, 27) mukaan poliitikolle on sitä edullisempaa, mitä useammin hän pääsee omilla ehdoillaan esille tiedotusvälineissä (Uimonen 1994, 27). Tällöin poliitikolla on mahdollisuus saada oma äänensä esiin ja minimoida toimittajan ääni.

On varsin olennaista seurata, kenen käsikirjoitus voittaa eli kenen ehdoilla keskustelua vietään eteenpäin. Julkisessa puheessa poliitikko voi itse valita vaikuttamisen muotonsa, vuorosanansa sekä puheensa juonen, mutta televisiossa esiintyminen ei ole yksin hänestä itseltään kiinni. Vaikka kukaan ei verbaalisesti puuttuisikaan poliitikon puheeseen, televisio-keskustelujen esiintymisehdot ovat ammattilaisten tiukassa kontrollissa (Nuolijärvi & Tiittula 2000, 19). Esimerkiksi kameramies voi vaikuttaa ehdokkaasta välittyviin mielikuviin valitsemalla mieleisensä kuvakulman tai valaistuksen (vrt. Sallinen-Kuparinen 1987, 129). Katso aiheesta tarkemmin tämän työn luvusta 2.3.1.

Hadenius ja Weibull käyttävät nimitystä ”portinvartiointi” käsitellessään television ammattilaisten kontrollia. He toteavat televisiolla olevan valtaa päättää, millaisessa muodossa tieto lopulta saavuttaa katsojat tai millainen kokonaiskuva keskustelusta katsojille välitetään. Ennen kuin tieto on todellisesta tapahtumasta television katsojalla, se on kulkenut monen portin läpi. Jokainen portti muokkaa viestiä. (Hadenius & Weibull 1986, 230; Hood & Tabary-Petersen 1997, 16.) Koska suurin osa poliitikkojen puheesta välittyy nykyään äänestäjille tiedotusvälineiden kautta, on toimittajilla yhä suuremmat mahdollisuudet muokata poliitikkojen tuottamaa puhetta. Asp käyttääkin termiä politiikan medialisoituminen (medialisering). Tämä tarkoittaa, että poliitikon on yhä enemmän työssään noudatettava myös median logiikkaa eli sen toimintaehtoja ja sääntöjä. (Asp 1986, 358–359; Nylund 1995, 23) Katso myös tämän työn luku 2.3.

3.3 Keskustelun muoto ja erityispiirteet

Edellisissä luvuissa on tarkasteltu poliittiseen puhuntaan liittyviä erityispiirteitä sekä television logiikka. Tässä luvussa keskitytään tarkastelemaan konventioita ja erityispiirteitä, jotka liittyvät keskusteluun. Keskustelun käsite on ongelmallinen, koska sen käyttö ja merki-

tys vaihtelevat käyttäjästä riippuen. Nylund (1995) määrittelee keskustelun vuorovaikutukseksi, jossa osallistujat argumentoivat käsitystensä puolesta. Keskustelua voi syntyä ainoastaan, kun mukana useampia henkilöitä. Määrittelyn tekee haasteelliseksi myös se, että keskustelija on olemassa hyvin erityyppisiä. Ne vaihtelevat kontekstin, tavoitteiden ja keskustelijoiden roolien mukaan (Kakkuri-Knuutila 1999, 219). Keskustelujen institutionaalisuuden taso vaihtelee, puhetyyli vaihtelee jne. (ks. enemmän tämän työn luku 2.4.1). Toisinaan keskustelut ovat hyvin muodollisia, toisinaan arkityyisiä. Mukana keskustelussa saattaa olla puheenjohtaja, joka jakaa osallistujien puheenvuoroja ja pitää keskustelun hyvin strukturoituna. Toisinaan puheenvuorot vaihtuvat vapaasti ilman erityistä sopimusta. (ks. enemmän Nylund 1995, 27.)

Myös väittelyssä ja haastattelussa on aina läsnä useita henkilöitä. Nämä vuorovaikutuksen lajit ovat läheisiä keskustelulle ja etenkin arkikielessä niitä käytetään rinnakkain. Keskustelun käsitettä voidaan määritellä vertaamalla sitä väittelyyn ja haastatteluun. Nylund (1995, 27) erottaa keskustelun ja väittelyn niiden institutionaalisuuden asteen mukaan. Väittely noudattaa enemmän institutionaalista muotoa kuin keskustelu. Keskustelu on siis Nylundin mukaan vapaampaa kuin väittely. Myös Kakkuri-Knuutila (1999, 207–217) erottelee väittelyn ja keskustelun niiden rakenteen perusteella. Väittelyllä on loogisempi rakenne kuin keskustelulla. Toisaalta myös keskustelu voi myös noudattaa väittelyn loogista rakennetta. Keskustelusta voi löytyä eriävien mielipiteiden ilmaisua, niiden perustelua ja toisaalta niiden kritisointia. (Kakkuri-Knuutila 1999, 217.)

Väittely eroaa keskustelusta Nylundin mukaan myös, että väittelyllä on jokin tarkka tavoite (Nylund 1995, 27). Ilmeisesti Nylund katsoo, että vaikka eriäviä mielipiteitä esitetään ja perustellaan, ei se ole niin tavoitteellista ja systemaattista kuin väittelyssä. Arkikielessä keskustelua kutsutaan väittelyksi yleensä silloin, kun keskustelu saa ikävän sävyn. Tällöin korotetaan ääniä, tai keskustelijat osoittavat muuten hermostumistaan. Väittely siis mielletään ilmapiiriltään negatiiviseksi kommunikaatiotapahtumaksi (Hocker & Wilmot 1991, 5; Kakkuri-Knuutila 1999, 217). Kenties juuri tämän vuoksi Suomessa käytetään nimitystä vaalikeskustelu, sen sijaan että puhuttaisiin vaaliväittelystä.

Haastattelusta keskustelu eroaa rakenteensa perusteella. Haastattelu noudattaa yleensä tarkkaa kysymys-vastaus muotoa. Tällainen vuorottelu korostaa haastattelijan ja haastateltavan rooleja. Haastattelussa kysyjä (usein toimittaja) esittää harvoin kommentteja tai arviointeja saamiinsa vastauksiin. Sen sijaan hän esittää jatkokysymyksiä (Nuolijärvi 1994, 59; Nuolijärvi & Tiittula 2000, 80–81). Kysymysten liittyminen aiempiin puheenvuoroihin vaikuttaa siihen, muotoutuuko tilanne keskustelunomaiseksi vai kyselyksi. Haastattelulle on ominaista, että haastattelijä käyttää hyväkseen vieraan puheenvuoroja ja muotoilee niitä edelleen. Keskustelussa puheenvuorot eivät määriy näin tarkkaan. Keskustelu voi sisältää haastattelunomaisia katkelmia, mutta voi osittain olla myös muodoltaan vapaampaa. (Nuolijärvi 1994, 59.)

Televisiokeskusteluille on tyypillistä, että erilaiset tyylit ja tilanteet sekoittuvat (Nylund 1995, 27; vrt. myös Milavsky & Zhu 1996, 96). Myös tämän työn aineistona olevista vaalikeskusteluista löytyy sekä haastattelun, väittelyn että keskustelun piirteitä. Televisiokeskusteluja ei tule tarkastella puhtaana keskusteluna, vaan omana vuorovaikutuksen muotona ja sen omien toimintaehtojen mukaisesti. Seuraavassa kappaleessa tarkastellaan television vaalikeskustelun institutionaalisuutta ja sitä, miten institutionaalisuuden aste vaikuttaa keskustelun kulkuun.

3.3.1 Keskustelun institutionaalisuus

Television vaalikeskusteluun vaikuttavat sekä poliittisen toiminnan että tiedotusvälineiden toimintaehdot. Se poikkeaa merkittävästi yksityisestä arkikeskustelusta. Vaalikeskusteluja tuleekin tarkastella ns. institutionaalisenä keskusteluna. Nuolijärvi ja Tiittula erottelevat kolme eri tasoa, joiden kautta tarkastelua voidaan jäsentää. Nämä ovat:

- 1) ainutkertaisen keskustelutilanteen taso
- 2) institutionaalisuuden taso
- 3) muutoksen taso. (Nuolijärvi & Tiittula 2000, 13–14.)

Tässä kappaleessa keskitytään tarkastelemaan erityisesti sitä, miten keskustelun institutionaalisuus vaikuttaa keskustelun kulkuun. Muita tasoja, eli ainutkertaisuuden ja muutoksen tasoa vain sivutaan.

Keskustelutilannetta voidaan siis tarkastella ensiksikin sen ainutkertaisuuden kautta. Keskustelut ovat aina ainutkertaisia. Tilanteet tulevat ja menevät, mutta ne eivät koskaan toistu samoina uudelleen. Nykytekniikalla keskusteluja voidaan tallentaa ja kopioida, mutta kopiot luetaan samaksi keskusteluksi, joka on esitetty aitona ainoastaan alkuperäisessä kontekstissaan. Tämän vuoksi videotallenteena säilytettyä keskustelua on havainnoitava ja tarkasteltava keskustelun alkuperäisessä kontekstissa. Esimerkiksi tämän tutkielman aineistoa on peilattava vuoden 1999 vaaleja edeltävään tilanteeseen.

Toisaalta analysoinnissa on huomioitava keskustelun institutionaalisuuden taso. Keskustelut jaetaan karkeasti arkikeskusteluihin ja institutionaalisiin keskusteluihin. Tiukkaa rajaa näiden kahden keskustelutyypin välille on mahdoton vetää. Arkikeskustelujen vuorovaikutuksen säännöstö on kaiken vuorovaikutuksen perusta. Jokaisessa arkikeskustelussakin edustamme paitsi itseämme, myös tiettyjä instituutioita esimerkiksi uskontomme, ammatimme tms. kautta. Keskustelijalla voi olla yhdessä ja samassa keskustelussa myös erilaisia rooleja sen mukaan mitä instituutiota hän edustaa ja mitä hän on yksityisenä henkilönä.

Institutionaaliseen keskusteluun liittyy aina keskustelua jäsentävää asymmetriaa. (Nuolijärvi 1994.) Tällä Nuolijärvi tarkoittaa, että institutionaaliseen keskusteluun osallistuvalla on tietty, määriteltävissä oleva institutionaalinen rooli. Instituutio määrää edustajalleen tietyt konventiot, jotka tämän täytyy ottaa huomioon vuorovaikutuksessaan. Konventiot voivat olla sekä oikeuksia että rajoituksia ja ne määrittelevät keskustelun kulkua. (Nuolijärvi 1994, 51–53; Nuolijärvi & Tiittula 2000, 15; Nylund 1995, 34.) Esimerkiksi oikeudenkäynnissä tuomari ei voi käyttää sanastoa, joka ei istu oikeuden haltijan edustajalle, vaikka tämä olisi-kin luonnollista tuomarille yksityishenkilönä.

Instituution läsnäolo vaikuttaa myös puheenaiheisiin. (Nuolijärvi 1994, 52–53.) Lääkärillä käydessämme olemme tottuneet kertomaan hänelle hyvinkin yksityiseltä tuntuvia seikkoja terveytemme osalta. Olisimme kuitenkin ilmeisen yllättyneitä, jos lääkäri olisi kiinnostunut automme merkistä tai pankkitilimme saldosta. (ks. myös Nylund 1995, 34.) Institutionaalisuus määrittelee asiakysymykset myös vaalikeskustelussa. Erityistä vaalikeskustelussa on

se, että aiheet saattavat muuttua ja aiheesta toiseen voidaan siirtyä aivan huomaamatta, muistamatta mikä alkuperäinen aihe olikaan. Tämä piirre johtuu etenkin poliittiselle puheelle tyypillisestä monitulkintaisuudesta. (Nylund 1995, 34.)

Institutionaalisia keskusteluja ilmenee sekä ei-julkisissa (lääkärin ja potilaan vuorovaikutus) että julkisissa yhteyksissä (toimittajan ja poliitikon kohtaaminen televisiossa). Julkisella foorumilla käyty keskustelu on aina institutionaalista keskustelua (Nuolijärvi & Tiittula 2000, 13). Television vaalikeskustelut ovat erinomainen esimerkki julkisesta keskustelusta, jossa eri instituutiot ovat vahvasti läsnä. Televisiokeskustelussa kohtaa kaksi tai useampi eri instituution edustajaa, joista kukaan periaatteessa ei ole täysin omalla maaperällään. Keskustelun kutsuu koolle ja sitä isännöi yleensä toimittaja. Ympäristö ja puitteet on siis paremmin toimittajan kuin poliitikon hallussa. Poliitikko on kuitenkin vahvemmin kiinnittynyt keskustelun asiakysymyksiin kuin toimittaja. Nuolijärven (1994, 54) mukaan poliitikot voivat joissain konteksteissa, kuten viihteellisimmissä keskusteluohjelmissä määritellä jonkin verran institutionaalisuuden astettaan. Poliitikko voi painottaa käsiteltävien kysymysten valinnoilla ja esiintymisellään omaa yksityistä minäänsä sen sijaan että olisi läsnä ensisijaisesti jonkin instituution edustajana. Julkisuus tuo myös oman erikoisen leimansa television vaalikeskusteluihin. Varsinaisten keskusteluun osallistuvien lisäksi mukana on myös varsin tärkeä puhumaton osallistujakunta eli katsojat. (Nuolijärvi 1994, 54.)

Kolmantena keskustelun analysoinnin tasona Nuolijärvi ja Tiittula mainitsevat keskustelun muutoksen tason (Nuolijärvi & Tiittula 2000, 13–14). Institutionaalisisella keskustelulla on myös uusintava ja muuttava merkitys. Kukin tilanne uusintaa ja muuttaa käsityksiämme yhteiskunnallisista käytännöistä ja käsiteltävistä asioista. Keskustelulla rakennetaan todellisuutta ja uusinnetaan käsitysten merkityksiä. (Nuolijärvi & Tiittula 2000, 13–14; Fairclough 1995.) Instituutioiden läsnäolo on sinänsä merkittävä muistaa keskustelun analyysissä. Keskustelun muutoksen taso on erityisen tärkeä puhuttaessa poliittisesta kontekstista. Poliittinen puhe pyrkii aina muutokseen (ks. lisää poliittisen puheen erityispiirteistä luku 3.1).

3.3.2 Erimielisyyksien ilmeneminen

Edellisessä kappaleessa esiteltiin, miten keskustelun institutionaalisuus sekä osallistujien roolit jäsentävät keskustelua. Keskustelua jäsentävät, ja sen tekevät mahdolliseksi, myös vuorovaikutuksen yleiset periaatteet, joita keskustelijoiden oletetaan noudattavan. Ilman näitä periaatteita viestintä olisi kaoottista. (Leiwo & Pietikäinen 1996, 89.) Goffman kutsuu periaatteita interaktion liikennesäännöiksi, raja-aidoiksi (Kanervan 1994, 10 mukaan Goffman 1972). Liikennesääntöjen taustalla on jokaisen yksilön pyrkimys säilyttää kasvonsa. Se on Goffmanin mukaan kaiken vuorovaikutuksen ehto, ei sen päämäärä. Se on myös retorisen vaikuttamisen ehto. (Kanervan 1994, 10 mukaan Goffman 1972.) Esimerkiksi kun poliitikot keskustelevat julkisesti, heidän tulee noudattaa tiettyjä keskustelun sääntöjä säilyttääkseen omat ja toistensa kasvot. Vuorovaikutuksessa kukaan ei voi yksin päättää kasvonsa säilyttämisestä. Jokaisen osallistujan kasvot kuuluvat myös toisille⁴.

Keskustelun liikennesäännöt eivät ole kaikilta osin universaaleja. Ne vaihtelevat kulttuurin ja tilanteen mukaan. Esimerkiksi tuttavallinen puhetyyli, sinuttelu, voi olla hyväksyttyä toisessa kulttuurissa. Toisaalla se voi johtaa kasvojen menettämisen. Vaikka television vaalikeskustelu institutionaalisuudessaan poikkeaa arkikeskustelusta, määräävät kulttuurin toimintamallit ja konventiot senkin jäsentymistä (Klapper 1984, 29). Toisaalta vaikutukset ovat kaksisuuntaisia. Television toimintatavat muokkaavat koko viestintäkulttuuria. (Klapper 1984, 29.) Varis on jaotellut viestintäkulttuureja sen mukaan, millainen painoarvo niissä asetetaan medialle (Varis 1995, 12). Ns. mediakulttuurin maissa media muokkaa kulttuurin konventioita ratkaisevasti. Yhdysvallat on mediakulttuurin selvin esimerkki. Sieltä on peräisin myös suuri osa televisiotutkimuksista. Suomalaisessa puhekulttuurissa median vaikutus ei ole niin voimakasta. Myöskään kansainväliset viestinnän piirteet, kuten imagonmuokkaus yms. eivät ole juurtuneet suomalaiseen puhekulttuuriin kovin nopeasti (Aarnio & Isotalus 2000, 19).

Erilaiset kulttuurit, erilaiset keskustelut ja erilaiset tilanteet edellyttävät ja arvostavat erilai-

⁴ Sekä televisiossa että perinteisessä interpersonaalisessa kommunikaatiossa on omat sääntönsä. Osin ne ovat yhteisiä, mutta eri painoarvoin. Mielenkiintoista on kun on otettava huomioon molemmat säännökset, kuten tätä aineistoa analysoidessa. (vrt. Scollon 1998,15.)

sia puhetapoja (Mauranen 1994, 37). Nuolijärven mukaan saman kulttuurin sisällä käytävät keskustelut noudattavat samoja sääntöjä, mutta eri painoarvoin (Nuolijärvi 1990, 121). Sääntöjä ja niiden toteutumista on arvioitava kulloisenkin yhteisön omaksumien viestintäsääntöjen mukaan. Retorisen analyysin avulla niin politiikan kuin viestinnänkin tutkija voi paljastaa yhteisössä vallitsevia käytäntöjä ja uskomuksia. Tämän lisäksi voidaan tarkastella käytäntöjen keskinäisiä suhteita ja kamppailuja. (Aarnio & Isotalus 2000, 6.) Käytänteiden tarkastelu on siis tietyn viestintäkulttuurin ja siinä tapahtuvien muutosten tarkastelua. Tässä työssä keskitytään tarkastelemaan poliittista viestintäkulttuuria Suomessa. Tarkastelu rajoittuu erimielisyyden ilmaisuun ja ilmentämiseen.

Suomalaisia pidetään yleisesti vähäpuheisena kansana (Sallinen 1994, 74). Meidän on sanottu olevan tottumattomia väittelyyn ja vierastavan suoraa dialogin vaihtoa ja mielipiteiden kärjistämistä (Kakkuri-Knuutila 1999, 217 Varis 1995, 12). Mauranen ja Markkanen vertailivat tutkimuksessaan englantilaisia ja suomalaisia opiskelijoita. Heidän saamiensa tulosten mukaan suomalaiset opiskelijat arvostivat kiistelyä englantilaisia vähemmän. (Mauranen 1994; 29, 37 mukaan Mauranen & Markkanen 1994.) Nuolijärven ja Tiittulan (2000) tutkimuksessa toimittajat sanovat suomalaisten olevan jähmeitä ja kohteliaita keskustelijoita, jotka eivät osaa argumentoida lyhyesti ja ytimekkäästi. Keskustelussa lähde-tään liikkeelle hitaasti ja vauhtiin päästään vasta kun ohjelma-aika alkaa olla lopussa.

Vuoden 1982 presidentinvaaleissa kamppaileiden kahdeksan ehdokkaan koettiin toimivan tarkkaan herrasmiessääntöjen mukaan. Kampanjoissa vältettiin räikeyttä ja näin ehkä noudatettiin ennakkosuosikin maineen saavuttaneen Mauno Koiviston päätöstä pitää matalaa profiilia. (Oksanen 1984, 217.) Myös vuoden 2000 presidentinvaaleissa ehdokkaat olivat melkoisesti puolustuskannalla ja pyrkivät välttämään virheitä ja rohkeita aloitteita. Harmoniaa korostettiin osittain siksi, että edellisissä vaaleissa negatiivisuuden havaittiin kääntyvän ehdokasta itseään vastaan (Aarnio & Isotalus 2000; 15, 19). Samoin toimittajat ovat todenneet väittelyn toteuttamisen hankalaksi ehdokkaita haastatellessaan (Nuolijärvi & Tiittula 2000). Vaalikeskustelut näyttävät kyseisten tutkimusten perusteella tukevan käsitystä suomalaisen puhekulttuurin harmoniahakuisuudesta. Nämä tutkimukset palvelevat kuitenkin lähinnä esimerkkinä.

Harmoniahakuisuudestaan huolimatta vaalikeskusteluissa esiintyy konflikteja. Poliitiikan näkökulmasta onkin mielenkiintoista seurata sitä, kuinka keskusteluun osallistuvien käsikirjoitukset poikkeavat toisistaan. Millaisia yhteentörmäyksiä keskustelussa on nähtävissä, kun jokainen osallistuja yrittää toteuttaa omaa suunnitelmaansa. (Kanerva 1994, 10–11.) Tai voidaan seurata, miten keskustelun ulkoisilla puitteilla ja keskustelunaiheilla pyritään tarkoituksenmukaisesti herättämään konfliktia, sekä miten keskustelijat samalla pyrkivät välttämään konfliktin syntymistä. Konfliktin mahdollisuudet eivät kuitenkaan ole rajattomat. Rajoja määrittelevät edellä mainitut vuorovaikutuksen liikennesäännöt (Kanerva 1994, 11).

Erimielisyyksiä voidaan eritellä myös sisältöjen tasolla. Tällöin tarkastellaan esimerkiksi ehdokkaiden tapoja perustella omia näkemyksiään ja väitteitään. Tämän lisäksi mielenkiintoista on nähdä, miten keskustelijat kestävät toistensa vastakkaisia arvosteluja ja miten he näihin reagoivat. Tai reagoivatko lainkaan. (Hinck 1993, 2.) Institutionaalisessa keskustelussa keuhetaan usein syytöksiä, jotka saivat henkilöt varmasti kiihtymään arkikeskusteluissa. Syytökset eivät ole niin loukkaavia institutionaalisessa keskustelussa, koska ne koskettavat ennemminkin henkilöiden edustamia instituutioita kuin yksilöitä. (Nuolijärvi 1994, 59.) Toisaalta myös tietoisuus puhumattomasta osapuolesta, katsojista (=äänestäjistä), joille sanoma todellisuudessa on kohdennettu, vaatii tietynlaista käyttäytymismallia. Tässä tapauksessa vaaditaan moitteetonta itsehillintää.

Kasvojen säilyttäminen ei tarkoita, etteivät argumentit saa olla ristiriidassa. Päinvastoin argumenttien ristiriita voi olla täydellistä, mutta se ei saa uhata keskustelijoita. (Kanerva 1994, 11.) Useamman hengen keskusteluissa on varsin mielenkiintoista seurata myös ns. tiimiytymistä eli lyöttäytymistä. Kussakin keskustelussa osallistujat valitsevat, mihin ryhmään puheenvuoroillaan pyrkivät vetoamaan. Samalla heidän on ratkaistava, keihin haluvat lyöttäytyä eli kenen kanssa olla samaa mieltä mistäkin asiasta. (Nuolijärvi 1994, 60.) Tämän tutkimuksen aineistossa on selvästi nähtävissä, että keskustelijat lyöttäytyvät toisiinsa sen mukaan, mistä asiakysymyksestä keskustellaan. Lyöttäytymisen perusteena on tavallisimmin kunkin puolueen virallinen kanta asiakysymykseen.

Erimielisyyksiä osoitetaan siis ainakin argumenttien ristiriitana. Tällöin on analysoitava keskustelijoiden puheenvuorojen sanallista muotoa. Negaatio on selvin tapa osoittaa erimielisyyttä. Tavallisia ovat ilmaisut: ”ei”, ”en ole samaa mieltä”, ”tuo ei pidä paikkansa” jne. Aina erimielisyys ei näy sanallisissa viesteissä suorana negaationa. Se voidaan esittää ilmaisuin, kuten ”päinvastoin, toisaalta taas, oikeammin” jne. (Kakkuri-Knuutila 1999, 207). Keskustelun yksittäiset konfliktitilanteet sisältävät usein pehmentäviä ja samalla hämärtäviä ilmauksia. Hämäryydellä halutaan ilmaista tiettyä väljyyttä ja yhteistyökykyisyyttä, ehkä myös tulkinnanvaraisuutta. Niillä vältetään ehdottomuuden vaikutelmaa (Nuolijärvi 1990, 137). Sanastollisesti tämä voi näkyä esim. ”aivan oikein..., mutta”, ”lisäisin tuohon vielä” tai ”tarkentaisin ehkä vielä...” jne.

Erimielisyydet voivat ilmetä myös sanattomasti. Osallistujien kasvotyöskentelystä, hermostuneesta liikehdinnästä, sanoissaan sotkeutumisesta yms. voi päätellä erimielisyyden ilmenemistä (Kanerva 1994, 10–11). Myös selkeämmät, negaatioon viittaavat sanattomat viestit, kuten pään pyöritys, voivat olla merkkejä erimielisyydestä. Sanattomat viestit ovat kuitenkin hyvin kontekstisidonnaisia. Samaa viestiä voidaan tulkita lukuisin eri tavoin riippuen siitä, missä tilanteessa sitä käytetään ja mihin sanallisiin viesteihin se liitetään. Esimerkiksi pään pyöritys voi tarkoittaa turhautumista, päivittelyä, kieltämistä jne.

Vaalikeskusteluissa myös innokas puheenvuoronpyynti voi olla vihje erimielisyydestä. Kun keskustelija haluaa innokkaasti kommentoida edellistä puhujaa, on tämä usein merkki siitä, että täysin samaa mieltä ei asiasta olla. Päällekkäispuhunta voi olla puheenvuoronpyyntiä selvempi erimielisyyden osoitus. Tällöin siihen liittyy toisen puheenvuoron riistämistä. Päällekkäispuhunnalla voi kuitenkin olla myös positiivisia tehtäviä, kuten toisen puhujan myötäily, toisen kannustaminen ja välittömän palautteen anto (Nuolijärvi 1990, 135). Se voi olla merkki innostumisesta, jolloin perinteiset keskustelun säännöt unohtuvat.

3.4 Television vaalikeskustelun mahdollisuudet ja raja-aidat

Television vuorovaikutusta analysoitaessa ei malliksi tule asettaa arkikeskustelua. Televisiossa tuotettua tekstiä on pyrittävä kuvaamaan sen omissa puitteissa ja sen toimintaympäristön ehdoilla. (Nuolijärvi & Tiittula 2000, 21.) Vaalikeskustelua tarkasteltaessa on myös huomioitava, ettei se ole täysin verrattavissa mihin tahansa televisiokeskusteluun (vrt. esim. Livingstone & Lunt 1994; 39, 56). Vaikka vaalikeskustelu noudattaa television logiikkaa ja sen konventioita, on vaalikeskustelu kuitenkin myös poliitikkojen välistä keskustelua. Tällöin keskusteluun liittyvät myös poliittisen puheen konventiot.

Keskustelu on verrattain uusi poliittisen puheen laji. Televisio toi sen kuitenkin poliittiseen toimintaan melko pian yleistymisensä jälkeen. (Nylund 1995; 22, 25.) Iso-Britanniassa televisioituja vaalikeskusteluja lähetettiin ensimmäisen kerran 1950-luvulla (Nylund 1995, 25). Yhdysvalloissa 1960-luvulla kävivät John F. Kennedy ja Richard Nixon historiallisia televisiokeskusteluja tavoitellessaan Yhdysvaltojen presidenttiyttä (Kraus & Davis 1981, 273). Suomessa todellinen ensimmäinen vaalikeskustelu lähetettiin ennen vuoden 1966 eduskuntavaaleja (Nylund 1995, 25). Varsinaisena rajapyykkinä suomalaisessa vaalikampanjoinnissa pidetään vuoden 1982 presidentinvaaleja, jolloin Koivisto valittiin presidentiksi.

Rakenteeltaan vaalikeskustelut ovat hyvin vaihtelevia. Tämän työn luvussa 2.4 keskustelua on verrattu väittelyyn ja haastatteluun. Aidoiksi väittelyiksi vaalikeskusteluja voidaan harvemmin luokitella, koska ne ovat muodoltaan väittelyä väljempiä. Toisaalta niissä voi olla osioita, jotka rakentuvat väittelynomaisesti (esim. Nimmo & Combs 1983, 66–67). Bourdieu kritisoi vaalikeskusteluja siitä, ettei niissä anneta aidolle väittelylle tilaa. Hänen mukaansa toimittaja ehkäisee omalla käsikirjoituksellaan ja sen mukaisilla väliintuloillaan todellista debattia. Toimittaja määrää ongelmakentän, pelin säännöt ja jakaa puheenvuorot. Toimittaja puuttuu peliin myös sanattomin viestein, kuten äänenpainoin, katsein jne. (Bourdieu 1999, 47–48.) Coleman (2000, 13–15) puolestaan kritisoi Yhdysvalloissa paljon käytettyjä toimittajaraateja, jotka muotoilevat itsevaltaisesti kysymykset ehdokkaille. Hänen mukaansa kysymysten tulisi olla katsojien asettamia ja ehdokkaiden pitäisi saada käydä

todellista mielipiteidenvaihtoa kysymyksestä sen sijaan, että heille on tarkkaan määrätty aikaraja. Tällöin voitaisiin rehellisesti puhua väittelystä tai keskustelusta sen sijaan että ohjelma todellisuudessa noudattaa täysin lehdistötilaisuuden formaattia. (Coleman 2000, 13–15.)

Suomessa katsojien kokemuksia selvitetessä on osoitettu, että poliitikkojen puheenvuorot ovat yleensä pitkiä (Isotalus & Pörhölä 1998). Kuitenkaan kyse ei ole välttämättä monologisuudesta (Nuolijärvi 1994, 57). Vaikka poliitikkojen käyttämä kieli on monitulkintaista ja puheenvuorot pitkiä, liittyvät ne yleensä edellisiin puheenvuoroihin. Puheenvuorojen linkkiytymisen havaitseminen vaatii kuitenkin keskustelun pitkäjänteistä tarkastelua.

Toimittajan osallistuminen keskusteluun voi antaa sille haastattelunomaisen ilmeen (Milavski & Zhu 1996, 96). Pahimmillaan keskustelut ovat jopa muotoutuneet kuulustelua muistuttaviksi tilanteiksi. Vuoden 2000 presidentinvaaleja edeltävät keskusteluohjelmat olivat formaatiltaan armeliaampia ehdokkaille kuin edellisissä presidentinvaaleissa. Neljä vuotta aikaisemmin vaalikeskustelujen toimittajia arvosteltiin liiasta kriittisyydestä. (Isotalus 1995, Kanerva 1997, 116–118, Ruonala 1998).

Televisiokeskustelut eroavat arkikeskusteluista ja todellisista väittelyistä myös siinä, että keskustelut osoitetaan kolmannelle osapuolelle (Nuolijärvi & Tiittula 2000, 17). Isotalus korostaakin, että kaikki medioissa esiintynyt puhe voidaan mieltää esiintymiseksi. Puhuja on aina tietoinen siitä, että hän puhuu suurelle yleisölle. Informaation muuttuessa yksityisestä julkiseksi puhuja muuttuu esiintyjäksi. (Isotalus 1995, 88.)

Studiossa olevat henkilöt, tässä tapauksessa poliitikot puhuvat toistensa kanssa. Mukana on kuitenkin myös kolmas osapuoli, jolle väitteet ja perustelut todellisuudessa suunnataan (Fairclough 1997, 248; Kakkuri-Knuutila 1999, 219). Vastaanottajana toimiva katsoja on osallistumaton, muttei merkityksetön osapuoli televisiokeskustelussa. Hän voi kiinnittää huomiota puheen tuottamiseen ja keskustelun kulkuun toisella tavalla kuin aktiivinen osallistuja. Televisiokeskustelussa ollaan itse asiassa siis keskustelelevinaan ja esitetään keskustelua yleisölle (Nuolijärvi & Tiittula 2000, 17). Vaalikeskustelujen tavoitehan ei ole päästä

keskusteltavista asioista yksimielisyyteen, vaan selventää puolueiden eroavaisuuksia katsojille. Lisäksi tavoitteena on saada yleisön enemmistön omalle puolelle.

Ohjelmaa ja keskustelua voidaan varioida myös yleisön keinoin. Monissa ohjelmissa yleisönä on ollut nimekkäitä puolueiden edustajia, jotka ovat saaneet esittää kysymyksiä ja kritiikkiä ikään kuin tavallisen yleisön puolesta varsinaisille keskustelijoille. Joskus taas katsojat ovat saaneet osallistua puhelimitse faksilla, sähköpostilla jne. (Livingstone & Lunt 39, 56.) Vaikka televisio-ohjelmia muunnellaan yhä vuorovaikutteisemmiksi, on katsojien osallistuminen yhä hyvin vähäistä. Heidän roolinsa on esittää kysymyksiä, mutta varsinaista vuorottelua ei tapahdu. Katsoja osallistuu ikään kuin filtringin läpi (Nuolijärvi & Tiittula 2000; 20, 65). Televisio on yhä yksisuuntainen viestin, jossa palaute on viivästeistä. Koska televisiossa ei ole välitöntä vuorovaikutusta vastaanottajan kanssa, täytyy keskustelijoiden pyrkiä ennakoimaan ja arvailemaan katsojien reaktioita ja reagoida niihin (Isotalus 1995, 90).

Keskustelusta poliittisen tekee sen monitulkintaisuus ja kiistanvaraisuus. Televisiokeskusteluja (ks. edellä esim. Bourdieu) on usein kritisoitu niiden epäpoliittisuudesta. Keskusteluissa käytettävissä oleva aika on etukäteen määrätty ja tarkkaan rajattu (Nuolijärvi & Tiittula 2000, 17). Kaikki on niin loppuun suunniteltua ja perinteisten myyttien sanelemaa, ettei improvisaatiolle, eli todelliselle yllätyksellisyydelle jää tilaa (Nimmo & Combs 1983, 68).

Poliitikot voivat kuitenkin lisätä puheenvuoroillaan keskustelun poliittisuutta. Hyvin tavallista poliitikkojen ja toimittajien julkisissa kohtaamisissa on, että poliitikot pyrkivät muotoilemaan toimittajan asettamia kysymyksiä uudelleen. Tällä pyritään välttämään vastaamista. (Nuolijärvi 1994, 57–59.) Poliittisuutta voidaan lisätä myös, vaikka käytettäisiin suoraa vastaustyyliä. Tällöin se voi tapahtua esimerkiksi sanastollisesti. Vastaukset voivat liikkua yleisellä tasolla, jolloin varsinainen sanoma on luettavissa rivien välissä. Tällä poliitikot pyrkivät konkretisoimaan asioita, mutta myös hakemaan itselleen pelitilaa (Lautamatti 1983, Leiwo 1988).

4 TUTKIMUSMENETELMÄ JA TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

4.1 Tutkimuskysymykset

Tämän tutkielman tavoitteena on selvittää, millaisia erimielisyyksiä kolmen suuren puolueen ehdokkailla esiintyy ennen vuoden 1999 eduskuntavaaleja käydyissä television vaalikeskusteluissa. Lisäksi tavoitteena on tarkastella, miten näitä erimielisyyksiä ilmaistaan, miten ne keskustelussa ilmenevät. Tutkielmassa ei ole tarkoitus arvioida ehdokkaiden kompetenssia keskustelijoina. Heidän viestintätaitojaan ei arvioida tai vertailla keskenään. Tässä tutkielmassa ei myöskään haluta keskittyä yksityiskohtaiseen keskusteluanalyysiin.

Erimielisyyttä tarkastellaan etsimällä vastausta seuraaviin kysymyksiin:

- 1. Mistä asiakysymyksistä (esimerkiksi verokysymykset, eläkekysymykset jne.) keskustellaan?**
- 2. Millaisia sisällöllisiä erimielisyyksiä esiintyy?**
- 3. Miten erimielisyydet ilmaistaan?**
- 4. Kenen välillä erimielisyyksiä esiintyy?**

Tutkielman pohdintaosassa on tarkoitus tutkailla keskustelusta nousseita tuloksia laajemmassa kehyksessä. Tarkoituksena on tehdä joitakin johtopäätöksiä suomalaisesta poliittisesta viestintäkulttuurista. Siitä, miten puolueet profiloituvat televisiossa äänestäjille ja mitä tämä mahdollisesti kertoo suomalaisesta puoluetoiminnasta ennen vuosituhannen vaihetta.

4.2 Tutkimusaineisto

Tämän työn tutkimusaineisto koostuu televisionvälittämistä keskusteluista. Tutkielma ei kuitenkaan nojaa tiedotusvälinekeskeiseen yhteiskunnanäkemykseen, joka hahmottaa koko yhteiskunnan toiminnan tiedotusvälineiden kautta. Tässä noudatetaan yleisesti viestintäteiteissä omaksuttua tapaa ymmärtää media viestintävälineenä, viestinnän kanavana. Vielä tarkemmin media ymmärretään erityisesti poliittisen viestinnän välineenä. (Kantola, Mo-

ring & Väliverronen 1998, 7.) Televisiota pidetään merkittävänä tiedotusvälineenä, jossa yhteiskunnan ja kulttuurin suurien muutosprosessien uskotaan näkyvän (Fairclough 1995, 32–34). Media välittää yhä enemmän kansalaisille tietoa politiikan tapahtumista. Puolueet panostavat suuren osan kampanjoiden resursseista televisioon ja hakevat sitä kautta julkisuutta. Lisäksi television vaalikeskustelut saavuttavat suuria yleisömääriä. Näitä tekijöitä on tarkasteltu tarkemmin tämän työn luvussa 2. Siinä on perusteltu televisioaineiston käyttämistä aineistona tarkasteltaessa puolueiden eroavaisuuksia.

Kantolan, Moringin ja Väliverroksen (1998, 7) mukaan viestintä voidaan jakaa tuotantoon, tuotteisiin ja vastaanottoon. Tässä tutkielmassa keskitytään tarkastelemaan tuotteita. Tässä tuotteet ovat sanallisia, kuvallisia ja audiovisuaalisia merkityksiä, joita televisio ja keskustelun osallistujat välittävät vaalikeskustelujen katsojille. Tekstejä eli äsken mainittua tuotetta tutkimalla on mahdollista tehdä päätelmiä siitä, miten näitä tekstejä tuotetaan ja miten niillä pyritään puhuttelemaan katsojia. (vrt. Kantola & al. 1998, 8.)

Tutkielman tarkastelu keskittyy ainoastaan kolmen suurimman puolueen (Suomen Sosialidemokraattisen puolueen, Kansallisen Kokoomuksen sekä Suomen Keskustan) välisiin eroihin. Näitä kolmea puoluetta pidetään ns. vakiintuneina puolueina (Aarnio 1998). Niiden keskuudesta valitaan yleensä pääministeri ja niiden vaaleissa saavuttamat äänimäärät ratkaisevat pitkälti hallituksen muodostuksen. Näiden kolmen puolueen tarkasteleminen on mielenkiintoista myös vuoden 1999 vaaleja edeltävän asetelman johdosta. Kaikkien kolmen puolueen kannatusluvut olivat useimpien mielipidemittausten mukaan tasoissa. Lisäksi puolueet kampanjoivat, tiedotusvälineiden mukaan, hyvin matalalla profiililla mahdollisimman pitkään. Julkisessa keskustelussa niitä parjattiinkin ideologioiden samankaltaisuudesta. Tiedotusvälineiden mukaan puolueet eivät tarjonneet selviä vaihtoehtoja äänestäjille.

Tutkielman aineisto koostuu kahdesta vaaliohjelmasta, jotka lähetettiin ennen vuoden 1999 eduskuntavaaleja. Molemmissa oli keskustelemassa kolmen suurimman puolueen puheenjohtajat: Paavo Lipponen (PL) SDP:stä, Sauli Niinistö (SN) Kansallisesta Kokoomuksesta sekä Esko Aho (EA) Suomen Keskustasta. Ensimmäinen ohjelma (Ohjelma 1) oli 10.2.1999 Yle TV1:n lähettämä ja se oli nimetty "Vaalien lähtölaukaukseksi". Ohjelma oli-

kin nimensä mukaisesti ensimmäinen eduskuntavaaleihin liittyvä varsinainen vaalikeskustelu. Vaikka puolueet olivat jo tuolloin julkaisseet vaaliohjelmansa, varsinaiset vaalikampanjat olivat vielä aluillaan. Vaaleihin oli vielä yli kuukausi aikaa. Ohjelman esittämisajan kohtana kisa äänistä oli ikään kuin vasta alkamassa⁵. Toimittajina mukana olivat Riikka Uosukainen (T3) sekä Seppo Toivonen (T4). Studioissa ei ollut yleisöä. Keskustelu käytiin yhtäjaksoisesti ja sen kokonaisaika oli n. 1 tunti 10 minuuttia (70 min.).

Toinen ohjelma (Ohjelma 2) lähetettiin MTV3:ssa 17.3.1999 eli vaalikampanjan loppuvaiheessa vain muutama päivä ennen varsinaista äänestyspäivää. Vaalikampanjat alkoivat tuolloin olla loppusuoralla ja kiista äänistä alkoi käydä yhä tiiviimmäksi. Puolueita oli myös moitittu liiasta harmoniahakuisuudesta ja samanmielisyydestä. Ohjelma oli nimetty ”Kolmen suuren keskusteluksi”. Siinä toimittajina olivat Merja Ylä-Anttila (T1) sekä Matti Sivula (T2). Studioissa oli myös jokaisen puoluejohtajan valitsema kolmehenkinen joukkue. Paavo Lipposen joukkueessa olivat ministeri Jouni Backman (JB), kansanedustaja Tarja Filatov (TF) sekä tohtori Jukka Pekkarinen (JP). Sauli Niinistön joukkueeseen kuuluivat ministeri Olli-Pekka Heinonen (OPH), puoluesihteerit Maija Perho (MP) sekä puolueen eduskuntaryhmän puheenjohtaja Ben Zyskowicz (BZ). Esko Aho oli valinnut mukaansa kansanedustajat Marja-Kaisa Aulan (MKA) sekä Matti Vanhasen (MV), sekä talouspoliittisen neuvonantajansa Heikki Niskakankaan (HN). Avustajien rooli oli toimia kommentoijana sekä kysymysten esittäjänä. Esittelykierroksen jälkeen myös heille esitettiin kysymyksiä. Ohjelma 2:n kokonaisaika oli lähes kaksi tuntia, josta mainokset pois otettuna itse ohjelmalle jäi aikaa n. 1 tunti 35 minuuttia (95min.). Vaalikeskustelu oli jaettu kaikkiaan viiteen eri jaksoon. Jokaisen jakson välillä oli mainoskatko.

⁵ Vaalikampanjaa voidaan tässäkin verrata urheilukilpailuun, kuten niin monessa tutkimuksessa. Tainio on todennut, että myös äänestäjät seuraavat kampanjoita kuin urheilukilpailuja. Kampanjoiden tapahtumista ja niiden etenemisestä keskustellaan arkikeskusteluissa kuten urheilusta. (Tainio 2001, 135.)

4.3 Perustelut tutkimusmenetelmälle

Tämän tutkielman tiedonintressi on sekä kuvaileva että ymmärtävä. Työssä pyritään kuvaamaan erimielisyyden osoittamista television vaalikeskustelussa. Lisäksi työssä, Alasuutarin sanoja lainaten, pyritään noudattamaan kvalitatiivista tiedonintressiä ja menemään *havaintojen taakse* (Alasuutari 1993, 34). Työssä ei olla kiinnostuttu pelkästään siitä, miten erimielisyyttä ilmaistaan ja missä kysymyksissä erimielisyyttä ilmenee. Sen sijaan pohditaan myös, mitä saadut tulokset mahdollisesti kertovat poliittisesta viestintäkulttuuristamme ja suurimmista puolueistamme.

Mitään objektiivista totuutta tai ”koko totuutta” tämä tutkimus ei pyri esittämään. Sen sijaan tarkoituksena on esittää ainoastaan yksi, tietystä näkökulmasta perusteltu tulkinta (Hietala 1996, 44). Tämän työn voidaan katsoa edustavan käytännönläheistä puheviestinnällistä tapaustutkimusta. Työn tuloksilla ei pyritä varsinaisesti testaamaan poliittisen viestinnän teorioita, vaan tarkastelemaan käsillä olevaa aineistoa itsenään ja tuomaan esiin siitä joitakin huomioita. Työni loppuosassa mennään astetta syvemmälle tekstiin ja pohditaan, mitä tietynlainen viestintäkäyttäytyminen voi kertoa katsojille keskustelijoiden edustamista instituutioista.

Tutkimusprosessi on aineistolähtöinen. Aineistoa ei valittu tutkimusaiheen mukaan. Sen sijaan työ lähti kiinnostuksesta tutkailla vaalikeskusteluja ennen vuoden 1999 eduskuntavaaleja. Vaalikeskustelujen arvioitiin edustavan varsin mielenkiintoista siivua yhteiskunnallisesta toiminnasta ja poliittisesta viestintäkulttuurista. (vrt. Pyörälä 1995, 14; Mäkelä 1990, 48.) Tutkimusprosessissa liikkeelle avoimesti aineistoa havainnoiden. Valmista tutkimusaihetta tai -kysymyksiä ei ollut. Alun perin oli tarkoitus tutkiskella vaalikeskustelujen agenda ja sen elinkaarta. Vähitellen kysymykset muotoutuivat samoiksi kuin ne on esitetty luvussa 4.1.

Tässä tutkielmassa on käytetty tukena jo valmiita luokituksia. Esimerkiksi Isotaluksen ja Pörhölän tekemää jaottelu erilaisista vuorovaikutuksen muodoista on hyödynnetty (vrt. luku 4.4). Samoin ensimmäisissä luvuissa on myös tarkasteltu kontekstiin liittyviä aiemmin

tehtyjä tutkimuksia. Teoria voi vaikuttaa ensilukemalta irtonaiselta tuloksia esittäviin lukuihin nähden. Sen kautta on kuitenkin pyritty hahmottamaan kontekstia, joissa television vaalikeskustelut käydään. Konteksti toimii eräänlaisena heijastuspintana varsinaisessa analyysivaiheessa. Mitään valmista analyysimallia työssä ei ole käytetty. Aineistoa on työstetty lähinnä siitä itsestään nousseiden työkalujen avulla. Tämän vuoksi suhteellisen laajaan teoriapohjaan tutustuminen on tarpeellista.

Analyysissä olen käyttänyt myös keskusteluanalyysille tyypillisiä keinoja eritellä vuorovaikutusta. Keskusteluanalyysia seuraten tässä työssä on kirjattu puheenvuoroja ylös järjestyksessään sekä pohdittu, kenen puheeseen ne liittyvät. Sen sijaan tässä työssä ei mennä keskusteluanalyysille tyypilliseen, varsin yksityiskohtaiseen vuorovaikutuksen järjestyksen erittelyyn ja kuvailuun. Esimerkiksi yksittäisiä ääniteitä ja niiden yleisyyttä ei selvitetä. (esim. Nuolijärvi 1990.) Keskusteluanalyysi keskittyy nimenomaan vuorovaikutuksen ilmiöiden tarkasteluun. Tästä johtuen siinä ohitetaan monta mielenkiintoista kohtaa. Se ei ulotu selvittämään esimerkiksi, miten puhe on yhteydessä yhteiskunnan valtasuhteisiin, ideologioihin ja kulttuurisiin arvoihin (Fairclough 1995).

Tässä työssä lähdetään käsityksestä, jonka mukaan jokaisessa yhteiskunnassa poliittinen kommunikaatio sekä ilmentää että ylläpitää instituutioita ja politya (eli poliittista systeemiä) itseään. Toisaalta myös poliittiset instituutiot kuvaavat poliittista kulttuuria. (Nimmo & Swanson 1990, 23.) Esimerkiksi tutkimus, joka tutkii vaalikampanjoita ja niiden vastaanottoa, kohdistuu poliittisten instituutioiden tarkasteluun. Televisiokeskusteluja analysoitaessa on siis tärkeää sitoa keskusteluista saadut tulokset suurempaan kokonaisuuteen eli ottamaan huomioon konteksti, jossa vuorovaikutus ilmenee. Kontekstin huomioon ottamisella tarkoitetaan, että analysoitavaa kielenkäyttöä tarkastellaan tietyssä ajassa ja paikassa tapahtuneena toimintana (Valtonen 1998, 107).

4.4 Tutkimusprosessi

Tässä työssä tutkimusmenetelmänä on käytetty sekä kvalitatiivista että kvantitatiivista observointia. Kvalitatiivista ja kvantitatiivista tutkimusperinnettä ei enää haluta nähdä toisil-

leen vastakkaisina tai vaihtoehtoisina valintoina. Sen sijaan niiden on parhaimmillaan todettu täydentävän toisiaan. Myös tässä katsottiin tarvittavan molempia observointitapoja, jotta aineistolle asetettuihin kysymyksiin voitaisiin vastata.

Aineistoa tutkailtiin, eli videonauhoja katseltiin, aluksi ilman tarkkoja tutkimuskysymyksiä. Tutkimusote oli siis aineistolähtöinen. Tähän alustavaan havainnointiin ja aikaisemmin tehtyihin tutkimuksiin nojaten valittiin havainnointikohteet ja tarkennettiin tutkimuskysymykset lopulliseen muotoonsa. Tutkimuskysymysten muotoilun jälkeen pohdittiin analyysin toteuttamista ja punnittiin litteroinnin tuottamaa työmäärää ja sen antia. Lopulta tultiin siihen tulokseen, että osittainen litterointi sekä muuten tarkat muistiinpanot palvelisivat tutkimusotetta samassa määrin kuin monin verroin työläämpi täydellinen litterointi.

Ensimmäiseksi ohjelmat jaoteltiin niiden vuorovaikutuksen mukaan. Tässä käytettiin apuna Isotaluksen ja Pörhölän (1998, 24–26) jaottelua. He löysivät vaalikeskusteluista seuraavallaisia vuorovaikutusmuotoja:

1. Esittelykuvanauha
2. Toimittajan juonnot
3. Puheenjohtajakeskeinen kysely
4. Monologit
5. Puheenvuorokierros
6. Keskustelu

Esittelykuvanauhat voivat olla mitä tahansa tilanteeseen sidonnaista, mutta kuitenkin ulkopuolista nauhaa. Usein niissä esitellään keskusteluun liittyviä faktoja, näkökulmia jne. Toimittajien juonnot puolestaan ovat toimittajan lähinnä katsojille suuntaamia puheenvuoroja. Nämä kaksi vuorovaikutusmuotoa poikkeavat selvimmin muista vuorovaikutusmuodoista. (Isotalus & Pörhölä 1998, 24–26.)

Loput neljä vuorovaikutusmuotoa ovat toisilleen läheisempiä. Puheenjohtajakeskeisessä kyselyssä toimittaja kyselee yhdeltä ehdokkaalta kerrallaan ja ohjaa puheenvuorojen vaih-

tumista. Vuorovaikutus on keskittynyt toimittajan ja ehdokkaan välille. Monologi taas koostuu ehdokkaan pitkästä puheenvuorosta, jossa ei juurikaan viitata edellisiin puheenvuoroihin tai puhujiin. Monologinomaiset puheenvuorot kohdistetaan yleensä toimittajalle, ei toisille ehdokkaille. Viidentenä vuorovaikutusmuotona Isotalus ja Pörhölä mainitsevat puheenvuorokierroksen, jossa jokainen ehdokas vastaa suhteellisen lyhyesti vuorollaan samaan kysymykseen. Toimittaja saattaa esittää kysymyksensä hiukan eri muodossa eri ehdokkaille, mutta kysymysten sisältö on sama. Viimeisenä vuorovaikutusmuotona mainitaan varsinainen keskustelu. Se koostuu ehdokkaiden lyhyehköistä puheenvuoroista, joissa he kommentoivat toisiaan tai väittävät toisiaan vastaan. Keskustelussa ehdokkaat katsovat toisiaan enemmän ja puhuttelevat toisiaan enemmän kuin muissa tilanteissa. Keskustelujen aikana esiintyy myös eniten puheenvuoroja, joihin puheenjohtaja eli toimittaja ei ole antanut vuoroa. Toimittajan osallistuminen on keskusteluissa muutoinkin vähäisempää. (Isotalus & Pörhölä 1998, 24–26.)

Kuvanauhojen ensimmäisellä katselukerralla keskustelu jaettiin niiden vuorovaikutuksen mukaan. Lopullinen jako ei kuitenkaan täysin noudattanut Pörhölän ja Isotaluksen jaottelua. Keskustelusta ei eritelty puheenjohtajakeskeistä kyselyä ja puheenvuorokierrosta toisistaan. Nämä molemmat vuorovaikutusmuodot ovat melko puheenjohtajakeskeisiä ja siksi niitä nimitetään tässä jaottelussa yhteisesti puheenjohtajakeskeiseksi kyselyksi. Myöskään monologeja ei eritelty omaksi luokakseen. Monologinomaisia pitkiä puheenvuoroja esiintyi sekä puheenjohtajakeskeisissä kyselyissä että varsinaisissa keskusteluissa. Usein varsinaiset keskustelut alkoivat monologilla ja päättyivät sellaiseen. Puheenvuorokierrosta, monologeja sekä keskustelua ei ollut tarpeellista erotella tutkimuskysymysten kannalta. Kakki nämä vuorovaikutusmuodot haluttiin ottaa mukaan tarkempaan analyysiin. Kummassakaan ohjelmassa ei ollut esittelynauhuja.

Isotaluksen ja Pörhölän luokittelun pohjalta päädyttiin seuraavaan luokitteluun: toimittajan juonnot (1), puheenjohtajakeskeiset kyselyt (2), sekä varsinaiset keskustelut (3). Eri vuorovaikutustavat kirjattiin ylös ajallisesti. Jatkossa tarkastelun ulkopuolelle jätettiin toimittajien juonnot sekä ohjelma 2:n jakso, jossa toimittaja esitteli studiossa mukana olleet joukkueet ja kysyi heiltä ns. lämmittelykysymykset.

Toisella katselukerralla kirjattiin ylös käsitellyt asiakysymykset. Ylös kirjattiin toimittajien nimeämät että keskustelijoiden esiin nostamat kysymykset; myös ne jotka esiintyivät päälekkäin toisen asiakysymyksen kanssa. Samalla kirjattiin referoiden ylös käytettyjen puheenvuorojen ydinsisällöt. Merkintä tehtiin myös sellaisista puheenvuoroista, jotka eivät sisältäneet informaatiota tai joista ei kyetty saamaan selvää. Puheenvuoroja ei litteroitu, mutta niiden sisältöjen kirjaaminen oli välttämätöntä, jotta voitiin selvittää keskustelussa esiintyneet sisällölliset erimielisyydet. Lisäksi pyrittiin kirjaamaan, keneen puhujaan tai mihin puheenvuoroon kukakin puheensa liitti.

Sisällöllisillä erimielisyyksillä tarkoitetaan erimielisyyttä, jotka eivät välttämättä ilmene suoraan sanallisista tai sanattomista viesteistä. Sisällölliset erimielisyydet ilmenevät puheenvuorojen sisältöjä laadullisesti tarkastelemalla. Tämä edellyttää puheenvuorojen sisältöjen havainnointia sekä keskustelun tarkastelua kokonaisuutena. Sisällöllisiin erimielisyyksiin liittyy myös usein muita tapoja osoittaa erimielisyyttä. Näitä selvitettiin analyysin jatkossa. Vuorovaikutusluokittelua käytettiin hyödyksi nimenomaan sisällöllisten erimielisyyksien selvittämisessä. Tulosluvussa onkin yleensä mainittu, liittyykö sisällöllisiin erimielisyyksiin varsinaista keskustelua vai ei.

Sisällöllisten erimielisyyksien selvittelyn jälkeen palattiin kuva-aineiston havainnointiin. Aikaisempien katsomiskertojen perusteella oli tehty kolme eri luokkaa, joilla keskustelijoiden todettiin ilmentävän erimielisyyttä. Nämä olivat nonverbaaliset tavat, verbaaliset tavat sekä keskustelutekniset tavat. Viime kädessä todettiin kuitenkin, että keskustelutekniset tavat ovat todellisuudessa sanallisia tapoja ilmaista erimielisyyttä. Niinpä jäljelle jäi kaksi luokkaa; 1) sanattomat eli nonverbaaliset tavat sekä 2) sanalliset eli verbaaliset tavat ilmaista erimielisyyttä. Havainnoitaessa nämä luokat eroteltiin toisistaan. Aluksi nonverbaaliset ja verbaaliset tavat pyrittiin yhdistämään samaan lomakkeeseen, mutta tämä todettiin liian hankalaksi. Kaikkia kolmea keskustelijaa ei ehtinyt havainnoida kerralla. Niinpä jokaista piirrettä havainnoitiin yksi kerrallaan.

Ensin kirjattiin ylös nonverbaaliset tavat. Niitä havainnoitiin määrällisesti. Keskustelujen vuorovaikutusta ja sisällöllisiä erimielisyyksiä havainnoitaessa oltiin tehty joitakin muihinpanoja myös nonverbaalisista viesteistä, jotka liittyivät erimielisyyden osoittamiseen. Näistä tehtiin luokittelu, jota käytettiin havainnoinnin tukena. Tämän lisäksi aineistosta pyrittiin etsimään myös luokittelun ulkopuolelle jääneitä muita ilmaisutapoja. Nonverbaalisten viestien observointi määrällisesti osoittautui varsin haasteelliseksi tehtäväksi. Esimerkiksi kädellä osoittamisen yksikön määrittäminen ja tästä johtuen yksittäisten kertojen laskeminen oli välillä ongelmallista. Määrällistä observointia nonverbaalisten viestien kohdalla harkittiin pitkään. Tässä työssä haluttiin kuitenkin myös vertailla poliitikkojen viestintätyyliä keskenään; miten kolmen ehdokkaan tapa ilmaista erimielisyyttä nonverbaalisesti eroaa toisistaan.

Nonverbaalisten viestien havainnoiminen televisioaineistosta on haasteellista myös, koska television kautta saatu kuva-aineisto on aina valikoitua. Kuva, joka katsojalle välittyy, on monien inhimillisten valintojen tulosta. Kuva on tulosta ohjaajan, kameramiehen, lavastajan ym. tekemistä valinnoista. Suurimman osan ajasta kuvassa näkyy vain puhuja, jolloin kuuntelijan sanattomat viestit jäävät huomaamatta. Samoin esimerkiksi katsekontaktia on ongelmallista tulkita, koska aina ei pystytä määrittämään katseen suuntaa. Toisaalta myös kädellä viittaaminen voi jäädä huomaamatta, koska kädet ovat kuvakulman ulkopuolella. Tuloksia luettaessa tämän aineiston valikoituneisuus on siis otettava huomioon. Ne kertovat kuitenkin nimenomaan katsojille välittyvästä kuvasta. Tuloksia luettaessa on myös otettava huomioon, että ohjelmat olivat eripituisia. Samoin on huomioitava, että Ylen keskustelussa ehdokkaat istuivat puolikaareissa kun taas MTV:n ohjelmassa heidät oli asetettu ympyrään. Studion asetelut vaikuttavat kiistämättä keskustelujen vuorovaikutteisuuteen.

Tämän jälkeen tarkasteltiin miten erimielisyyttä osoitettiin sanallisesti. Kirjallisuuteen tutustuttaessa löytyi yllättävän vähän materiaalia, miten suoran kieltämisen lisäksi erimielisyyttä ilmaistaan. Löydettyä kirjallisuutta on käyty läpi luvussa 3.3.2. Myös sanalliset tavat ilmaista erimielisyyttä kirjattiin ylös ja ne luokiteltiin aineiston tarkastelun perusteella. Eri ilmaisutavat kirjattiin ohjelmakohtaisesti. Aineistosta löydettiin kymmeniä erilaisia verbbaalisia tapoja osoittaa erimielisyyttä. Ilmaisut kirjattiin ylös. Ilmaisuja löytyi mm. seuraavalaisia: ei vaan, ei voida sanoa, onpas, kylläpä, päinvastoin, pait ja tämän jälkeeni että, sen

sijaan, pitäisi muistuttaa, keskeistä on, tärkeä on, minusta, meidän mielestä, tahtoisin vielä jatkaa, saanko minä sanoa tähän jne. jne. Kirjaamisen jälkeen luokiteltiin. Tässä ei nähdä mielekkääksi luetella kaikkia eri ilmauksia vaan käsitellään suhteellisen yleisiä ilmauksia, ja niitä, joille voitiin nimetä jokin yläluokka.

5 TULOKSET

5.1 Sisällölliset erimielisyydet

Tässä luvussa esitellään vaalikeskustelussa ilmenneitä sisällöllisiä erimielisyyksiä. Aineiston kaksi ohjelmaa käsitellään erikseen. Lisäksi ohjelmat on jaettu useampaan osaan käsittelyn ja luettavuuden helpottamiseksi. Ohjelma 1 eli *Vaalien lähtölaukaus* on jaettu kolmeen jaksoon. Ensimmäinen jakso on puolen tunnin pituinen ja kaksi muuta kahdenkymmenen minuutin pituisia. Ohjelma 2 eli *Kolmen suuren keskustelu* taas käsitellään viidessä jaksossa. Jokaista jaksoa erottaa toisistaan mainoskatko. Luku etenee vaaliohjelmien aikajärjestyksen mukaan. Jokaisen keskustelussa esiintyneen asiakysymyksen kohdalla selvitetään, esiintyikö sen käsittelyssä sisällöllisiä erimielisyyksiä ja jos esiintyi, millaisia. Tämän lisäksi kuvataan, millaista vuorovaikutusta kysymykset synnyttivät. Havainnollistaminen tapahtuu erityisesti esimerkkien kautta.

5.1.1 Verokysymykset vaalikeskustelun keskiössä

Lennonjohtajat, avainryhmät

Toimittaja avaa keskustelun varsin lyhytsanaisesti ja aloittaa lennonjohtajien lakkoa koskevan keskustelun. Kysymystä käsitellään hyvin puheenjohtajakeskeisesti. Ensimmäisestä puolesta tunnista varsinaisen keskustelun kriteerit täyttää ainoastaan noin 6,5 minuuttia. Nuokin minuutit sisältävät suhteellisen pitkiä puheenvuoroja. Lennonjohtajien lakkoa koskevan kysymyksen kanssa käydään päällekkäin keskustelua yhteiskunnan avainryhmistä. Todennäköisesti toimittajat nostavatkin lennonjohtajien lakon esille esimerkkinä avainryh-

mien syntymisestä. Keskustelijoilta kysytään mielipidettä siitä, saako yhteiskunnassa olla erityisasemassa olevia ryhmiä. Aho tuo keskusteluun toisen näkökulman; tuloerojen kasvamisen ja köyhyyden lisääntymisen. Myös toimittaja nostaa esiin tuloerojen kasvun ja erityisesti työttömien taloudellisen tilanteen heikkenemisen. Lipposen mielestä erityisesti työmarkkinatukea pitäisi tarkistaa. Hänen mielestään juuri kaikkein pienituloisimmat ovat pudonneet tulokehityksestä. Aho sen sijaan on sitä mieltä, että tuloerojen kasvu koskettaa muitakin kuin kaikkein pienituloisimpia. Aiheesta keskustellaan seuraavasti:

SN:– valtaosa toimeentulotukea saavista on työttömyyskorvauksen varassa eläviä-- pieneläkeläisiä, siis itse asiassa tämän keskustelun aihe on vähän erikoislaatuinen, koska toimeentulotuki tarjoaa paremman perusturvan kuin esimerkiksi työmarkkinatuki ja silloin useimmat hakevat kahden järjestelmän kautta tuota perustoimeentuloa

T2: mutta eihän se ongelma ole se, että he hakevat kahden järjestelmän kautta vaan, että toimeentulo on liian alhainen

EA: Ihmiset on ajettu sinne, ihmiset on ajettu sinne

SN: no, onko se toimeentulotuki joku manala sitten, tarkoitan että sinne ajetaan. Se on eräs järjestelmä, jolla katetaan

EA: tähän, nämähän on säästömielessä tehtyjä ratkaisuja

SN: joo mutta toimeentulo---

EA: eli on säästetty yhdellä puolella ja sitten on... toisella puolella nämä nämä ihmiset on hakeneet sitä säästöjen mielessä

SN: se nyt on sitten sama asia tuleeko se sitten työmarkkinatuesta vai...toimeentulotuesta. toimeentuloon tarkoitettu rahamäärä ei tietysti tunne lähdeänsä

EA: eihän siinä synny mitään säästöjä en ymmärrä--eihän siinä tule mitään säästöjä jos on leikattu sanotaan työmarkkinatukea ja muita vähimmäisetuuksia niin kuin nyt on tehty sitten ihmiset siirtyvät toimeentulotuki puolelle, toimeentulotukimenojen puolelle, eihän siinä synny mitään säästöjä

SN: juuri hetki sitten väitit että vähimmäisturvaa on heikennetty

EA: kyllä, sitä on leikattu

SN: mutta säästöjä ei kuitenkaan syntynyt, vai...

Tässä keskustelussa Niinistö yrittää perustella, miksi eri järjestelmien toimivuutta pitäisi tarkistaa. Aho puolestaan pyrkii kääntämään keskustelun säästökysymykseen. Hänen mie-

lestään säästöjä ei ole toimeentulotukipuolella tehty. Tämä keskustelu tuskin helpottaa katsojaa muodostamaan mielipiteensä eri puolueiden välillä. Keskustelusta on vaikeaa selvittää, mitä asiakysymystä se tarkalleen koskettaa ja mistä ollaan erimieltä. Katsojalle välittyy ainoastaan erimielisyys siitä, onko säästöjä syntynyt vai ei.

Jatkossa Niinistö määrittelee pieni - ja keskituloisten käsitteitä ja liittää keskustelun työllistymisen kannustavuuden lisäämiseen. Toimittaja katkaisee keskustelun. Niinistö on sitä mieltä, että Suomi on yhä pienten tuloerojen maa ja suomalaisista erittäin pieni osa elää köyhyysrajan alapuolella. Aho on samaa mieltä, mutta nostaa jälleen esiin istuvan hallituksen säästötoimenpiteet, jotka uhkaavat pahentaa tiettyjen väestöryhmien köyhtymistä. Keskustelu liikkuu pääosin menneisyydessä eli siinä, miten mikäkin hallitus on rikkonut lakisääteistä perusturvaa ja minkä hallituksen aikana tuloerot ovat eniten kasvaneet.

Hyvinvointipalvelut / Kuntien taloudellinen tilanne

Toisena asiakysymyksenä käsitellään hyvinvointipalvelujen vaarantumista ja kuntataloutta niiden tarjoamisen ehtona. Niinistö myöntää, että valtionapuja on leikattu. Hän huomauttaa, että on kunnista kiinni, miten jäljellä olevia tukia on käytetty. Myös Lipposen mielestä kunnilla on mahdollisuuksia säästää esimerkiksi kuntien yhteistyöllä ja tekemällä järkeviä valintoja. Lipponen korostaa, että suuri osa vaikeuksissa olevista kunnista on keskustajoh-toisia. Ahon mielestä kunnilta on vähennetty niin paljon tukia, ettei niillä ole mahdollisuutta pitää yllä peruspalvelujaan. Lipponen ja Aho ovat erimieltä myös siitä, auttaisiko kiinteistöveron nostaminen ja sen ulottaminen maa- ja metsätalousmaahan kuntien taloudellista tilannetta. Aihetta käsiteltäessä esiintyy kolme lyhyttä keskustelua ehdokkaiden välillä.

Perhepolitiikka

Kolmas asiakysymys on perhepolitiikka. Ehdokkailta kysytään ensin lapsilisistä. Keskustelu etenee puheenjohtajakeskeisesti. Keskustelijoiden välillä ei ole havaittavissa vuorovaikutusta. Kaikki ovat sitä mieltä, että lapsilisät kuuluvat jokaiselle perheelle tulotasosta riippumatta. Lipposen mielestä lapsiluvun mukaan tehtyä porrastusta voitaisiin uudelleen tarkastella. Aho taas on sitä mieltä, että porrastus pitäisi säilyttää. Lapsilisien jälkeen puhutaan isyyslomasta ja niiden pakollisuudesta. Kukaan kolmesta poliitikosta ei ole isyysloman pa-

kollisuuden kannalla. Kukaan ei myöskään näe isyysloman pakollistamista mahdollisuutena lisätä tasa-arvoa.

Tasa-arvosta puhuttaessa Lipponen nostaa esiin kysymyksen päivähoito-palveluista. Hänen mukaansa päivähoiton laajentaminen lisää naisten ja miesten tasa-arvoa. Esko Aho sen sijaan on sitä mieltä, että perheillä pitäisi olla mahdollisuus päättää itse kotihoidon ja päivähoiton välillä. Kotihoidontukea ei olisi pitänyt hänen mukaansa leikata. Hän ei pidä kotihoidontukea tasa-arvoa uhkaavana tekijänä. Lipponen ja Aho ovat eri mieltä myös siitä, syntyikö kotihoidon tuen leikkauksesta säästöjä vai ei.

EA: nyt kun kotihoidontukea on leikattu, niin sekin vaihtoehto on menettänyt kilpailukykyä ja nyt sellaisetkin perheet, jotka haluaisivat käyttää kotihoitomahdollisuutta joutuvat turvautumaan yhteiskunnan järjestämiin palveluihin

PL: pitää panna johonkin järjestykseen näitä asioita, Esko Aho

EA: ei vaan antaa perheen, annetaan perheen valita

PL: te haluatte nyt kaikkeen panna lisää rahaa, minusta tämä ei ole ensisijainen tämä kotihoidontuki... on muita tarpeita

EA: minä en vain ymmärrä sitä, että miten on säästämistä se, että poistetaan ensin kotihoidontuki ja sitten lisätään menoja päivähoiton puolella, päiväkotien puolella, eihän siinä mitään säästy mitään...

Niinistö ja Aho ovat eri mieltä myös siitä, olisiko mahdollista jakaa äitiydestä aiheutuvat kustannukset kaikkien työnantajien kesken sen sijaan että vain naisvaltaiset alat kärsivät.

Tuloveronkevennykset

Toisen puolentunnin ensimmäinen asiakysymys on tuloveronkevennykset. Tätä aihetta käsiteltäessä ei ole havaittavissa suoraa erimielisyyttä. Keinot, joita tuloveronkevennysten mahdollistamiseen esitetään, poikkeavat kuitenkin toisistaan. Kaikki ovat sitä mieltä, että veronkevennykset edellyttävät tiettyjä taloudellisia olosuhteita. Niinistö mainitsee talouskasvun merkitykselliseksi tekijäksi. Aho korostaa rakenteellisten toimien⁶ tärkeyttä. Raken-

⁶ Aho ei määrittele puheenvuorossaan tarkemmin, mitä nämä rakenteelliset muutokset ovat. Tämä on tyypillistä poliittiselle puheelle. Käytetään termejä ja käsitteitä, jotka jättävät kuulijalle monta tulkinnan mahdollisuutta.

teellisten toimien kautta tehostettaisiin työllistämistä ja sitä kautta mahdollistettaisiin veronkevennykset. Lipponen korostaa, että myös valtion taloutta on hoidettava. Hänen mukaansa kevennykset pitäisi kohdistaa erityisesti pienituloisille, jotta tämä kannustaisi työllistymään. Toimittaja kutsuu puolueiden puheenjohtajia harvinaisen yksimielisiksi. Niinistön ja Ahon välillä käydään ainoastaan muutaman sekunnin pituinen keskustelu siitä, miksi edellisellä hallituskaudella verotulot lähtivät nousuun. Niinistö selittää tätä tuloveron kiristämällä. Aho puolestaan korostaa pääomaverouudistusta, joka tuolloin tehtiin.

Pääomaverotus

Tuloveronkevennyksestä toimittaja siirtää keskustelun pääomaverotukseen. Lipposen ja toisten keskustelijoiden välillä esiintyy sisällöllistä erimielisyyttä. Lipponen on pääomaverotuksen nostamisen kannalla. Ahon ja Niinistön mielestä pääomaveroa ei tulisi nostaa. Aho liittyy keskusteluun jälleen tuloverokysymyksen. Hän kysyy, miksei keskustelussa esitettyjä verouudistuksia ole toteutettu istuvan hallituksen aikana. Lipponen palauttaa puheen pääomaverotukseen ja perustelee kantansa pääomaverotuksen nostamiseen. Hänen mielestään siten suosittaisiin työtä enemmän kuin pääomaa. Yhteisöveroa Lipponen olisi valmis nostamaan, muttei halua ottaa asiaan suoraan kantaa. Muut eivät kommentoi yhteisöveron korotusta. Niinistön mukaan olisi tärkeää kannustaa suomalaisia säästämään veroratkaisuin, jotka muistuttaisivat henkilöstörahastoja. Lipponen taas haluaisi tasapäistää tuloeroja pääomaverotusta kiristämällä. Aho mainitsee ainoaksi keinoksi kokonaisuuden, johon liittyy työllistäminen, tuloverotuksen kevennys jne.

EA: ...on paljon sellaisia ihmisiä, eläkeläisiä, pienituloisiakin ihmisiä, joilla on talletuksia, joilla on pääomatuloja, jotka maksaessaan tätä 28%:n veroa maksavat korkeampaa veroa, kuin maksaisivat jos saisivat tuloveroprosentilla ...

...sen takia minusta, Paavo Lipponen tämä ei ole tällainen oikeudenmukaisuuskysymys sillä tavalla kuin te haluatte nyt esittää, vaan kyllä siinä on kysymys siitä, että kohdellaan erilaisia tuloja tasapuolisella. Minusta olisi vaarallista lähteä lainaten tuolla vero99 tilaisuudessa käyttämäsi ilmausta, ei tuollaista lypsävää lehmää kannata panna lihoiksi

PL: no, se ei kyllä mene lihoiksi. Kyllä oikeudenmukaisuuskin on tärkeää verotuksessa.

Ahon ja Niinistön kesken syntyy keskustelua ulkomaisen yritysomistuksen lisääntymisestä. Erimielisyyttä ilmenee siitä, tuleeko Suomen ja Ruotsin olla huolissaan pääomien valumi-

sesta pois kotimaasta. Niinistö ei pidä tilannetta niin hälyttävänä kuin Aho. Toinen pieni keskustelun katkelma käsittelee Niinistön keksimää henkilöstörahasysteemiä. Aho epäilee sen toimimista. Niinistö perustelee henkilöstörahasotyypin verouudistusehdotuksensa ja toimittaja pyytää Ahoa ja Lipposta kommentoimaan. Lipponen ei ota selvästi kantaa. Hän haluaa lisäselvityksiä, mutta kannustaa kehittämään uusia työllistämiskäytäntöjä. Aho suhtautuu ajatukseen kriittisesti. Hänen mukaansa Niinistön ratkaisu lisäisi tuloeroja entisestään.

Optiot

Optioiden käsittelyyn käytetään aikaa ainoastaan kuutisen minuuttia. Kukaan kolmesta ehdokkaasta ei kannata optioiden verotusta. Kaikki pitävät niitä kuitenkin moraalisenä ongelmana. Vuorovaikutusta keskustelijoiden välillä ei ole juurikaan nähtävissä. Varsinaista keskustelua on vain muutama sekunti. Niinistö huomauttaa että eduskunnassa optioita kannattavista moraalittomista suurin osa on keskustalaisia.

Työreformi

Optioiden jälkeen käsitellään Keskustapuolueen työreformia. Aho toteaa reformin olevan puolueen tarjoama vaihtoehto työllisyyden parantamiseksi. Niinistö moittii, että työreformista on niin monta eri versiota, ettei tiedä, miten siihen ottaisi kantaa. Niinistö haluaa jatkaa hallituksen aloittamaa työlainsäädännön joustamista ammattijärjestöjen kanssa. Lipponen puolestaan tulkitsee työreformin olevan ainoastaan keino heikentää palkansaajien työehtoja. Joustavuutta pitäisi Lipposen mielestä lisätä hallituksen aloittamalla linjalla. Lisäksi Lipponen korostaa, että tämän aloitetun yhteistyön pitäisi jatkua, jotta maan asiat saadaan kuntoon. Tällä hän ilmeisesti tarkoittaa, että istuvan hallituksen pitäisi jatkua.

Nato -jäsenyys

Toiseksi viimeisenä asiakysymyksenä on Suomen Nato-jäsenyys. Toimittaja nostaa aiheen esille. Kukaan ehdokkaista ei halua ottaa asiaan kantaa. He pitävät sitä täysin tarpeettomana. Kysymys ei ole Suomen puolustuspolitiikan kannalta ajankohtainen. Keskustelijat eivät myöskään halua ottaa kantaa siihen, pitäisikö mahdollisesta jäsenyydestä järjestää kansanäänestys. Koko Nato-keskustelun aikana keskustelijoiden välillä ei synny erimielisyyttä.

Myöskään vuorovaikutusta ei ole juurikaan nähtävissä. Ainoastaan Niinistön ja Ahon välillä on selvä katsekontakti Niinistön seuraavan puheenvuoron aikana. Tämän seurauksena (ilmeisesti) Aho vahvistaa Niinistön kannan sanattomalla palautteella (mmm). Seuraavissa keskusteluosioissa toisena osapuolena on toimittaja. Erimielisyydet esiintyvät toimittajan ja poliitikon välillä.

SN:.. minulla ei ole halua spekuloida turvattomuudella

T4: tää Nato-keskustelu oli muun muassa Pohjoismaiden neuvostossa nyt avoimesti esillä ja Ruotsissa kokoomusjohtaja voi puhua ja kannattaa avoimesti Nato-jäsenyyttä. Miksi te ette?

SN: voi. se mitä Ruotsin kokoomusjohtaja puhuu niin en minä sitä täällä toistele. Suomessa Kokoomus ajattelee sitten suomalaisittain. Emme me täällä seuraa Ruotsin esimerkkiä missään edes puoluetasolla...hänenkin kannassaan on itse asiassa tapahtunut merkittävä muutos verrattuna siihen mitä hän puhui joskus neljä viisikin vuotta sitten hän puhui huomattavasti läheisemminkin Natosta...

....

T3: jos Suomi hakee Nato-jäsenyyttä, pitäisikö järjestää kansanäänestys? lyhyesti Esko Aho

EA: no, minusta ei kannata spekuloida tälläkään asialla, ylipäättään koko Nato-kysymys, niin meillä ei ole mitään syytä---

T4: ----

T3: tää on vaikea asia teille---

EA: ei se ole, ei se ole vaikea asia vaan minä en ymmärrä miksi pitäisi lähteä ehdoin tahdoin spekuleraamaan sillä mitä meidän pitäisi tehdä jos---

T3: eikö tämä ole sitä politiikan läpinäkyvyyttä, ihmisillä varmasti on tarve---

EA: ei vaan

T3: tarve tietää

EA: ei vaan toispäin, meiltä välittyi aivan niin kuin Lipponen täällä sanoi, meiltä välittyi silloin turvallisuutta lisäävä kuva, kun me tiedämme missä olemme---

T4: mikä vika on siinä, jos jos mikä vika on siinä jos sanotaan, tarvitaanko kansanäänestys onko se niin suuri muutos, että tarvittaisiin kansanäänestys vai ei...

Hallitusneuvottelut

Viimeiseksi keskustellaan tulevan hallituksen kokoonpanosta; millainen vaalitulos oikeut-

taisi pääministerin salkkuun ja millaista hallituskokoonpanoa kukin toivoo. Sekä Niinistö että Lipponen mainitsevat hallitusneuvottelujen kompastuskivenä Keskustan taipumuksen menojen lisäykseen. Esteenä sitä ei pidetä. Aho taas korostaa, että tuloerot ovat kasvaneet istuvan hallituksen toimien tuloksena. Hän tarjoaa katsojille mahdollisuutta vaikuttaa äänestyksen kautta, jatkaako tämä hallitus vai ei. Vuorovaikutusta keskustelijoiden välillä esiintyy vain reilun kymmenen sekunnin ajan. Tällöin Aho kysyy tarkennusta Kokoomuksen aikaisemmista vaalituloksista Niinistöltä ja saa sen. Erimielisyyttä keskusteluun ei liity. Toinen keskustelu puolestaan sisältää erimielisyyden siitä, kenen puolue esitti edellisissä vaaleissa totuudenmukaisimman menojen leikkausohjelman. Niinistö kritisoi sitä, että oppositiopuolue on hyvin usein onnistunut voittamaan vaalit lupailemalla merkittäviä parannuksia ja tulojenlisäyksiä äänestäjille.

Ohjelma päättyy toimittajan (T3) lyhyeen juontoon.

5.1.2 Eläkeleikkauksista työelämän uudistamiseen

1. jakso: hallitusyhteistyö ja pääomaverotus

MTV3:n vaalikeskustelun ensimmäinen kahdenkymmenen minuutin jakso on hyvin puheenjohtajakeskeistä. Toimittajien juonnot ja esittelyt vievät suurimman osan ajasta. Ensimmäinen asiakysymys koskettaa hallitusyhteistyön onnistumista. Niinpä toimittaja kysyy pääministeri Paavo Lipposen mielipidettä hallituksen menestyksestä. Hallitusyhteistyötä koskevat kysymykset tulevat toimittajien toimesta ja keskustelijat vastaavat toimittajille⁷.

Varsinaista keskustelua, jossa ehdokkaat puhuvat suoraan toisilleen oli ajallisesti vain noin kaksi minuuttia. Ensimmäinen erimielisyyttä sisältävä keskustelu käydään Ahon ja Niinistön välillä. Ahon moitittua hallitusta suurituloisten edunajamisesta Niinistö pyytää Ahoa kertomaan suurituloisen määritelmää. Erimielisyys syntyy siis käsitteen epäselvyydestä. Taustalla on myös kysymys istuvan hallituksen toimista ja oikeudenmukaisuudesta; onko hallitus päätöksillään toiminut oikeudenmukaisesti kaikkia tuloluokkia kohtaan.

Toinen käsiteltävä aihe on pääomaverotus. Sen nostaa esiin T2. Paavo Lipposen ja Esko Ahon välillä esiintyy noin minuutin pituinen keskustelu, jossa on monta erimielisyyttä loimittain. Ensinnäkin Lipponen ja Aho ovat erimieltä siitä, olisiko Ruotsi ollut aikeissa luopua kaksinkertaisesta verotusjärjestelmästä. Keskustelussa näkyy myös Suomen Keskustan halu pitää pääomaverotusta nykyisenä ja SDP:n pyrkimys nostaa sitä. Keskustelussa kiistellään siitä, mitä kukin puolue tekee tulevaisuudessa ja on jo tehnyt. Samasta kysymyksestä kiistelevät myös Niinistö ja Lipponen.

T1: Tämä on nyt varmaan selvä, että näitä veroja on tällä prosentilla saatu kerättyä, mutta miten tämä oikeudenmukaisuus aspekti...

PL: eikä tästä ole kysymyskään

SN: jos tätä 28:aa nostetaan, niin se sitten nostaisi yritysverotusta myöskin. Oikeudenmukaisuuden kannalta kaksinkertainen verotus on väistämättä ongelma siinä mielessä, että sitä vieroksutaan. Ruotsissa aika vakavasti käydään keskustelua siitä, että pitäisikö tuosta kaksinkertaisesta verotuksesta luopua. Tosin argumenttina käytetään aika pitkästi sitä, että Ruotsalaiset yhtiöt fuusioissa sijoittavat kotipaikan Suomeen ja näin ollen ruotsalaiselta kannalta katsottuna ongelma poistuisi, jos Suomessakin olisi yhtä kova verotus...

PL: Mutta pj Niinistö, te kierrätte itse kysymystä. Yksinkertainen tai kaksinkertainen, osingon...

SN: Olisin vielä jatkanut...

PL: veron kokonaisveroprosentti olisi meillä vieläkin selvästi alhaisempi kuin Ruotsissa, jos me palauttaisimme osingonsaajan veron esim. 10–12%...

SN: Olisin vielä jatkanut, jos olisin saanut mahdollisuuden

SN: Jos saan jatkaa?

PL: Kyllä mielellään tästä

Pääomaverotuskeskustelun jälkeen toimittaja esittelee joukkueet ja esittää joukkueen yhden jäsenelle ns. avauskysymykset. Tämän jälkeen siirrytään pohtimaan, pitäisikö varallisuuden vaikuttaa sosiaalietuuksiin. Keskustelu etenee puheenjohtajakeskeisesti. Ehdokkaiden välillä ei havaita erimielisyyttä.

⁷ Vaaleja edeltävää hallitusta kutsuttiin sateenkaarihallitukseksi, koska sen puoluepohja oli niin laaja. Siihen kuuluivat SDP, Kokoomus, Vihreät, Vasemmistoliitto ja RKP. Sen sijaan Suomen Keskusta oli oppositiopuo-

2. jakso: verotus ja tulonsiirrot

Toinen jakso MTV:n vaalikeskustelusta on myös hyvin puheenjohtajakeskeistä. Varsinaista keskustelua esiintyy kuitenkin enemmän kuin ensimmäisessä osiossa; yhteensä noin kahdeksan minuuttia. Tämä johtuu todennäköisesti siitä, että toimittajien juontoihin ja esittelyihin kuluu suhteellisesti vähemmän aikaa. Toisaalta syynä saattaa olla se, että keskustelijat pääsevät paremmin vauhtiin. Tärkein asiakysymys keskustelun toisella jaksolla on verotus. Alussa palataan kuitenkin hetkeksi toimentulotukeen. Toimittaja kysyy Niinistöltä, miksi lapsilisät leikkaavat toimeentulotukea. Aho kääntää keskustelun jälleen tuloeroihin ja oikeudenmukaisuuteen; kysymykseen siitä, onko hallitus kohdellut toimillaan kaikkia oikeudenmukaisesti.

EA: Niin minusta koko tämä keskustelu kulkee nyt detaljeissa jotka sinänsä saattavat olla tärkeitä, mutta minusta peruskysymys... on käynyt niin että pienituloiset ihmiset, heikossa asemassa olevat ihmiset, ovat säännönmukaisesti menettäjiä ja ne jotka ovat muutenkin pärjänneet yhteiskunnassa ovat pärjänneet verokevennyksissä ja vielä lisäksi vältäneet säästöjä mun tekisi mieli kysyä kun puhutaan siitä että leikkauslinja on ollut oikeudenmukainen, mun tekisi mieli kysyä, kertokaa jokin sellainen leikkaus joka on kohdistunut pelkästään sellaisiin suomalaisiin joilla on turvattu työ, ei huollettavia lapsia, jotka asuvat keskuksissa, eivät siis asu kehitysalueella tai syvällä maaseudulla

PL: E.A. Te ette koskaan vastannut siihen, mistä leikataan 20 mrd. Ei se ole ollut mahdollista...

EA: Mikä vastaus tämä oli?

PL: puuttua sosiaalietuisuuksiin, ja kun te sanotte että teidän hallituksenne ei leikannut pienituloisilta. Te jäädytätte pienituloisten eläkeindeksin. Te leikkasitte kaikkein pienituloisimmilta eläkkeensaajilta ja tätä ei ole vielääkään... vielääkään korjattu

EA: Tämä ei kyllä ollut alkuunkaan vastaus siihen mitä minä kysyin

T2:.. vastataan hetken kuluttua

PL: Minä olen vastannut tähän kysymyksiin, koska Keskusta ei ole koskaan vastannut siihen kysymykseen, miten valtiontalouden tasapaino olisi parannettu ja tästä eteenpäinkin te esitätte erittäin suuria menojen lisäyksiä ja etuuksien parannuksia ja 20 miljardin ve-

ronalennuksia. Tämä ei mene mitenkään tasan, EA puhutaan siitä miten mennään tästä eteenpäin...miten te aiotte hoitaa tämän asian...

Tämä teksti kuvaa erinomaisesti tilannetta, jossa keskustelijat ovat selvästi eri mieltä, mutta katsojan on hyvin vaikea saada selkoa siitä, mitä erimielisyys koskee. Tällaisella monitasoisuudella ja monitulkintaisuudella poliitikot tekevät keskustelusta poliittista. Jokaiselle puheenvuorolle on esitettävissä monta mahdollista tulkintaa. Toimittajan käsikirjoituksen mukaan pitäisi keskustella siitä, saako sosiaalietuuksiin koskea ja miten; tulisiko myöntöperusteita muuttaa ja jos pitäisi, niin miten. Keskustelu liikkuu kuitenkin siinä, mitä kukin on jo tehnyt ja mitä kukin on päätöksistään puhunut. Keskustelijat arvioivat siis toistensa kykyä tehdä päätöksiä ja kykyä perustella tehtyjä päätöksiä. Tästä eteenpäin Lipponen ja Aho alkavat keskustella eläkkeistä, jonka jälkeen toimittaja kääntää keskustelun takaisin tulonsiirtoihin ja niiden jakaantumiseen.

Tulonsiirtokysymys on hyvin läheinen asia verotuksen kanssa ja niinpä keskustelu liikkuu molemmissa kysymyksissä. Sisällöllisesti verokevennystä koskevassa kysymyksessä ehdokkaat politisoivat puheensa. Katsojalle ei käy selväksi, mitä mieltä keskustelijat ovat. Toimittaja pyrkii tekemään tulkintoja keskustelijoiden puheesta. Lipposen ja Ahon mielestä verokevennykset tulisi kohdistaa pieni- ja keskituloisille. Niinistö katsoo kevennyksen kuuluvan tasapuolisesti kaikille; verotuksen progressiota ei tulisi enää kiristää. Tämä jää kuitenkin katsojan arvailtavaksi seuraavan puheenvuoron perusteella:

SN: Vähän arvokysymystä, mikä tekee Suomesta sen erikoisen maan, että meillä on vara ylläpitää erästä maailman tiukinta progressiota? Mikä meissä suomalaisissa on siinä määrin erikoista? Ymmärrän kyllä, että Keskustalla ei ole juurikaan kokemuksia veronalennuspolitiikasta, mutta kyllä minä vähän ihmettelen, jos tuota progressiota joka on maailman jyrkimpiä, halutaan entisestään korottaa. Mikä tekee meistä tällaisen erikoistapauksen?

Keskusteluun osallistuvat tässä myös joukkueiden jäsenet. Aho ja Ben Zyskowitz käyvät tiukkaa mielipiteenvaihtoa siitä, miten Aho määrittelee keskituloisen suomalaisen. Aho ei halua määritellä keskituloista tyhjentävästi. Tätä Zyskowitz ei hyväksy. Keskustelussa ilmenee myös muita erimielisyyksiä käsitteiden määrittelystä. Sisällölliset erimielisyydet ei-

vät kuitenkin välity välttämättä katsojalle. Näkyvämpänä on ristiriita, joka syntyy siitä, miten väittämiä perustellaan ja millaisia perusteluja toiselta odotetaan. Esimerkiksi seuraavassa ei selviä, onko Zyskoviczilla ja Aholla eri näkemys keskituloisen määritelmästä vai ärsyttääkö Zyskoviczia ainoastaan se, ettei Aho määrittele käsitettä tarkkaan.

EA: Kun keskituloista haetaan sen määrittäminen on siinä mielessä hankalaa, on otettava huomioon toki..

T1: Mutta jotain

EA: ihmisten muitakin taloudellisia asemia, mutta jos puhutaan palkoista, voidaan sanoa että tänä päivänä keskituloinen suomalainen ansaitsee ilmeisesti jotakin 10-11000 välillä

B.Z: Ja siitä ylöspäin on suurituloinen

EA: ei vaan puhuttiin mikä on keskituloinen

BZ Siitä ylöspäin on suurituloinen, EA

EA: Nyt kysyttiin, mikä on keskituloinen

BZ: Mikä on raja suuri ja keskituloisen välillä kertokaa se kansalle

EA: ei ole mitään tarkkaa rajaa, mutta

BZ: Kertokaa oma näkemyksenne asiasta

EA: tarkkaa rajaa, mutta olennaista BZ on se että me haluamme ansiotulojen verotuksen keventämisellä parantaa työllisyyttä, niin silloin tämä kevennysvara pitää suunnata pieni ja keskituloisille

...

BZ: mutta jos te ette tiedä missä se raja menee, kertokaa missä se raja menee

EA: minä olen kertonut hyvän esimerkin.

Seuraavassa Niinistö puuttuu samaan asiaan:

SN: Tässä verokeskustelussa edelleenkin minua häiritsee nyt se että ihmisiä jaetaan kastiin suurituloiset, keskituloiset ja pienituloiset, mutta sen jälkeen kieltäydytään itsepintaisesti kertomasta, että missä kastien rajat kulkevat. Kuitenkin kerrotaan, että teitä tullaan kohtelemaan eri tavalla, mutta sitten kerrotaan, että se raja on niin häilyvä, etten minä sitä pysty yksilöimään tässä. Mitä tästä jää nyt tulonsaajalle nyt käteen. Kukaan ei tiedä mihin ryhmään hän kuuluu, kuuluko hän niihin, joitten veroalennuksia, joille annetaan veroalennuksia vai niihin jotka eivät niitä saisi, jos 10000 markan saaja on keskituloinen niin kyllä sitten...

Keskustelun toinen jakso päättyy siihen, että toimittaja avaa veroalennusten rahoittamiseen liittyvää keskustelua; kuinka puolueet rahoittaisivat lupaamansa veroalennukset. Pieniä mielipide-eroja syntyy jälleen aikaisemmista toimista ja tehdyistä päätöksistä sekä siitä, miten talouskasvu vaikuttaisi veroalennuksiin. Samaan keskusteluun liitetään työllistämisen tärkeys ja sen sidonnaisuus sekä talouskasvuun ja veroalennuksiin.

3. jakso: talouskasvu ja työllisyyden parantaminen

Kolmannessa jaksossa varsinaista keskustelua esiintyy enemmän kuin kahdessa ensimmäisessä. Keskustelua on vähän yli puolet koko osiosta. Puheenvuorot ovat välillä pitkiä, mutta niidenkin aikana vuorovaikutus keskustelijoiden välillä säilyy. Toimittajat puuttuvat välillä keskusteluun ja jakavat puheenvuoroja. Pääosin puheenvuoroja otetaan itse. Myös joukkueet osallistuvat keskusteluun. Osallistuminen on niin aktiivista, että toimittaja katkaisee joukkueiden puheenvuorot.

Ensimmäinen varsinaista keskustelua sisältävässä katkelmassa käsitellään talouskasvun vaikutuksia ja sitä, miten työllistämistä olisi mahdollisuus parantaa. Keskustelu käy kiihkeimmin Niinistön ja Ahon välillä. Niinistö moittii Ahoa siitä, että tämä antoi Suomen Keskustan talousennustuksista täysin eri kuvan kuin mitä puolue oli eduskunnassa arvioinut kevään aikana. Tästä aiheesta käydään kiivasta puheenvuorojen vaihtoa kahteen eri otteeseen.

EA: Ensinnäkin se, se on vain keskimääräinen laskelma. Siitä saa mielikuvan. Se on sitä hintalappu...

SN: Te kerroitte, että sieltä tullaan alaspäin että saadaan talouskasvua

EA: Ei vaan nythän on kyse siitä, että jos keskimääräinen talouskasvu jatkuu, niin silloin ollaan tuollaisissa luvuissa

SN: me menetämme tuollaisilla puheilla välittömästi luottamuksemme suomalaisten kotitalouksien silmissä

EA: malttaisiko Niinistö kuunnella

SN: Minä olen huolestunut

EA: Minäkin olen huolestunut. En ole huolestunut siitä

SN: siitä että te romutatte luottamuksen

...

SN: te jätite kiinni

EA: vaan sen lisäksi meillä on vielä huoli siitä miten rahoitetaan koulu, hyvä koulu, miten rahoitetaan hyvät terveystalvet, miten rahoitetaan hyvä vanhustenhuolto, joka aivan niin kuin ministeri Niinistö varmasti tietää, kunnissa on tällä hetkellä

T1: tässä koho...

SN: tämä esitelmä ei muuta sitä että teillä on täysin toisenlainen signaali suomalaisille ihmisille

Esimerkistä näkyy, ettei erimielisyys tässäkin koske suoraan asiakysymystä. Sen sijaan jälleen kerran arvostellaan toisen osapuolen retoriikkaa.

Seuraavassa keskusteluosiossa käsitellään eläkeasioita. Sivupolku lähtee liikkeelle Ahon puheenvuorosta. Hän luetteloi istuvan hallituksen toimia, joita vastaan Aho on. Aho mainitsee yhtenä kansaneläkkeen pohjaosan leikkauksen. Lipponen vastaa moittimalla Keskustan aikomuksia leikata alle 65-vuotiaiden eläkkeitä. Niinistö puolestaan palaa varsinaiseen aiheeseen eli talouskasvukysymykseen. Aho pyytää järjestystä puheenjohtajalta ja näin palataan Niinistön aiheeseen. Talouskasvusta ja sen vaikutuksista työllistämiseen syntyy keskustelu, johon myös osa joukkueiden jäsenistä osallistuu. Keskustelu päättyy toimittajan seuraavaan kommenttiin:

T2: tässä tuntee itsensä hieman epäonnistuneeksi toimittajana. Me pyrimme löytämään eroja puolueiden välillä mutta Z. löysi ero keskustan puolueen pj:n ja keskustan puolueyhmän hänen...avustajansa välillä.

Esimerkki osoittaa, että keskustelu ja siinä esiintyvät erimielisyydet tuskin valaisevat katsojalle puolueiden näkemuseroja työllisyyden parantamisen keinoista ja aikataulusta. Kaikki keskustelijat ovat sitä mieltä, että työllisyys on saatava vähenemään. Katsojalle selviää vain Keskustan näkemys talouskasvuun liittyvistä odotuksista ja sen merkityksestä työllistämiseen. Muiden puolueiden kantoja ei esitellä. Keskustelussa keskitytään tuomaan esiin Ahon ja hänen puolueensa ristiriitaisia ennusteita.

Seuraavaksi toimittaja avaa eläkekeskustelun. Tämä asiakysymys synnyttää varsinaista keskustelua useaan otteeseen. Useita eri asioita käsitellään lomittain; näkemykset ja niiden erot eivät suoraan kohtaa toisiaan. Aluksi toimittaja kysyy Lipposelta, onko SDP rikkonut edelliset vaalilupauksensa, joiden mukaan eläkkeisiin ei koskettaisi. Lipponen myöntää epäsuorasti sanoen, että jotkut toimenpiteet ovat olleet väistämättömiä. Hän puolustelee kansaneläkkeen pohjaosan leikkausta moittimalla Ahoa siitä käsityksestä, että leikkauksen peruminen olisi taloudellisesti mahdollista. Itseen kohdistuvaan syytökseen puolustaudutaan syyttämällä toista pahemmasta virheestä; kääntämällä puhe toisen puolueen tekemisiin.

Aho väittää, että vanhuuseläkkeitä voitaisiin parantaa kustannusneutraalisti. Kustannusneutraalius tarkoittaa, ettei keneltäkään oteta sitä mitä eläkkeissä annettaisiin takaisin. Toisaalta hän kuitenkin korostaa monessa puheenvuorossaan, että vanhuuseläkkeiden saajien ei pidä joutua yksin maksamaan vaan kaikkien työssäkäyvienkin on osallistuttava eläkeuudistukseen. Aho puhuu ns. ikärasismista. Toisten puolueiden joukkueet, samoin kuin Lipponen ja Niinistö, ovat sitä mieltä, ettei kustannusneutraalius ole mahdollista. Jos eläkkeisiin ei haluta laittaa lisää rahaa, on pakko ottaa toisilta. Varsinainen keskustelun sisältö ja siitä nousevat erimielisyydet ovat kuitenkin tulkittavissa niin, että Suomen Keskustan mielestä eläkejärjestelmää pitäisi muuttaa. Muut ovat sitä mieltä, että parempi vaihtoehto olisi säilyttää vanhuuseläkkeen leikkaus, jolloin muiden tuloihin ei tarvitsisi koskea.

J.B: E.A. teillä on useita näitä taikatemppeja joita voidaan rahoittaa taikatempunomaisesti, Miten on mahdollista että parannetaan jonkin eläkkeensaajaryhmän asemaa kustannusneutraalisti ilman että toisilta otetaan. Kuinka se on mahdollista

EA: en ole sanonut ettei oteta, vaan otetaan myös meiltä työssä olevilta

J.B: miten se on kustannusneutraalisti tehtävissä, ellei oteta joltakin

EA: Se on tehtävissä kustannusneutraalisti niin että se taakka mikä nyt on taitetun indeksin muodossa asetettu vanhuuseläkeläisten kannettavaksi, se jaetaan kaikkien kesken niin että siihen tulevat kakki eläkeläiset ja myös me jotka kartutamme omaa eläkettämme

PL: Siis te haluatte puutua työeläkejärjestelmään sitä heikentämällä

EA: niin me haluamme jakaa

PL: nyt se tuli selväksi, te haluatte heikentää työeläkejärjestelmää

EA: Me haluamme jakaa sen kustannukset oikeudenmukaisesti, että se ikäsyrijintä johon te olette menneet, että se ikäsyrijintä loppuu...

Eläkekeskustelussa varsinaista keskustelua syntyy, kun Aho moitti Kokoomuksen kansanedustajaehdokkaiden antamia vaalilupauksia. Niiden mukaan kansaneläkkeiden pohjaosan leikkaus peruutettaisiin. Niinistö ei suoraan myönnä puolueen ehdokkaiden vilppiä. Hän kuitenkin sanoo alun perinkin epäilleensä perusteita, joille lupaukset oli rakennettu. Kansaneläkkeen pohjaosan palauttamista on aiottu mm. rahoittaa ulkomaalaisten työkäisten mukanaan tuomilla verorahoilla. Niinistö muotoilee aihetta uudelleen kysymällä Aholta, uskooko tämä näihin perusteisiin. Tästä Aho ei ainakaan sano olevansa eri mieltä. Niinistö toteaa myös, ettei usko kansaneläkkeen pohjaosan leikkauksen peruuttamiseen.

Erimielisyyttä esiintyy myös kun Paavo Lipponen ilmoittaa, ettei SDP voisi olla hallituksessa, joka leikkaa eläkkeitä. Aho sanoo heidän jo olevan sellaisessa. Tämä keskustelu jää auki toimittajan katkaistaessa sen.

4. jakso: työreformi

Toimittaja avaa neljännen jakson *työreformi* -kysymyksellä. Tästä osiosta täsmälleen puolet on vuorovaikutukseltaan varsinaista keskustelua, yhteensä yli 7,5 minuuttia. Välillä toimittajat jakavat puheenvuoroja, mutta vuorovaikutusta keskustelijoiden välillä on hyvin paljon. Työreformikeskustelussa toistuu selvästi koko ohjelmaa vahvasti leimannut asetelma. Aho on toinen osapuoli kaikissa varsinaisissa keskusteluosioissa.

Ensimmäinen varsinainen keskustelu käydään Ahon ja Lipposen välillä. Ehdokkaat keskustelevat Keskustapuolueen työreformin ydintavoitteista. Lipponen korostaa, että Keskustan tavoitteena on työehtojen heikentäminen. Aho pyrkii selittämään, ettei tarkoitus ole heikentää, vaan joustaa, kuten Metalliliitossa on jo tehty. Samaan keskusteluun liittyy kiista siitä, joustetaanko Metalliliitossa paikallisesti työehtosopimuksia heikentävästi. Ahon mukaan kyllä, Lipposen mukaan ei. Samoin keskustellaan siitä, voidaanko ns. järjestäytymättömiä työnantajia velvoittaa järjestäytymään, jolloin työehtosopimukset koskisivat myös niitä.

Ahon mielestä kaikkia työnantajia ei voida siihen velvoittaa. Sen sijaan pitäisi löytää keino, jolla myös järjestäytymättömät saataisiin jonkun työehtosopimuksen piiriin.

PL: mutta saanko minä jatkaa kysymyksellä kun seppo kääriäinen on sanonut että metallin malli teille sopii. Metallin malli on nimenomaan sitä että paikallisesti voidaan sopia paremmista ehdoista

EA: Metallissa voidaan joustaa myös toiseen suuntaan

PL: ei jousteta. Tämä on...

EA: metallissa voidaan joustaa

PL: tämä on sekä työnantajaliiton että metalliliiton yhteinen tavoite että sovitaan paremmista ehdoista jos sovitaan

EA: minä antaisin nyt puheenvuoron matti Vanhaselle tästä metalliliiton sopimisesta

PL: mutta te haluatte siis, että voidaan sopia heikommista ehdoista. nämä ovat selvät terveiset palkansaajille, erityisesti naisille

Niinistö moittii Keskustapuoluetta työreformin varsin kirjavista, jopa ristiriitaisista tulkinnoista. Aho ja Niinistö keskustelevat, miten Ahon esiin tuomat työllistämistoimet tulisi nimetä. Niinistö sanoo kannattavansa niitä, jos ne toteutuisivat sellaisina kuin Aho tässä keskustelussa on kuvannut. Sellaisinaan ne olisivat Niinistön mukaan istuvan hallituksen työllistämistoimien jatkamista. Aho sanoo olevansa samaa mieltä, mutta toteaa Kokoomuksen olevan jopa Keskustaa radikaalimpi. Todelliset näkemyserot työehtojen sopimisessa näytävät olevan SDP:n ja Kokoomuksen välillä. Tätä erimielisyyttä ei kuitenkaan tuoda ohjelmassa lainkaan esiin. Sen sijaan katsojille välittyvät erimielisyydet ovat SDP:n ja Keskustapuolueen välisiä sekä Kokoomuksen ja Keskustapuolueen välisiä.

Ahon ja Niinistön välillä käydään tässä osiossa lähes sisällötön keskustelu "edullisemmuussäännöstöstä". Niinistö nostaa tämän kysymyksen moneen otteeseen esille ja vaatii saada tietää Ahon kannan edullisemmuussäännöstön poistamisesta. Aho kiertää vastaamista moneen otteeseen. Niinistö nostaa sen itsepintaisesti esiin, kunnes Aho joutuu myöntämään, ettei tiedä mitä tuo käsite tarkoittaa. Niinistön mukaan termi on varsin olennainen, muttei kuitenkaan missään vaiheessa pyri selvittämään käsitteen sisältöä tai siihen liittyviä käsi-

tyksiä katsojille. Tavoitteena on ilmeisesti vain osoittaa katsojille toisen ehdokkaan tietämättömyys. Tässä kolmas kerta, kun Niinistö kysyy Aholta samaa kysymystä:

SN:... mutta minä haluan kuitenkin tietää sen, että haluatteko te hylätä edullisemmuussäännön

TI: se on nyt jäänyt selvästi, että---nyt tämä ei etene jos tähän ei tule sieltä vastausta

EA: mitä merkitystä tämän keskustelun kannalta

SN: se on aivan olennainen, keskeinen sisältö työläinsäädännössä, aivan keskeinen sisältö

EA: Keskeinen sisältö

SN: onko se teille vieras

EA: minä myönnän että minulle se on vieras

SN: minusta vaikuttaa siltä

SN: sitten ei kannattaisi ehkä kovin viisas olla näissä

EA: mutta jos saan jatkaa tästä työelämäkysymyksestä kuitenkin sen verran että yritin ...

5. jakso: optiot ja kuntien talous

Viides eli viimeinen jakso on yleisilmeeltään hillitympi ja sopuisampi kuin edellinen. Jakso on kahta minuuttia lukuun ottamatta puheenjohtajakeskeistä kyselyä. Varsinaista keskustelua syntyy vain kaksi kertaa. Asiakysymysten perusteella jakso jakaantuu kahtia. Ensin käsitellään optioita ja sitten kuntien valtionosuuksia. Optioista puhuttaessa ehdokkaat käyttävät pitkiä, toimittajille kohdennettuja puheenvuoroja. Varsinaista keskustelua ei synny lainkaan, eikä sisällöllisiä erimielisyyksiä ei ole havaittavissa. Kaikkien mielestä optioihin liittyviä moraalisia ongelmia tulisi pyrkiä ratkaisemaan. Selviä ratkaisuehdotuksia ei kuitenkaan esitetä. Lipponen asennoituu optioihin ehkä Ahoa ja Niinistöä jyrkemmin. Lipponenkin korostaa, ettei optioihin ole suunnitteilla mitään verotusjärjestelmää.

Viimeisen jakson toista, ja koko keskustelun viimeistä asiakysymystä eli kuntien valtionosuuksia käsiteltäessä syntyy varsinaista keskustelua kaksi kertaa. Keskusteluosiot käydään kuitenkin varsin rauhallisesti. Esimerkiksi työreformikeskustelussa suhteellisen paljon esiintynyttä päällekkäispuhuntaa ei ilmene tässä juuri lainkaan. Lähes kaikissa puheenvuoroissa näkyvä suurin erimielisyys on Ahon käsitys hallituspolitiikasta ja pienennetyistä valtionosuuksista. Hänen mukaansa ne selittävät kuntien heikkoa taloudellista tilannetta ja

vaikeuksia ylläpitää peruspalveluja, kuten opetusta tai terveydenhuoltoa. Niinistö ja Lipponen ovat vahvasti sitä mieltä, että kunnat ovat itse tietoisesti tehneet valintoja. Peruspalvelut ovat jääneet muiden, toisarvoisten menokohteiden vuoksi hoitamatta. Siinä missä Aho syyttää hallitusta heikosta kuntien tukemisesta, löytävät Lipponen ja Niinistö syyt kuntien itsensä toiminnasta.

SN: Myönnän että tämä on vähän huono esimerkki – minua monasti – huomioni on kiinnittynyt varsin pienissä kunnissa varsin prameisiin kunnantaloihin, joitten ylläpitokustannukset jo sinänsä ovat valtavat. Minä ymmärrän, että virheet on jo tehty silloin kun aluepoli – aluepolitiikalla haluttiin rakentaa hienoja kunnantaloja, joiden ylläpito nyt kaataa kuntia

EA: Mitäs aluepolitiikkaa se oli

SN: Kyllä se taisi olla sitä...sitä aluepolitiikkaa silloin

T1: Löytyisikö muita esimerkkejä kuin nämä kunnantalojen lämmityskustannukset?

SN: Sanotaanpa, jos me joudumme panemaan nyt vertailukohteeseen esimerkiksi sen, että hoidetaanko liikunta-alueet kunnolla vai hoidetaanko terveet – sairaat kunnolla. Minä hoitaisin ensin sairaat ja katsoisin sitten että riittävätkö...

EA: Minä hoitaisin liikunta-alueetkin, koska sillä vältytään, ettei tule niitä sairaita ja ja

SN: Mutta jos se johtaa siihen, että sairas jää hoitamatta, niin olisiko tuo valintasi?

PL: Ainakin huippuhihtäjät pitää voida pitää kuntien palkkalistoilla

T1: no niin nyt seuraa – seuraavaksi

EA: minunkin vuoroni sanoa tästä muutama sana. Minusta nyt unohdetaan tämänkin asian yhteydessä jos ryhdytään käymään keskustelua jostakin kunnanvirastojen ylimääräisistä tiloista tai hiihtolatuksen kunnossa hoidosta tai muusta niin sehän ei ole olennainen kysymys vaan olennaisia kysymyksiä tällä hetkellä ovat tietysti työllisyys, työttömyys on se mikä myöskin kunnissa joka tuottaa ne suurimmat ylimääräiset kustannukset mut sitten on tullut uusi tekijä, joka on kokonaan tässä vaalikeskustelussa yritetty unohtaa se on muutto-liike. Se synnyttää erittäin suuria lisäkustannuksia sekä muuttotappioalueilla joissa palvelujen ylläpito jää pienemmän joukon harteille mutta sitten myös täällä keskuksissa...

Tässä Aho yrittää avata muuttoliikkeeseen ja sen aiheuttamiin lisämenoihin liittyvää keskustelua. Lipponen vastaa toteamalla, että säästöjä syntyy muuttamisesta huolimatta. Aika ei kuitenkaan riitä, vaan toimittaja päättää keskustelun tähän.

5.2 Erimielisyyden osoittaminen sanattomasti ja sanallisesti

5.2.1 Sanattomat tavat osoittaa erimielisyyttä

Ennako-oletuksena pidettiin, ettei aineistosta löytyisi kovinkaan paljon sanatonta erimielisyyden osoittamista. Tämä oletus osoittautui paikkansa pitäväksi. Puolueiden puheenjohtajat ovat kokeneita esiintyjiä. Heillä on runsaasti kokemusta sekä kasvokkaistilanteessa tapahtuvasta esiintymisestä että televisioesiintymisestä. He tietävät näiden kahden esiintymistavan eroavaisuudet. He ovat tietoisia siitä, että hallittua ja määrältään kohtuullista nonverbaalista viestintää käyttävä esiintyjä on televisiossa vakuuttava. (vrt. Isotalus 1995.) Osoitus sanattomien viestien vähäisestä käytöstä on keskustelijoiden hymyily. MTV:n vaaliohjelman aikana Aholla havaittiin selvää hymyä ainoastaan kerran, Lipposella kaksi (2) ja Niinistöllä kahdeksan (8) kertaa. Niinistön kahdeksasta hymystä viisi (5) oli selvästi ironisia.

Aineistosta nousi esiin seuraavanlaisia sanattomia tapoja osoittaa erimielisyyttä:

- Pään pyörittäminen
- Katsekontakti
- Kädellä osoittaminen
- Päällä nyökkääminen
- Asennon vaihtaminen
- Puheen nopeutuminen
- Äänen voimistuminen

Pään pyörittäminen on edellä mainituista sanattomista viestintätavoista ainoa, joka meidän viestintäkuulttuurissamme voidaan ilman kontekstiin tutustumista mieltää negaatioksi tai erimielisyyden osoitukseksi. Pään pyörittämistä esiintyi odotetusti ohjelmissa erittäin vähän. Ohjelmassa 2 pään pyörittämistä ei tavattu lainkaan. Ohjelmassa 1 Aho pyöritti päätänsä kolmesti. Joka kerta ele liittyi johonkin sanalliseen erimielisyyteen. Edellä mainituista

lopun sanattomat viestit eivät yksin ilmaistuna merkitse välttämättä erimielisyyttä. Tässäkin aineistossa niitä havaittiin erittäin vähän yksin. Keskustelijat käyttivät niitä lähinnä sanallisten viestien vahvistuksena. Analyysissä onkin kirjattu vain ne eleet, jotka voidaan varmasti tulkita liittyvän erimielisyyden osoituksiin. Paitsi että sanattomia viestejä yhdistetään sanallisiin viesteihin, niitä yhdistellään myös keskenään. Yleensä puhuja liitti erimielisyyttä osoittaviin puheenvuoroihinsa useampia edellä mainituista nonverbaalisista joko peräkkäin tai päällekkäin. Seuraavissa kappaleissa selvitan, mitä kyseisillä viesteillä tarkoitetaan. Lisäksi annetaan muutamia esimerkkejä, miten niitä yhdisteltiin toisiinsa ja sanallisiin viesteihin. Sanattomien viestien määriä tarkasteltaessa on huomioitava, että ohjelmat olivat eripituisia. Viestien esiintymistiheyttä ei siis pidä vertailla ohjelmittain. Sanattomat ja sanalliset tavat ilmaista erimielisyyttä on koottu taulukkoon (liite 1). Siitä on nähtävissä, kuinka usein keskustelijat käyttivät eri erimielisyyden ilmaisutapoja. Taulukosta on nähtävissä myös kuinka usein ilmaisuja käytettiin yhteensä.

Erimielisyyden ilmaiseminen **katsekontaktilla** oli helposti havaittavissa. Suuri osa keskustelijoiden puheesta oli osoitettu toimittajille, mutta kun puheenvuorossa esiintyi jotain erimielisyyttä sisältävää, kohdistivat keskustelijat katseensa yleensä toiseen ehdokkaaseen. Katsekontaktia haettiin henkilöön, jonka puheeseen erimielisyys viittasi. Katsekontaktilla onkin merkitystä tiiviimmän vuorovaikutuksen etsimisessä. Ehkä katsekontaktilla pyrittiin myös haastamaan keskustelukumppania. Toisaalta sillä myös haluttiin varmasti lisätä vakuuttavuutta ja uskottavuutta oman puheen sisältöön.

Katsekontakti oli selvästi yleisin sanaton tapa vahvistaa erimielisyyttä. Ohjelmassa 1 katsekontaktia haettiin 72 kertaa ja ohjelmassa 2, 128 kertaa. Ohjelmassa 1 Paavo Lipponen haki katsekontaktia vain viisi (5) kertaa. Tämä oli huomattavasti toisia keskustelijoita vähemmän. Aholla katsekontaktia oli 23 kertaa ja Niinistöllä jopa 44 kertaa. Sen sijaan Ohjelmassa 2 katsekontaktia havaittiin melko tasaisesti kaikilla keskustelijoilla. Lipponen otti katsekontaktin 35 kertaa, Aho 38 kertaa ja Niinistö 49 kertaa. Niinistöllä katsekontaktin hakua oli molemmissa ohjelmissa muita enemmän, koska hänellä oli tapana laskea yhden puheenvuoron aikana katseensa välillä maahan ja sitten taas nostaa kohti toista keskustelijaa. Aholla taas katsekontakti on tiiviimpää.

Ohjelmassa 1 Lipposelle oli hyvin tyypillistä, että kritisoidessaan Keskustapuoluetta hän katsoi tiiviisti toimittajaa sen sijaan että olisi osoittanut erimielisyytensä Aholle. Seuraavassa kaksi esimerkkiä, joiden aikana Lipponen ei vilkaisekaan vieressään istuvaa Ahoa:

PL:...vastuuta pienten lasten hoidossa. Tarvitaan joustavuutta työaikoihin, esimerkiksi sekin helpottaisi asiaa, joten kaiken kaikkiaan. Tasa-arvo on tärkeä ja tasa-arvossa on kyse myös siinä, että päivähoito on kunnossa että se on tarjolla naisille. Nyt jälleen vaalien alla nostetaan esiin asioita jotka käytännössä ehdotukset merkitsevät sitä, että naisten asema heikkenee. (Ohjelma 1)

xxx

PL:...minusta ja jos puhutaan leikkauksista. Keskustalta voisi kysyä tänäkin päivänä miten valtion talous olisi pitänyt panna kuntoon. Keskusta esittää vain menojen lisäyksiä, ei nyt minusta mää toivoisin, että keskusteltaisiin nyt siitä, miten tilannetta parannetaan tästä eteenpäin---silloin Keskusta on vastuussa siitä, että peruuttaako se kaikki leikkaukset, Keskusta esittää valtavia miljardien menojen lisäyksiä, mistä rahoitus eli näitä kysymyksiä pitäisi vaalikeskustelussa tarkastella... (Ohjelma 1)

Keskustelijoiden katseessa ei yleensä ollut tulkittavissa tunnetiloja, kuten hermostumista. Ainoastaan muutamia kertoja katseeseen liittyi ironiaa tai selvää suuttumusta. Nämä esimerkit löytyivät Sauli Niinistöltä. Hän **hymyili ironisesti** ohjelma 2:n aikana jopa viisi (5) kertaa. Esko Aho ja Paavo Lipponen olivat tässä suhteessa paljon ilmeettömämpiä. Seuraavan puheenvuoronsa aikana Niinistö katsoo Esko Ahoa ironisesti hymyillen. Kyseessä oleva erimielisyys liittyy keskustelun kulkuun ja siihen miten sitä pitäisi viedä eteenpäin.

SN: Se on peruskysymys ja minusta siinä kannattaisikin pysytellä, on tietenkin näppärä keskustelutaktiikka että leimaa muitten puheet nyansseiksi ja sitten esittää niitä itse perään suuren liudan.

EA:?

SN:.. Minä otan nyt tässä yhden pikku nyanssin, kun sanoitte että henkilö jolla on hyvä toimeentulo eikä asu maaseudulla...(Ohjelma 2)

Katsekontaktin jälkeen selvästi yleisin sanaton tapa vahvistaa erimielisyyttä oli **kädellä osoittaminen tai viittaaminen**. Kädellä viittaamisella tarkoitetaan tässä elettä, jolla erimielisyyden osoittaja viittasi henkilöä, jonka puheenvuoroon erimielisyys liittyi. Yleensä kädellä viittaamista ei ollut havaittavissa yksistään. Yleensä se yhdistyi sanalliseen erimielisyyteen ja tämän lisäksi myös katsekontaktiin tai/ja päällä nyökkäämiseen. Yhteensä sitä käytettiin ohjelma 1:n aikana 36 kertaa ja ohjelma 2:n aikana 77 kertaa. Kolmesta ehdokkaasta molemmissa ohjelmissa vähiten käsiään käytti Lipponen. Osoittaakseen erimielisyyttä Lipponen viittasi kädellään toiseen keskustelijaan ohjelma 1:n aikana viisi (5) kertaa ja ohjelma 2:n aikana 14 kertaa. Aholla viittaamista havaittiin 11 kertaa ohjelma 1:ssä ja ohjelma 2:ssa 22 kertaa. Niinistö viittasi kädellään myös Ahoa huomattavasti, jopa noin kaksi kertaa useammin; ohjelma 1:ssä 20 kertaa ja ohjelma 2:ssa 41 kertaa. Niinistö tosin käyttää käsiään muutenkin paljon puhuessaan. Myös Aho käyttää paljon käsiään puhuesaan.

Seuraavassa katkelmassa Niinistö arvostelee Ahoa hänen retoriikastaan. Hän yrittää osoittaa, ettei Aho pysty perustelemaan tarpeeksi syytteitään hallitusta kohtaan. Ahon mielestä hallitus oli kohdellut politiikallaan eriarvoisesti ihmisiä. Niinistön katsekontakti Ahoon päin on erittäin tiukka ja hän käyttää runsaasti käsiään. Tosiasiassa ehdokkaat kiistelevät kaiken argumentoinnin takana, siitä, onko tuloerojen kasvaminen ollut hallituksen tietoisien politiikan tulosta vai ei.

SN: Tässä verokeskustelussa edelleenkin minua häiritsee nyt se että ihmisiä jaetaan kastiin suurituloiset, keskituloiset ja pienituloiset mutta sen jälkeen kieltäydytään itsepintaisesti kertomasta, että missä kastien rajat kulkevat. Kuitenkin kerrotaan, että teitä tullaan kohtelemaan eri tavalla, mutta sitten kerrotaan, että se raja on niin häilyvä, etten minä sitä pysty yksilöimään tässä. Mitä tästä jää nyt tulonsaajalle nyt käteen. Kukaan ei tiedä mihin ryhmään hän kuuluu, kuuluko hän niihin, joitten veroalennuksia, joille annetaan veroalennuksia vai niihin jotka eivät niitä saisi, jos 10000 markan saaja on keskituloinen niin kyllä sitten...

EA: se on... saamien laskelmien mukaan keskituloinen

SN: näitä veronalennuksia saava keskituloinen,

EA:.. niin se on keskituloinen

SN: muut ovat sitten pienituloisia tai suurituloisia... mutta oikeastaan vähän arvokysymystä. (Ohjelma 2)

Päällä nyökkäämistä käytettiin samalla tavoin kuin katsekontaktia ja kädellä viittausta; puhetta vahvistamaan ja osoittamaan henkilöä, jolle puheenvuoro erityisesti kohdennetaan. Päällä nyökkäämistä esiintyi vähemmän kuin käsillä viittaamista. Yhteensä erimielisyyttä vahvistettiin pään nyökkäyksellä ohjelma 1:ssä yhdeksän (9) kertaa ja ohjelma 2:ssa 19 kertaa. Ohjelma 1:ssä Lipponen vahvisti erimielisyyttään pään nyökkäyksellä neljä (4) kertaa ja ohjelma 2:ssa kahdeksan (8) kertaa. Niinistö nyökkäili erimielisyyden vuoksi ohjelma 1:ssä kolme (3) kertaa ja ohjelma 2:ssa kahdeksan kertaa (8). Aho käytti päällä nyökkäystä hie-man vähemmän kuin toiset keskustelijat, ohjelma 1:ssä kaksi (2) ja ohjelma 2:ssa kolme (3) kertaa. Päällä nyökyttelyn osalta ehdokkaiden sanaton viestintä ei eronnut toisistaan merkittävästi.

Asennon vaihtamisen osalta ehdokkaat erosivat toisistaan merkittävästi. Aho ja Lipponen eivät vaihtaneet asentoaan erimielisyyden osoituksena juuri lainkaan. Aho vaihtoi asentoaan kaksi kertaa ohjelma 2:n aikana, muttei kertaakaan ohjelma 1:n aikana. Lipponen vaihtoi asentoaan kerran ohjelma 1:n aikana, muttei kertaakaan ohjelma 2:n aikana. Niinistö sen sijaan vaihtoi asentoaan melko usein ollessaan eri mieltä. Ohjelma 1:ssä tätä tapahtui yhdeksän (9) kertaa ja ohjelma 2:n aikana 12 kertaa. Useimmiten Niinistö vaihtoi asentoaan joko aloittaessaan puheenvuoroaan tai päättäessään sitä. Yhteensä asentoa vaihdettiin siis ohjelmassa 1 kaikkiaan 9 kertaa ja 14 kertaa ohjelmassa 2.

Äänen ja puheen piirteistä voidaan usein päätellä ihmisen hermostumista ja ylipäättään mielialaan liittyviä seikkoja. Puheen nopeutuminen, äänen voimistuminen sekä asennon vaihtaminen poikkeavat edellisistä sanattomista viestintätavoista. Ne ovat tahdosta riippumattomampia kuin edelliset ja viestivät usein hermostumisesta tai kiihtymisestä. Ne liittyivät kiivaaseen keskusteluun, jossa yritettiin pitää puheenvuoroa itsellä tai vastaavasti ottaa toiselta puheenvuoro keskeyttämällä. Niillä ei pyritty viittaamaan henkilöön, jonka kanssa oltiin eri mieltä.

Tässä työssä havainnoitiin, miten äänen voimakkuus tai puheen nopeus muuttuvat henkilön ilmaistaessa erimielisyyttä. Molemmat näistä osoittautuivat varsin ongelmallisiksi piirteiksi ilman teknisiä mittareita. Analyysiä tehtäessä todettiin, että näiden piirteiden osalta tulokset osoittautuisivat hyvin epämääräiseksi, eivätkä näin antaisi työlle olennaista lisäinformaatiota. Puhuneuden kiihtymisestä ei pystytty tekemään mitään merkittäviä johtopäätöksiä. Sen sijaan puheen painottamisen huomattiin hyvin usein liittyvän erimielisyyden ilmaukseen. Painottamisella haetaan mitä ilmeisimmin puheeseen lisää vakuuttavuutta. Äänen voimakkuuden muutosten osalta huomioitiin, että puheääni voimistui tavallisesti kun keskustelussa esiintyi päällekkäin puhunutta. Tarkempien havaintojen ja johtopäätösten tekemiseksi olisi tarvittu desibelimitaria mittaamaan kunkin puhujan ääntä ja sen variaatioita. Tämä olisi kuitenkin ollut liian laaja tehtävä tämän tutkielman puutteissa.

5.2.2 Sanalliset tavat osoittaa erimielisyyttä

Ensimmäinen tapa ilmaista sanallisesti erimielisyyttä on **suora kieltäminen**. Suoraan kieltoon liittyy sana *ei*, tai jokin sen johdannainen. Tämä tapa poikkeaa muista ilmaisista, siinä, että se voidaan tulkita aina erimielisyyden osoittamiseksi. Siksi kutsun sitä suoraksi tavaksi ilmaista erimielisyyttä. Selvästi eniten suoraa kieltämistä käytti Aho. Tämä johtune siitä, että hän myös joutui hyvin usein erimielisyytilanteessa ns. haastetun rooliin. Haastetuna hän oli henkilö, jolle suorat tai epäsuorat kysymykset esitettiin ja hän pyrki niihin vastaamaan. Suoraksi erimielisyydeksi tulkittiin myös ”en ymmärrä” sekä ”ei vaan” tyyppiset ilmaisut. Yhteensä suoraa kieltämistä erimielisyyden osoituksena käytettiin 102 kertaa. Näistä 26 kertaa Ohjelma 1:ssä ja 76 kertaa ohjelma 2:n aikana. Aho käytti suoraa kieltämistä ohjelma 1: aikana 14, Lipponen neljä (4) ja Niinistö kahdeksan (8) kertaa. Ohjelman 2 aikana taas Aho käytti suoraa kieltoa 37 kertaa, Lipponen 23 kertaa ja Niinistö 16 kertaa.

EA: vaan olennaista on se, että me voimme alentaa työllistymisen kynnystä ja luoda niitä kannustimia, sillä SN, ei aina ole niin, että meillä hyväosaisilla on korkeimmat marginaaliveroprosentit, vaan todellisuudessa hyvin pienituloisella ihmisellä voi olla hyvin korkea marginaaliveroprosentti, siitä syystä, että hänellä tulojen lisääntyessä, paitsi veroprosentit

nousevat, myös tulonsiirrot keventyvät ja tätä kautta työllistymisensä ja työnteon kynnyksensä on korkea

SN: Suomessa marginaaliveroprosentti on maailman korkeimpia ja te haluatte sitä kiristää

EA: emme halua sitä kiristää vaan haluamme sitä keventää erityisesti siellä päässä missä tämä työllistymisen kynnys on korkea.(Ohjelma 2)

Kuten seuraavasta esimerkistä on huomattavissa, erimielisyyttä ei aina ilmaista suoraan. **Kysyminen** on ensimmäinen epäsuora tapa osoittaa sanallisesti erimielisyyttä. Toisaalta kysyminen ei aina merkitse erimielisyyttä. Sen vuoksi on tarkkailtava kontekstia, missä kysymys esiintyy ja miten se esitetään. Erimielisyyttä ilmaistiin kysymällä ohjelma 1:ssä 13 kertaa ja ohjelma 2:ssa 58 kertaa. Aho teki näistä kysymyksistä 19, Lipponen 23 ja Niinistö 29. Esimerkiksi seuraavassa Lipponen käyttää kysymystä esittäessään mielipiteensä kuntien talouden hoidosta. Aho ja Lipponen ovat eri mieltä siitä, onko kuntien huono taloudellinen tilanne niiden omaa syytä vai johtuuko se hallituksen säästötoimista.

PL:.. mutta siitä huolimatta asioita ei hoideta. Ne yritetään hoitaa yksin vaikka voitaisiin tehdä yhdessä muiden kuntien kanssa...

EA: en ymmärrä...

PL: jos ajatellaan että mitä pitäisi tehdä siitähän nyt on kysymys, niin onko niin , että Keskusta tässäkin haluaa lisätä menoja joka kohdassa, miten aiotaan hoitaa valtion talous, julkinen talous jos näin menetellään eli esityksiä, mitä pitäisi tehdä, pitäisikö palauttaa kuntien valtion osuudet? (Ohjelma 1)

Toinen aineistossa havaittu sanallinen tapa osoittaa erimielisyyttä oli **aiheen uudelleenmuotoilu**. Poliitikoiden on hyvin usein tapana muotoilla uudelleen toimittajien esittämiä epämieluisia kysymyksiä. Tämän lisäksi keskustelijat muotoilivat uudelleen toistensa kysymyksiä ja näkemyksiä. Lisäksi pyrittiin muotoilemaan koko keskustelun suuntaa. Useassa puheenvuorossa keskustelijat osoittivat toisilleen syytöksiä toistensa sanomisista ja tekemisistä. Tässä tapahtui yleensä molemminpuolista uudelleenmuotoilua. Ensimmäkin arvostelija yleensä muotoilee aiheen ja näkökulman itselle suosiolliseen valoon. Tämän jälkeen kritiikin vastaanottaja voi pyrkiä muotoilemaan annettua kritiikkiä, omaa vastaustaan tai keskustelun kulkua toivomaansa suuntaan.

Seuraavassa katkelmassa näkyy keskustelijoiden tapa välttää vastaamista tekemällä toiselle vastakysymyksiä. Tässä keskustellaan siitä, pitäisikö pääomaverotusta kiristää. Aho on kiristämistä vastaan, Lipponen sen puolesta. Keskusteluja on kuitenkin niin monta päällekkäin, että katsojan on hyvin vaikea selvittää, mitä mieltä keskustelijat aiheesta ovat. Samanaikaisesti kiistellään siitä, miksei pääomaverotusta ole jo kiristetty ja toisaalta, miksi toinen osapuoli ei sen kiristämistä hyväksy. Uudella kysymyksellä muotoillaan aihe aina uudelleen ja sekoitetaan keskustelut toisiinsa.

PL: ...nämä suurituloiset osinkoveroilla voisivat vähän enemmän osallistua näihin talkoi-
siin myöskin rahoittaa pienempituloisten veronalennuksia

EA: Miksi näin ei ole tehty tällä vaalikaudella?

PL: Nyt voidaan tehdä. Nyt on kysymys tästä vaalikeskustelusta.

EA: Mutta kysymys ...miksi näin ei ole tehty aikaisemmin, miksi tämä on ongelma?

PL: Miksi ei voida tehdä nyt, keskusta, miksi te ette hyväksy tätä?

EA: Sen takia, että Ruotsissa sosiaalidemokraatit menevät juuri päinvastaiseen suuntaan. Ja harkitsevat sitä, että Ruotsissa kahdenkertainen verojärjestelmä purettaisiin puretaan, ja jos me samaan aikaan teemme kaksinkertaisen verotuksen, niin me joudumme ojasta allik-
koon... (Ohjelma 2)

Uudelleen muotoiluun kuuluvat ilmaisut, kuten ”kyllä...mutta”, ”pitäisi huomioida”, ”pää-
huomio”, ”olennaista on”, ”mitä tähän tulee, niin”, ”kyse on siitä, että”, ”on selvää” jne.
Uudelleen muotoilussa ei suoraan kielletä, vaan kiinnitetään huomio johonkin muuhun ai-
heeseen liittyvään, itselle edullisempaan asiaan. Vaihtoehtoisesti voidaan tuoda täysin uusi
näkökulma aiheeseen. Uudelleen muotoilu lisää monitulkintaisuutta ja mahdollisuuksien
kirjoa. Siksi se on tyypillistä poliittiselle puheelle.

Uudelleen muotoiluun liittyy myös ehdokkaiden tapa tehdä tulkintoja toisen ehdokkaan sa-
nomisista tai tekemisistä. Tämä on hyvin yleistä poliitikkojen keskusteluissa, joissa oman
mielipiteen perusteleva voi tapahtua toisen kannan esittämisenä itselle edullisessa ja
toiselle haitallisessa valossa. Tällöin toisen tekemisille ja sanomisille sekä motiiveille anne-
taan uusia tulkintoja ja nimiä. Tämän tutkielman aineistossa uudelleen muotoiluksi tulkit-
tiin kaikkiaan 74 puheenvuoroa. Näistä 16 esiintyi ohjelma 1:ssä ja 58 ohjelma 2:ssa. Aho

pyrki muotoilemaan aiheita uudelleen kaikkiaan 17 kertaa, Lipponen 32 kertaa ja Niinistö 25 kertaa. Näihin lukuihin on laskettu vain ne uudelleen muotoilut, joilla ilmaistiin erimielisyyttä.

SN: minusta on erittäin vaarallinen käsitys esittää lupauksia oletettuun keskimääräiseen talouskasvuun perustuen. Ei ole aikaakaan siitä kun vielä pj Aho ainakin eduskunnassa ja julkisuudessa muutoinkin ja erityisesti keskustan eduskuntaryhmä maalaili kaikki seinät mustaksi. Talous tulee aiheuttamaan vakavia ongelmia. Pari viikkoa sitten itse asiassa viimeksi olette tainneet kertoa, Nyt avustajanne kertoo että sieltä tuleekin 35 mrd. Siihenkö nyt rakentuukin tämä keskustan vaaliohjelma. Järkyttävää

EA: Ensinnäkin se, se on vain keskimääräinen laskelma. Siitä saa mielikuvan. Se on sitä hintalappu

SN: Te kerroitte että sieltä tullaan alaspäin että saadaan talouskasvua

EA: Ei vaan nythän on kyse siitä, että jos keskimääräinen talouskasvu jatkuu, niin silloin ollaan tuollaisissa luvuissa

SN: me menetämme tuollaisilla puheilla välittömästi luottamuksemme suomalaisten kotitalouksien silmissä

EA: malttaisiko Niinistö kuunnella

SN: Minä olen huolestunut

EA: Minäkin olen huolestunut. En ole huolestunut siitä

SN: siitä että te romutatte luottamuksen... (Ohjelma 2)

Erimielisyyttä voidaan ilmaista myös **puheenvuoron pyytämisellä**. Etenkin poliitikkojen välisissä keskusteluissa puheenvuoroa halutaan silloin, kun ollaan eri mieltä. Mikäli keskustelussa on puheenjohtajia, pyydetään puheenvuoroa tavallisesti puheenjohtajalta. Toisaalta pyyntö voi olla myös retorinen, jolloin pyyntöön ei edes odoteta vastausta. Puheenvuoron pyyntö voi olla tapa aloittaa puheenvuoronsa ja johdatella muita keskustelijoita kuuntelemaan.⁸

Sanallisesti puheenvuoroa pyydettiin mm. seuraavilla tavoilla: "haluaisin vastata", "saanko tähän", "minun vuoroni", "olisin vielä jatkanut" jne. Ohjelma 1:ssä puheenvuoroa pyydet-

tiin erimielisyyteen liittyen yhteensä kahdeksan (8) kertaa ja ohjelma 2:ssa 27 kertaa. Kaikkiaan Aho pyysi puheenvuoroa 20 kertaa, Lipponen kuusi (6) kertaa ja Niinistö yhdeksän (9) kertaa. Seuraavassa Aho pyytää puheenvuoroa vastatakseen Niinistön syytöksiin Ahon lausuntojen ristiriitaisuuksista.

SN: no kun ei täältä tule vastausta

EA: minä mielestäni vastasin jo mutta jos vielä tarvitaan toinen vastaus niin...

SN: toivottavasti hän ei vastaa samoin kiertäen asiaa

HN: neljän vuoden periodiin mahtuu yleensä sekä hyviä että huonoja vuosia ja tuo äskeinen laskelma perustui siihen, että meillä olisi kolmen prosentin vuotuinen kasvu. Se on vain yksi oletama ja sen keskimääräisolettama

NS: aivan eri käsitys...

PL : kuin mitä Esko Aho esittää, se merkitsee työttömyyden alentamista

AE: saisinko minä itsekkin kertoa mitä me olemme esittäneet

SN: nyt olisi hyvä kuulla neuvonantajaa (Ohjelma 2)

Erimielisyyttä voidaan ilmaista myös **mielipiteen ilmaisulla**. "Minusta", "meidän mielestämme", "meidän näkökantamme on", "me näemme asian näin" jne. ovat tapoja, joilla tässä aineistossa ehdokkaat ilmaisevat mielipiteitään. Poliitikkojen mielipiteen ilmaisulle on tyyppillistä, ettei sitä suoraan sidota edelliseen puhujaan tai puheenvuoroon. Vasta sisällöstä käy ilmi mielipiteiden eroavaisuus. Käsitellyssä aineistossa omia mielipiteitä tuotiin esille ilmeisen paljon. Kaikki ehdokkaat käyttivät tätä ilmaisutapaa suunnilleen saman verran. Mielipiteen ja näkemyksen ilmaisuja käytettiin yhteydessä, jossa puheen monitulkintaisuutta ei ollut tarvetta lisätä. Toisin sanoen puhuja halusi esittää asian omana näkemyksenään, kuten Niinistö edellisen esimerkin ensimmäisessä puheenvuorossa. Erimielisyyden osoitukseksi mielipiteen ilmaisuja ohjelma 1:ssä esitettiin yhteensä 76 ja ohjelma 2:ssa 130. Aho ilmaisi mielipiteensä 115 kertaa, Lipponen 64 kertaa ja Niinistö 27 kertaa. Seuraavassa Aho ottaa mielipiteensä kautta suoraan kielteisesti kantaa Lipposen esitykseen kiinteistöverotuksen laajentamisesta. Mielipiteen ilmaisun lisäksi Aho käyttää uudelleen muotoilua kääntäessään keskustelun työllistämiseen:

⁸ Puheenvuoron pyytäminen voi olla myös nonverbaalista. Tällöin voidaan vaihtamaa asentoa, katsoa toimitajaan tai viitata sormella puheenjohtajaan päin. Tässä aineistossa nähtiin hyvin vähän pelkkiä nonverbaalisia tapoja pyytää puheenvuoroa. Mahdollista on, että monet sanattomat viestit eivät välity televisiokatsojalle.

EA: mitä kiinteistöveroon käyttöön tulee, niin se on sinänsä pieni tulon lähde ja lisäksi jos se ulotettaisiin vielä maa- ja metsätalousmaahan, niin se tulisi verottamaan jo ennestään monella keinoin, kolmella keinoin verotettavaa kohdetta, ja sen on jo verotusperiaatteidenkin vastaista. Kyllä **minusta** on turha kuvitella, että kiinteistöveron laajentamisella ratkaistaan nämä ongelmat. Kyllä kysymys on siitä, että minkälainen on valtion osuuksien määrä, miten ne kuntien kesken jaetaan ja sitten verotuloista myös, siitä olen pääministeri Lipposen kanssa samaa mieltä että olennainen kysymys on että voidaan kasvattaa verotuloja niin valtiolle kuin kunnillekin...(Ohjelma 1)

Viimeinen tässä esiteltävä sanallinen tapa osoittaa erimielisyyttä on **keskeyttäminen**. Keskeyttäminen on puheenvuoron riistämistä toiselta. Kun keskustelijoiden valta-asetelma on kiistanalainen, liittyy keskeyttämiseen yleensä myös päällekkäispuhunutta. Kun kummallakaan tai kenelläkään keskustelun osapuolista ei ole autoritaarista suhdetta toisiin keskustelijoihin nähden, on kaikilla mahdollisuus pyrkiä riistämään tai säilyttämään puheenvuoronsa ilman totaalista kasvojen menettämisen pelkoa.

Keskeyttäminen ei välttämättä ole merkki erimielisyydestä. Se voi tarkoittaa myös esimerkiksi halua ilmaista samanmielisyytensä tai halua viedä keskustelua eteenpäin jne. Tässä keskeyttämistä on kuitenkin tarkkailtu ainoastaan yhteyksissä, joissa se liittyy erimielisyyteen. Keskeyttäminen poikkeaa muista edellisistä sanallisista tavoista siinä, että kysymällä, oman mielipiteen ilmaisulla tai aiheen uudelleenmuotoilulla voi keskeyttää toisen puhujan. Toisaalta näillä edellä mainituilla ilmaisutavoilla voidaan ilmaista erimielisyyttä myös keskeyttämättä toista puhujaa. Toisaalta voidaan myös katsoa, että keskeyttäminen itsessään voi olla tapa ilmaista erimielisyyttä. Tällöin toisen puheenvuoro katkaistaan, vaikkei itsellä olisi aikomusta sanoa mitään. Keskeyttäminen voi olla esimerkiksi vain tapa kiinnittää huomio itseensä verbaalisesti (esim. hei, hei tai no joo...) tai nonverbaalisesti (esim. heilumalla tai nousemalla seisomaan tms.). Verbaalisesti (kysymällä, ilmaisemalla mielipiteensä, pyytämällä puheenvuoroa tai muotoilemalla aihetta uudelleen) ehdokkaat keskeyttivät toisiaan ohjelma 1:ssä 58 kertaa ja ohjelma 2:ssa 119 kertaa. Ehdokkaiden välillä keskeyttämisessä oli eroa; Aho keskeytti yhteensä 79 kertaa, Lipponen 49 kertaa ja Niinistö 49 kertaa.

SN:.. paras lääke olisi tietysti se kun me kykenisimme alentamaan työn verotusta niin että, että yhä useampi havaitsee sen kilpailukykyiseksi veromääräksi että ansiotulosta saa ulos samalla prosentilla, mutta –

PL: silloin ei pitäisi suosia pääomaa niin kuin nyt

SN:–

EA: eikö valtionvarainministeri esittänyt juuri julkisuudessa että pitäis

SN: joo

EA: lisäpalkkaa saada pääomaverolla verotettavaks, mikä minusta olisi aika hullua ja–

SN: haluai–

EA: ja se juuri johtaisi---

SN: haluaisin perustella mutta kaipaisin siihen hivenen lisää aikaa

5.3 Kahden ohjelman eroavaisuudet

MTV3:n vaaliohjelmassa keskustelijoiden välillä syntyi enemmän vuorovaikutusta ja erimielisyyttä kuin Ylen ohjelmassa. Tätä seikkaa voidaan selittää usealla eri tekijällä. MTV3:n ohjelmassa haettiin epävirallisempaa tyyliä kuin Ylen vaaliohjelmassa (Vrt. Puro 2000). Siinä missä Ylen toimittajat pitivät melko tiukasti omista käsikirjoituksistaan ja aikasuunnitelmistaan kiinni, antoivat MTV3:n toimittajat enemmän tilaa todelliselle keskustelulle. Toisin sanoen MTV:n ohjelmassa keskustelijat saivat käyttää pitempiä puheenvuoroja ja poiketa vapaammin varsinaisesta aiheesta kuin Ylen ohjelmassa. Ylen toimittajat keskeyttivät varsinaisen keskustelun ja ehdokkaiden välisen vuorovaikutuksen välillä melko usein. Tämä saattoi vaikuttaa myös siihen että erimielisyyksiä ilmeni vähemmän Ylen ohjelmassa kuin MTV3:n ohjelmassa.

Isotalus ja Pörhölä (1998, 33) ovat todenneet, että toimittaja voi pyrkiä kontrolloimaan keskustelun kulkua omalla toiminnallaan. Toimittaja voi työskentelyllään joko lisätä yllätyksellisyttä ja poliittisuutta. Kun erilaisille käsikirjoituksille annetaan mahdollisuus toteutua, yllätysten mahdollisuudet lisääntyvät. Tämän aineiston perusteella voidaan päätellä, että toimittajan työ vaikuttaa paljon siihen, missä määrin keskustelu onnistuu tuomaan esiin ehdokkaiden mielipide-eroja tai näkemyseroja. Kun toimittaja pitää kiinni omasta suunnitel-

mastaan, ei ehdokkaiden välille synny niin helposti vuorovaikutusta ja näin joitakin erimielisyyksiä ohitetaan huomaamatta. Ylen ohjelmassa erimielisyyttä esiintyi, mutta vähemmän kuin MTV3:n ohjelmassa. Ohjelmat erosivat myös siinä, että Ylen ohjelmassa esiintyi selvempiä erimielisyyksiä toimittajan ja ehdokkaan välillä. Tällöin toimittaja saattaa onnistua paljastamaan ehdokkaasta jotain uutta, mutta selvää eroa poliittisten vaihtoehtojen välille se ei välttämättä tuo.

Toisena tekijänä voidaan mainita studion fyysiset järjestelyt. Ylen vaaliohjelmassa keskustelijat oli sijoitettu lähes rinnakkain, puoliympyrään ja vastapäätä toimittajia. Tämä asetelma saattoi lisätä luonnollisesti toimittajien ja poliitikkojen välistä vuorovaikutusta. Sen sijaan poliitikkojen eli varsinaisten keskustelijoiden välistä vuorovaikutusta asetelma ei todennäköisesti edesauttanut. MTV3:n ohjelmassa studion asettelut poikkesivat merkittävästi edellisestä. Keskustelijat oli sijoitettu pyöreälle korokkeelle siten, että kaikki kolme olivat lähes vastapäätä toisiaan. Toimittajat liikkuvat keskustelijoiden selän takana sen mukaan kenelle puheenvuoronsa kohdistivat. Studiossa mukana olleet puolueiden taustajoukot oli sijoitettu kunkin puheenjohtajan selän taakse.

MTV3:n fyysiset sijoittelut mahdollistivat saumattoman vuorovaikutuksen keskustelijoiden välillä. Heidän oli lähes pakko kohdistaa katseensa henkilöön, jolle puheenvuoronsa esittivät. Yleensä kontaktia haettiin henkilöön, jonka kanssa oltiin erimieltä. Ylen vaaliohjelmassa taas keskustelijoiden oli sijoittelun kannalta luonnollisempaa katsoa toimittajaan kuin vastaehdokkaaseen. Erityisesti Paavo Lipponen kohdisti Keskustalle tarkoitetut erimielisyytensä sanattomasti toimittajalle. Yleensä hän katsoi tiiviisti toimittajaa. Voidaan siis olettaa, että myös fyysiset järjestelyt voivat vaikuttaa vuorovaikutteisuuteen ja kautta erimielisyyksien ilmenemiseen.

Vuorovaikutuksen ja erimielisyyden määrään vaikutti myös ohjelmien esitysajankohdat. Ylen ohjelma esitettiin aivan vaalikamppailun alkuvaiheessa, kun taas MTV3:n ohjelma vain muutama päivä ennen äänestyspäivää. Vaalikamppailun alussa julkiset esiintymiset ovat puolueiden välillä yhteistyökykyä korostavia ja lehdistön mukaan vuonna 1999 jopa liian konsensushenkisiä. MTV3:n keskustelussa taas näkyy ehkä selvemmin kilpailun tii-

vistyminen sekä pyrkimys erottautua, pyrkimys tuoda esiin vaihtoehtoja. Esko Aho sanoo tämän tavoitteen jopa ääneen.

6 DISKUSSIO

6.1 Kontakti luo erimielisyyttä ja erimielisyys kontaktia

Tästä aineistosta löydettiin useita erilaisia tapoja osoittaa erimielisyytensä. Sanattomia tapoja ilmaista erimielisyyttä olivat pään pyörittäminen pään pyörittäminen, katsekontakti, kädellä osoittaminen, päällä nyökkääminen, puheen nopeutuminen, äänen voimistuminen ja asennon vaihtaminen. Aineistosta noteerattiin ainoastaan ne nonverbaaliset viestit, jotka voitiin suoraan liittää erimielisyyteen. Luokittelun ja havainnoinnin ulkopuolelle jäävät esimerkiksi ne käsien eleet tai päällä nyökyttelyt, joilla ilmaistaan myöntymistä tai toisaalta nyökyttelyt, joilla ei viitata toiseen keskustelijaan. Erityisesti Aho ja Niinistö käyttävät huomattavan paljon käsiään ja pään liikkeitä hakiessaan painavuutta sanoilleen.

Sanattomista tavoista ilmaista erimielisyyttä on paikallaan huomioida pari seikkaa. Ensimmäiseksi on huomioitava sanattomien viestien havainnointiin liittyvät haasteet. Television kautta katsojille välittyvä kuva on hyvin rajattu. Katsojalla ei ole lainkaan tietoa, mitä kuvan ulkopuolella tapahtuu. Hän ei myöskään tiedä, mitä ennen ja jälkeen lähetyksen on tapahtunut. (Hood & Tabary-Petersen 1997.) Katsojille välittyvä kuva on vain osa totuudesta. Suurimman osan ajasta kuvassa näkyy vain henkilö, jolla on puheenvuoro. Tällöin kuulijoiden sanaton viestintä, kuten välitön sanaton palaute jää täysin huomioimatta. Myös tämän työn tuloksista on huomattavissa, että esimerkiksi pään pudistelua ilmenee hyvin vähän. Tämä selittynee ainakin osittain sillä, että kuva on rajattu lähes koko ajan puhujaan. Tällöin kuulijoiden sanaton palaute jää katsojalta huomaamatta.

Toisaalta television tiedetään myös korostavat sanattomia viestejä auditiivisten viestien kustannuksella (esim. Varis 1995, 22; Isotalus 1995, 91) Tarkassa havainnoinnissa on se vaara, että tahattomatkin signaalit saatetaan tulkita tarkoituksellisiksi (Leiwo & Pietikäinen

1996, 91). Kokeneina televisioesiintyjänä myös keskustelijat ovat tästä tietoisia. Suuria eleitä tai runsasta ilmeiden vaihtelua vältettiin ja kaikkien kolmen poliitikon sanaton viestintä oli hyvin maltillista. Laskettaessa sanattomia erimielisyydenosoituksia määrät voivat tuntua suurilta (vrt. taulukko liitteessä 1). Kuvanauhaa katsottaessa on kuitenkin helppo yhtyä väitteeseen, jonka mukaan puolueiden johtohenkilöt alkavat olla melko tietoisia television konventioista ja reunaehdoista.

Nyundin mukaan sanattomat viestit televisiossa, kuten missä tahansa viestintäkontekstissa voivat joko vahvistaa ja tukea sanallisia viestejä tai olla niiden kanssa ristiriidassa (1995, 18-19). Tässä aineistossa myös sanattomia, erimielisyyttä ilmaisevia viestejä käytettiin lähes poikkeuksetta liitettynä joihinkin muihin viesteihin. Niitä yhdistettiin joko sanallisiin viesteihin tai toisiin sanattomiin viesteihin. Esimerkiksi kädellä viittaamista esiintyi yleensä yhdessä pään nyökkäyksen tai katsekontaktin kanssa. Tämän lisäksi ne oli usein liitetty sanalliseen erimielisyyteen. Sanattomat viestit olivatkin tämän aineiston valossa tyypillisimmillään sanallisia erimielisyyksiä täydentäviä. Niillä haettiin usein sanoille lisää painoarvoa. Tässä aineistossa ei tavattu juurikaan esimerkkejä sanattomien ja sanallisten viestien selvästä ristiriitaisuudesta. Tämäkin kertonee poliitikkojen kyvystä hallita sanattomia viestejään.

Toisaalta sanattomin viestein haettiin tai tiivistettiin kontaktia erimielisyyden kohteen kanssa. Etenkin MTV3:n vaaliohjelmassa oli tyypillistä, että erimielisyyksiä ilmaistaessa katsottiin tiiviisti vastaehdokasta. MTV3:n ohjelmassa keskustelijoiden oli helpompi luoda ja ylläpitää katsekontaktia keskenään. Tämä johtui siitä, että keskustelijat oli sijoitettu ympyrään. Ylen ohjelmassa keskustelijat taas olivat lähes vastapäätä toimittajia, puoliympyrä muotoisessa asetelmassa. Studiojärjestelyjen vaikutus keskustelun kulkuun tukee tutkijoiden käsitystä siitä, että television viestit ovat monen ihmisen työn tulosta (esim. Hadenius & Weibull 1986). Tässä studiojärjestelyistä vastanneet henkilöt vaikuttivat osaltaan keskustelun vuorovaikutuksellisuuteen.

Kontakti keskustelijoiden välillä oli muutenkin tiiviimpää MTV3:n ohjelmassa kuin Ylen ohjelmassa. Tähän vaikuttivat todennäköisesti ennen kaikkea toimittajien käsikirjoitukset.

Kanervan mukaan toimittajat, samoin kuin poliitikot, tekevät jokaiselle ohjelmalle käsikirjoituksen, josta he pyrkivät pitämään kiinni. Mitä tiukemmin toimittaja pitää kiinni omasta käsikirjoituksestaan, sitä vähemmän yleensä toteutuu poliitikon käsikirjoitus. Tällöin muiden osallistujien käsikirjoitukset saattavat jäädä toteutumatta. On kuitenkin huomattava, etteivät toimittajan ja poliitikon käsikirjoitukset aina ole ristiriidassa. (Kanerva 1994). Ylen toimittajat pitivät huomattavasti tiukemmin kiinni käsikirjoituksistaan, omista suunnitelmistaan kuin MTV3:n toimittajat. Ilmeisesti tämänkin vuoksi varsinaista keskustelua syntyi MTV3:n ohjelmassa selvästi enemmän. Kun toimittajat eivät jatkuvasti keskeyttäneet keskustelua, jäi keskustelijoille enemmän puheaikaa. Toisin sanoen enemmän aikaa tuoda ilmi mielipiteitään, kantojaan, ajatuksiaan ja samalla enemmän aikaa olla eri mieltä.

6.2 Monitulkintaisuus erimielisyyden verhona

Sanattomien viestien lisäksi keskustelijat käyttivät runsaasti erilaisia sanallisia tapoja osoittaa erimielisyyksiä. Näitä olivat suora kieltäminen, aiheen uudelleen muotoilu, puheenvuoron pyytäminen, mielipiteen ilmaisu, kysyminen, keskeyttäminen. Selvimpiä sanallisia erimielisyyksien osoituksia olivat suorat kieltämiset. Ne poikkeavat muista verbaalisista tavoista myös siinä, että ne voidaan aina tulkita erimielisyydeksi. Suoraa kieltämistä käytettiin aineistossa yllättävän paljon; eniten Esko Aho.

Tämän aineiston perusteella ei voida sanoa, että puolueiden puheenjohtajat eivät toisi esiin erimielisyyksiä. Koko vuoden 1999 eduskuntavaalien ajan puolueita oli syytetty siitä, etteivät ne erottaudu toisistaan tarpeeksi. Molemmissa tarkastelluissa ohjelmissa esiintyi selviä erimielisyyksiä puolueiden välillä. Selvimmin nousivat esiin eriävät kannat verokysymyksissä. Esimerkiksi Lipponen olisi valmis kiristämään pääomaverotusta, mitä taas muut puheenjohtajat eivät olisi valmiita tekemään. Mielenkiintoista on myös se, kuinka selvänä keskustelussa näkyy *oppositio vastaan hallitus* – asetelma. Aho sai kolmesta keskustelijasta selvästi eniten haasteita mielipiteen vaihtoon. Hänelle esitettiin eniten kysymyksiä ja hänelle kohdistettiin eniten mielipiteen ilmaisuja. Varsinaisissa keskusteluosioissa, joissa ilmeni erimielisyyttä, Aho oli lähes poikkeuksetta toisena osapuolena.

Nykyisten, ns. kartellipuolueiden aikana pelätään vaalien menettävän merkitystään, koska puolueiden olemassa olon kannalta ei ole kovinkaan ratkaisevaa ketkä vaaleissa häviävät, ketkä voittavat. Puolueet jatkavat toimintaansa huolimatta vaalituloksesta. (Palonen 1997, 38.) Tämän tutkielman aineistossa korostunut oppositio-hallitus ei tue tätä käsitystä puolueiden nykytilasta. Vaalivoitolla näyttää olevan yhä merkitystä. Useaa asiakysymystä käsiteltäessä on tiedossa esimerkiksi Kokoomuksen ja SDP:n mielipide-erot. Puheenjohtajilla ei kuitenkaan ole mitään halua korostaa niitä tai tuoda niitä edes katsojan tietoisuuteen. Päinvastoin, useita periaatteellisia erimielisyyksiä pyritään ohittamaan vähin äänin. Näiden keskustelujen perusteella voidaan päätellä, että vallitsevan hallitusrintaman pitäminen oli sekä Niinistön että Lipposen tavoitteena.

Toisaalta Lipposen ja Niinistön pyrkimys välittää katsojille kuvaa samanmielisyydestä on sikäli mielenkiintoista, että ideologisesti SDP:tä ja Kokoomusta pidetään toisilleen etäisinä puolueina. Tämä piirre tukee käsitystä puolueiden ideologisesta lähentymisestä (vrt. Katz & Mair 1995). Katso tästä lisää luvusta 6.4.

Poliitikot ovatkin puheissaan hyvin tarkkoja käyttämistään termeistä, käsitteistä jne. Näkökulman vaihdolla ja aiheen uudelleen muotoilulla haetaan myös lisää pelivaraa, aikaa vastata heitettyyn haasteeseen. Uudelleen muotoilulla pyritään myös välttelemään varsinaista aihetta. Yleensä kävi selvästi ilmi, että aiheeseen ei haluttu suoraan vastata tai ottaa kantaa. Käsitteiden ja asiakysymysten määrittelemisen, niiden esiin nostaminen sekä niistä kiistelemisen ovat poliitikkojen tapaa luoda todellisuutta. Kielen ja puheen kautta poliitikot määrittelevät asioiden keskinäisiä suhteita ja välittävät tätä omaa tulkintaansa kuulijoille (Fairclough 1997.) Tämän tutkielman aineistossa uudelleen muotoilu oli hyvin tavallinen tapa osoittaa erimielisyyttä. Faircloughin mukaan poliittisesta puheesta on olennaista tarkastella, kenen tulkinnat, kenen luomat kuvat todellisuudesta saavat jäädä elämään (Fairclough 1997). Poliitikon puheen vakuuttavuus ei muodostu argumentin loogisesta rakenteesta, vaan siitä, kuinka uskottavia yleisön mielestä ovat puhujan esitykseensä valitsevat syyseuraus-suhteet, tavoite-keino-kytkennät, esimerkit, rinnastukset, metaforat tai vastakainasettelut (Summa 1996, 71). Tämän vuoksi poliitikot tässäkin aineistossa pyrkivät poli-

tisoimaan puhetaan, tulkitsemaan ja muotoilemaan uudelleen käsiteltäviä kysymyksiä. Esimerkiksi puhuttaessa lennonjohtajien lakosta ja sen oikeutuksesta, Aho politisoi kysymyksen, muotoili aiheen uudelleen. Hän pohti puheenvuorossaan, saako yhteiskuntaan syntyä lennonjohtajien kaltaisia ammatillisia avainryhmiä. Hän ei tuonut esiin suoraa mielipidettä lennonjohtajien lakkoa koskien.

Sanallisista erimielisyyden osoittamisesta on lienee paikallaan nostaa vielä esiin keskeyttäminen. Keskeyttäminen mielletään negatiiviseen ilmapiiriin kuuluvaksi. Suomalaisessa puhekulttuurissa katsotaan perinteisesti epäkohteliaaksi riistää puheenvuoro toiselta. Erimielisyyden lisäksi keskeyttäminen saattaa olla osoitus innokkuudesta tuoda esiin omat ajatukset. Erimielisyyden osoituksena keskeyttämistä käytettiin selvästi enemmän MTV3:n ohjelmassa kuin Ylen ohjelmassa. Tämä kertoo siitä, että vuorovaikutus keskustelijoiden välillä oli MTV3:n ohjelmassa tiiviimpää. Eniten toisia keskustelijoista keskeytti Esko Aho.

Tarkasteltaessa erilaisia sanallisia tapoja osoittaa erimielisyyttä voidaan todeta, että kaikki nämä piirteet (omien mielipiteiden kautta vastaaminen toiselle, aiheen uudelleen muotoilu, kysymysten esittäminen) ovat hyvin tyypillisiä keinoja lisätä ylipäätään puheen poliittisuutta ja mahdollisuuksia lisätä erilaisten tulkintojen määrää. Leiwo ja Pietikäinen korostavat, että argumentoinnissa ambivalenssi, monitulkintaisuus voi olla vakuuttamisen keino (Leiwo & Pietikäinen 1996, 95). Poliittista puhetta tarkasteltaessa onkin aina paikallaan kiinnittää huomio myös puhujan intentioon. Skinner erottaa puhujan sisäisen intention tekstin ulkopuolisista intentioista ja kutsuu sitä nimellä *point*. Palonen suomentaa termin mielellään pointiksi. Se edellyttää myös politiikan tutkimista toimijan tilanteesta käsin. (Palonen 1996, 145.) Vaalikeskustelussa lienee puhujien viimekätinen pointti on vakuuttaa mahdollisimman monta äänestäjää puheillaan.

6.3 Persoonat ja asiakysymykset katsojan arvioinnin kohteena

Vaalikeskustelut ovat erittäin mielenkiintoisia tarkastelun kohteita, koska niissä on jatkuvasti läsnä kolmas, osallistumaton osapuoli. Vaikka suoraa vuorovaikutusta on vain studioissa olevien henkilöiden välillä (toimittajien ja poliitikkojen välillä) on tärkein osapuoli kuitenkin katsoja, äänestäjä. Vaalikeskustelut järjestetään vain ja ainoastaan katsojia varten.

Poliitikkojen argumentointi koostuu niistä keinoista ja tavoista, joilla väitteitä, ajatuksia ja vaatimuksia tehdään uskottaviksi ja saadaan kuulijat sitoutumaan niihin. Tavoitteena on saada vastaanottaja puhujan puolelle, saada hänet kannattamaan puhujan mielipiteitä ja ehdotuksia. Argumentointi on osoitteellista, koska se on suunnattu yleisölle tai toiselle osapuolelle. Yleisökeskeisyytensä vuoksi argumentointi on aina kulttuurisidonnaista toimintaa. Se kuinka hyvin retoriikalla onnistutaan vaikuttamaan yleisöön, näkyy yleisön toiminnassa tai reagoinnissa; esimerkiksi siinä, ketä he äänestävät. (Leiwo & Pietikäinen 1996, 95; vrt. myös Ruonala 1998.)

Vaalikeskustelussa poliitikot pyrkivät vakuuttamaan ns. suurta, universaalialle yleisöä. He ovat usein varovaisia suorissa kannanotoissaan ja mielipiteen ilmaisuissaan. Puhujalla on myös aina tiettyjä oletuksia koskien yleisöään. Näitä oletuksia puhuja pitää lähtökohtana argumentoinnilleen (Summa 1996, 70). Summan mukaan universaaliin (siis määrittelemättömään, yleiseen) yleisöön vaikuttaminen edellyttää järkeen vetoavaa, vakuuttavaa argumentointia, kun taas määrätyn, erityisen yleisön voi suostutella sitoutumaan johonkin väitteeseen vetoamalla yleisön erityisiin intresseihin tai taipumuksiin. (Summa 1996, 68–69.) Yksityiskohtaisen tarkastelun tuloksena tämänkin työn aineistosta on löydettävissä useampia tasoja; universaaliyleisölle kohdennettuja sekä spesiaaliyleisölle kohdennettuja.

Ristiriidassa tämän käsityksen kanssa ovat väitteet siitä, että imagojen ja mielikuvien merkitys äänestysperusteina ovat lisääntymässä (Moring & Himmelstein 1993, 8-9) ja että merkittävä syy tähän on television ja muiden tiedostusvälineiden taipumus korostaa persoonia asioiden kustannuksella. Tämän aineiston perusteella voidaan todeta, että poliitikko-

jen käsittelemät asiakysymykset ovat niin monimutkaisia, ettei suuri yleisö kykene niitä välttämättä käsittelemään ja ymmärtämään. Tällöin Summan mainitsemien järkeen vetoamisen sijaan poliitikkoja arvioidaan heidän käyttäytymisensä, keskustelutaitojensa ja mielikuvien perusteella. Suuri yleisö ei yksinkertaisesti kykene seuraamaan poliitikkojen perusteluja ja argumentointia keskustelun monimutkaisuuden vuoksi. Poliitikkojen voidaan toisaalta myös todeta mukautuneen osittain television toimintaehtoihin (vrt. esim. Hellweg, Pfau & Brydon 1992). Moniakaan näkemyksiä ei pyritä edes perustelemaan tarkasti. Toisaalta aineistossa esiintyi myös tilanteita, joissa poliitikko olisi halunnut perustella, mutta hänelle ei annettu siihen mahdollisuutta.

Lautamatin mielestä poliitikon kyvykkyys ja uskottavuus muovautuvat pitkälti kunkin katsojan poliittisen tietoisuuden ja arvostelukyvyn mukaan. Mitä vaikeammasta ja moniulotteisemmasta asiasta on kyse, sitä enemmän pohjatietoa katsojalla täytyy olla pystyäkseen tekemään realistisia arvioita. (Lautamatti 1983, 34.) Realististen arvioiden tekeminen on edellytys sille, että katsoja voi vertailla erilaisia vaihtoehtoja, joita vaalikeskustelujen on tarkoitus esittää. Mitä enemmän katsojalla on aiempaa tietoa, sitä paremmin hän voi punnita ehdokkaiden sanomisten totuudenmukaisuutta ja toisaalta katsoja myös huomaa paremmin myös sisällölliset erimielisyydet. Tämän tutkielman aineistossa oli lukuisia puheenvuoroja, joissa ehdokkaat viittasivat implisiittisesti toisiin puolueisiin tai toisiin ehdokkaisiin. Näidenkin ilmaisujen arviointi riippuu paljon katsojan tietomäärästä.

Sisällölliset erimielisyydet eivät välity katsojalle kovin helposti, koska useimmiten kiihkeimmät puheenvuorovaihdot ja erimielisyydet liittyvät pieniin yksityiskohtiin. Esimerkiksi pääomaveroa käsiteltäessä keskustelu käännettiin Ruotsiin ja siellä tehtiin päätöksiä ja suunnitelmiin. Käsiteltävä asiakysymys jäi varjoon ja katsojien on tehtävä mahdollisia äänestyspäätöksiään muiden kuin todellisten asiakysymysten perusteella.

Keskustelu tiedotusvälineissä keskittyy persooniin ja yksityiskohtiin, joista on helppo uutisoida. Kanervan (1994, 111) mukaan haastattelutilanteen liika kuulustelunomaisuus kääntää katsojan huomion asioista poliitikon verbaaliseen tilanteen hallintaan. Ilmeisesti Niinistö pyrki kiinnittämään huomion vastaehdokkaan persoonaan nostaessaan edullisemmuussään-

tö -termin esille peräti kolme kertaa MTV:n ohjelmassa. Niinistö aavisti, ettei Aholla ole tietoa, mitä termi tarkoittaa ja jatkoi asiakysymyksen käsittelyä, kunnes sai Aholta tunnustuksen. Niinistö tuskin piti tärkeänä, että katsojat saavat tietää, mikä edullisemmuussääntö on tai mitä mieltä hän itse siitä on. Niinistön pointtina oli nostaa esiin Ahon tietämättömyys.

Politiikan tutkimuksessa on myös kiinnitetty huomiota yleensä taloudellisesta pakosta nousevaan ”välttämättömyysretoriikkaan”, joka johtaa poliittisen kielen ja politiikan abstrahoitumiseen ja samankaltaistumiseen sulkemalla ristiriidat mahdollisen ulkopuolelle. (Leiwon & Pietikäisen 1996, 91 mukaan Pekonen 1987.) Taloudellisen pakon nostivat esiin myös Sauli Niinistö ja Paavo Lipponen useassa kohdassa, kun Esko Aho kritisoi istuvan hallituksen tekemiä leikkauksia. Kritiikki ja erimielisyydet suljettiin mahdollisen ulkopuolelle sanomalla, että valtion talous on saatava kuntoon eikä vaihtoehtoja ole. Näin kävi esimerkiksi Ahon nostaessa esiin lasten kotihoidontuen leikkaukset.

Vaalikampanjat eivät ole ainoastaan tilanteita, jolloin äänestäjillä on mahdollisuus vertailla ehdokkaiden ja heidän puolueidensa lupauksia. Vaalit antavat myös mahdollisuuden punnita sitä, miten aikaisemmin annetut lupaukset on täytetty (Joslyn 1990, 100). Merkittävä osa aineiston erimielisyyksistä käsitteli juuri puolueiden toimintaa hallituksessa. Keskustelijat pyrkivät vuoronpäättä laittamaan tilille toisiaan siitä, ovatko vaaleissa annetut lupaukset ja tehdyt toimenpiteet vastanneet toisiaan. Ohjelmassa 2 keskusteltiin siitä, millaisia leikkauksia eläkkeisiin on tehty.

Erimielisyyttä ilmeni suurissakin asiakysymyksissä. Niiden välittyminen katsojalle ei kuitenkaan ole varmaa. Mikäli asiakysymyksistä melko tietämätön äänestäjä katsoo nämä ohjelmat, on hänen erittäin hankala saada kokonaiskuvaa puolueiden välisistä mielipideeroista. Johtopäätökset tehdään todennäköisesti etenkin ulkoisten seikkojen ja pienten yksityiskohtien varassa. Ulkoisilla seikoilla tässä tarkoitetaan ehdokkaan persoonallisuuteen ja esiintymiseen liittyviä seikkoja. Katsoja saattaa huomioda ehdokkaan tapa keskeyttää usein tai ilmaista suoraan erimielisyyttään. Tämä ei välttämättä katsojaa miellytä. Pienet yksityis-

kohdat, kuten ankara erimielisyys jonkin käsitteen määrittelystä voi olla katsojan päätöksen kannalta ratkaiseva.

Toisaalta television välittämien viestien on todettu tukevan katsojan aikaisempia mielipiteitä puolueista ja poliitikoista (esim. Kanerva 1994). Vaikka katsojan on erittäin vaikeaa muodostaa asiakokonaisuuksiin perustuvaa kokonaiskuvaa ohjelmasta, voi hän poimia sieltä häntä itseään koskettavat asiakysymykset. Esimerkiksi yrittäjälle on tärkeää tietää, miten hallituksen muodostavat puolueet suhtautuvat yritysten etuuksiin, verotukseen jne. Yrittäjällä on jo valmiina oma käsityksensä ja tietoa vallitsevista käytännöistä. Hänen on helppompaa seurata yrityskeskustelua verrattuna katsojaan, jolla tietoa ei ole.

Tämän tutkielman aineistosta voisi olla pääteltävissä, että myös poliitikot olettavat äänestäjien tekevän päätöksiään yksittäisten, omien intressien mukaisten asioiden perusteella; ei niinkään ideologisten suuntausten perusteella. Keskusteluissa pyrittiin pureutumaan suuriin asiakysymyksiin, mutta päädyttiin hyvin usein käsittelemään yksittäisiä toimenpiteitä. Hyvin usein puhuttiin vain siitä, mitä pitäisi tehdä tulevaisuudessa ja mitä on jo tehty väärin.

6.4 Huomioita puolueista

Vaalikampanjoille ja vaaliohjelmille asetetaan usein tavoitteeksi tuoda julki absoluuttista totuutta ehdokkaista ja puolueista (vrt. Hinck 1993, 1). Tämä on todennäköisesti mahdotonta. Tuskin se on myöskään ehdokkaiden itsensä tavoite. Todellisuudessa äänestäjä hyötyy siitä, että vaalikeskustelut tarjoavat oivan tilaisuuden vertailla ehdokkaita rinnatusten, samaan tilanteeseen istutettuina (Hall Jamieson & Adasiewicz 2000, 25). Televisiokeskusteluissa, kuten tässäkin aineistossa, ehdokkaat käyvät, paitsi omaa vaalikampanjaansa, myös ensisijaisesti puolueen valtakunnallista kampanjaa.

Pekosen (1997, 7) mukaan puoluetutkimuksessa on ongelmallista löytää näkökulmaa, jolla saisi tarpeeksi pitävän otteen käsiteltävistä ristiriitaisilta vaikuttavista ilmiöistä. Pyrkimys selittää monimutkaisia ja kompleksisia ilmiöitä ymmärrettävästi johtaa usein liian yleisten

lauselmien käyttöön (Daadler 1992, 285). Valitettavasti tässäkin ei kyetä menemään kovin syvälle puolueproblematiikkaan, vaan tarkastelu pysyttelee varsin yleisluontoisella tasolla.

Lehdistö ja myös politiikan tutkijat ovat heitelleet ilmaan väitteitä puolueiden kriisistä, puolueiden katoamisesta ym. selvittämättä varsinaisesti asioiden taustoja ja seurauksia. Nämä väitteet sisältävät implisiittisen oletuksen siitä, että puolueilla on tiettyjä tehtäviä poliittisessa systeemissä. (Daadler 1992, 285.) Hedelmällisempää olisi tarkastella puolueiden nykyistä roolia ja toimintaa asettamatta mitään ennalta oletettua normistoa siitä, mitä puolueen tulisi olla nykypäivänä. Poliittista kenttää ei pidä tarkkailla stabiilina (Widfelt 1997, 285). Samoin puolueiden rooleja on tutkittava kussakin demokratiassa erikseen (Pekonen 1997, 12).

Perinteisesti puolueiden ensisijaisena tehtävänä on pidetty toimiminen linkkinä kansalaisten ja valtion välillä (Widfelt 1997; 7, 237). Usein oletetaan, että sosialistinen massapuolue, joiden kultakausi sijoittuu 1960-luvulle, on ainoa oikea puoluetyyppi. Massapuoluetta on pidetty eräänlaisena normatiivisena puoluemallina. (Katz & Mair 1995, 6.) Se ei kuitenkaan ole lainkaan ainoa puoluetyyppi, mitä demokratioissa on ja on ollut.

Massapuolueen edeltäjiä olivat ns. eliittipuolueet. Ne olivat jäsenmääriltään pieniä järjestöjä, jotka kokosivat yhteen vaikutusvaltaisia henkilöitä, älymystöä. Puolueiden tarkoituksena ei ollut liikutella suuria ihmismassoja, koska äänioikeus oli tuolloin vielä rajoitettua. Puolueen organisaatorakenteella ei ollut suurta merkitystä. Niin harvat henkilöt osallistuivat toimintaan, että kommunikaatio toimi ilman hierarkiaa. Puolueen päämääränä oli saada jäsenille merkittäviä virkoja. Koska puolueiden toiminta oli tuolloin vielä alussa, olivat puolueiden roolit suhteessa valtioon ja kansalaisyhteiskuntaan epäselvät. Ihmiset, jotka muodostivat puolueen, olivat merkittäviä henkilöitä myös valtionhallinnossa ja kansalaisyhteiskunnan alueella. (Katz & Mair 1995, 9.)

Hiljalleen tapahtuvat yhteiskunnalliset muutokset, kuten teollistuminen, kaupungistuminen ja äänioikeuden laajeneminen asettivat puoluelaitoksen uusien haasteiden eteen. Ihmiset alkoivat muodostaa ryhmiä, joilla oli samat intressit. Ryhmien keskeltä nousi puolueiden

johtoon henkilöitä, joilla ei enää välttämättä ollutkaan merkittävää roolia valtiossa. Kansalaisyhteiskunta ja valtio alkoivat hiljalleen erottautua toisistaan. Uudentyyppisten sosialistisista ideologioista nousseiden puolueiden tarkoituksena oli ajaa yhden tietyn, valmiiksi yhtenäisen ryhmän etuja. Joukkopuolueet halusivat mahdollisimman laajan kannatuksen kansalaisten parissa. Puolueen tarkoituksena oli siis toimia linkkinä valtion ja kansalaisten välillä pyrkien ajamaan poliittisessa päätöksenteossa oman kannattajaryhmänsä etuja. Puolueen toiminnan perustana olivat ideologiset ohjelmat, joihin jäsenet sitoutuivat. (Katz & Mair 1995, 5-10.)

Joukkopuolueiden rinnalla myös perinteiset eliitin johtamat puolueet joutuivat muuttamaan toimintaansa. Nämä ns. oikeistopuolueet perustivat joukkopuoluetta muistuttavia organisaatioita, mutta eivät pyrkineet vaikuttamaan yhteen tiettyyn sosiaaliryhmään. Sen sijaan ne pyrkivät saamaan jäseniä kaikista yhteiskuntaryhmistä. (emt.12.) Samaan aikaan talous alkoi kasvaa. Joukkopuolueiden tavoitteet alkoivat toteutua ja valtio alkoi tarjota kansalaisilleen hyvinvointipalveluja. Palvelujen myötä sosiaalisten ryhmien erot hämärtyivät ja solidaarisuus alkoi vähentyä. Kansalaisten tarpeet ja intressit alkoivat muuttua yhä spesifimmiksi. Joukkopuolueiden merkitys väheni. Puoluemalli, jota Kirchheimer kutsuu catch-all partyksi eli yleispuolueeksi ja Panebianco vaalipuolueeksi korvasi vähitellen massapuolueen. Kun puolueiden tarve ajaa tiettyjen ryhmien etuja väheni, alkoivat niiden ohjelmat muuttua yleisimmiksi. Puolueet alkoivat menettää ideologisuuttaan. Vaalivetoamukset pyrittiin kohdentamaan laajemmille äänestäjäjoukoille, eikä enää yhdelle tietylle ryhmälle. (Sundberg 1996, 238; emt. 7-8, 12; Mair 1984, 171; Panebianco 1988.)

Kun yleispuolueen ideologia ei ollut enää tärkeää, alkoi jäsenyys merkitä erityisesti tuen antamista puolueen johtajille. (Katz & Mair 1995, 8-12.) Puolueen organisaatio alkoi heikentyä. Jäsenmäärät pienenevät. Jäsenten ja ei-jäsenten erot pienenevät. Äänestäjästä tuli ikään kuin puolueen jäsenistön jatke. Ideologia ei enää sitonut puoluetta ja äänestäjää tiukasti yhteen. Ainakin puolueen kannattajakunnan ideologiset taustat liikkuvat hyvin väljällä akselilla (Widfelt 1997, 234). Vastuu asettui yhä enemmän voimakkaan johdon harteille. Heidän toimintansa ei ollut enää tiukasti ideologiaan sidonnaista, vaan suuntaa voitiin muuttaa tarvittaessa sen mukaan, mikä oletettiin olevan hyödyllistä liikkuvien äänestäjien

tavoittamiseksi. Puolueiden toiminnan painopisteet alkoivat olla vaaleissa. Vaalikampanjoissa alettiin keskittyä yleisiin asioihin, jotka kiinnostavat äänestäjäkuntaa; niitä ei enää rakennettu puolueiden ideologian pohjalta. (Pekonen 1997; 7, 11; Katz & Mair 1995, 8-12; Panebianco 1988, 263–267; Sundberg 1996, 239.)

Monet politiikan tutkijat pitävät nykyisiä puolueita yleispuolueina. Katz ja Mair etenevät kuitenkin vielä askeleen edelle. Heidän mukaansa puoluelaitos on yhä uusien haasteiden edessä, muuttumassa kohti puolueuotoa, jota he nimittävät kartellipuolueeksi. (Katz & Mair 1995, 13.) Puolueista on tullut toimijoita, joiden tavoitteena ei ole ohjelmien ja ideologioiden avulla saada aikaan sosiaalista yhtenäisyyttä jäsenien kesken. Jäsenyys ei enää tarkoita tiukkaa ideologista sitoutumista, vaan ehkä ennemminkin näkyvän johtajiston toiminnan kannattamista (Michels 1986, Sänkiaho 1984a). Johtoporras koostuu ammattipoliitikoista, jotka asennoituvat toisiinsa kuten työkavereihin enemmän kuin kilpakumppaneihin. (vrt. Borg 1997, 35–36.)

Michelsin (1986) mukaan puolueiden on sanottu muuttuneen alastomiksi vallan tavoittelijoiksi, joilla ei ole mitään aatetta tai omintakeista ohjelmaa. Suomessa rekisteröidyllä puolueella tulee olla periaatteet ja tavoitteet ilmaiseva periaateohjelma (Aarnio 1997, 160; vrt. myös Paloheimo ja Wiberg 1998, 229). Ohjelmat ovat kuitenkin muuttuneet suuntaantavammiksi, eivätkä ole enää ideologisesti niin latautuneita. Ohjelmat eivät myöskään enää ohjaa tiukasti käytännön politiikkaa (Aarnio 1997, 160). Samoin periaateohjelmia täydentävät vaaliohjelmat, jotka on suunnattu erityisesti suurelle yleisölle, ovat nykyään väljempää. (Mickelsson 1996, 76; Sänkiaho 1995, 88.) Yhä heterogeenisemmän ja yhä kasvavan liikkuvien äänestäjien vakuuttaminen vaatii yleisiä vaalilupauksia ja vaaliteemoja. Puolueen irrottautuminen ideologisuudesta on johtanut siihen, että puolueet toimivat hiukan kaupallisten yritysten kaltaisesti.

Tämän työn aineistossa poliitikot eivät pyrkineet tuomaan suuria ideologisia eroja esiin. Keskusteluaikaa käytettiin suhteettoman paljon käsitteiden määrittelyyn ja yksityiskohtien ruotimiseen. Kaikkien puolueiden johtolankana ja tavoitteena on hyvinvointivaltion säilyttäminen. Puolueet kuitenkin eroavat mielipiteissään siitä, miten laajana hyvinvointivaltio

on säilytettävä ja millä keinoin. Mukana keskustelussa on lakkaamatta taloudellinen välttämättömyyskeskustelu. Talous nostetaan jatkuvasti esiin syynä muutoshaluttomuudelle.

Poliittinen kilpailu eroaa yritysten välisestä markkinakilpailusta kuitenkin siten, että monipuoluejärjestelmässä puolueiden on pystyttävä koalitioyhteistyöhön keskenään. Esimerkiksi 1999 maaliskuun vaaleja syytettiin konsensushengen hakemisesta erityisesti suurten puolueiden kesken. Jos puolue erottautuu ohjelmallisesti jyrkästi muista puolueista saadakseen vaaleissa ääniä, sen on vaalien jälkeen vaikea löytää yhteistyökumppania (Paloheimo & Wiberg 1998, 229).⁹ Vuoden 1999 vaaleja edeltänyt vaalikausi oli osoittanut sateenkaarihallituksen vahvuuden. Puoluejohtajat tiesivät, että kolmesta valtapuolueesta oppositioon putoava on hyvin voimaton vahvaa enemmistöhallitusta vastaan.

Tässä työssä käsitellyissä keskusteluissa näkyi etenkin Niinistön ja Lipposen välillä poliitikkojen asennoituminen toisiinsa kuin työkavereihin. Vaikka Kokoomusta ja SDP:tä on ideologisesti ja järjestöllisesti pidetty varsin erilaisina puolueina, olivat he keskustelussa mukana ”me hallitus” -asetelmalla. Erimielisyyksiä heidän välillään ilmennettiin suoraan hyvin vähän. Suurimmat sisällölliset erimielisyydet koskivat verotuskysymystä (pääomaverro ja tulovero). Sen sijaan Aho edusti keskusteluissa selkeästi oppositiota. Hän moitti avoimesti istuvan hallituksen tekemiä leikkaustoimenpiteitä ja tarjosi Keskustan vaihtoehtoja.

Vaalien epäpoliittisuuden ja puolueiden samankaltaistumisen vuoksi henkilökysymykset nousevat vaaleissa erityisen tärkeiksi. Puoluepolitiikka onkin etenkin sellaisten henkilöiden taistelua, jotka jakavat keskenään merkittäviä virkoja. Vaaleista on tullut jossain määrin rauhallinen rituaali, jossa uusitaan vallassa olevien henkilöiden, johtajien mandaatit (Katz

⁹ Kilpailuhaluttomuutta on selitetty myös sillä, että puolueen eloonjäämisen kannalta vaalin voittajalla ei ole kovinkaan suurta merkitystä. Puolueiden valtaa ei enää ylläpidä kansalaisten tuki, vaan valtion tuki, josta puolueet itse ovat päättämässä. Vaikka puolue häviäisi vaalit ja joutuisi oppositioon, pysyy se silti puoluetuen piirissä ja saa hyvät lähtöasemat oppositiopuolueena seuraaviin vaaleihin. (Katz & Mair 1995, 16-21; Wiberg 1997, 107.)

& Mair 1997, 22). Henkilöiden korostuminen vaalikampanjoissa johtuu myös siitä, että yhteiskunnalliset muutokset ovat niin monitahoisia ja vaikeasti ymmärrettäviä tapahtumia. Tällöin abstrakteille, vaikeasti ymmärrettävissä oleville tapahtumille saadaan nimet ja ne konkretisoituvat äänestäjälle (Mancini & Swanson 1996, 10). Vaikeille asiakysymyksille halutaan siis luoda kasvot, jotka helpottavat äänestäjän ymmärtämistä. Esimerkiksi Keskustan ennen vaaleja lanseeraama työreformi liitettiin tämän työn aineistossa tiiviisti Seppo Kääriäiseen ja Esko Ahoon. Heidän tulkintojaan moitittiin ristiriitaisiksi ja sen perusteella myös koko asiakirja.

Toisaalta television järjestämät vaalikeskustelut olivat osoitus pyrkimyksestä supistaa vaalit kolmen suuren puolueen väliseksi kilpailuksi¹⁰. Tällaista suuntausta ovat maaliskuun 1999 eduskuntavaalien alla myös tiedotusvälineet edistäneet. Ne ovat vahvasti keskittyneet pohtimaan kolmen suurimman puolueen välistä vallanjakoa ja niiden tasaisia kannatuslukuja. Pienet puolueet ja erityisesti uudet puolueet ovat jääneet erittäin vähälle huomiolle. Tiedotusvälineet ovat puolueiden mukana luoneet vapaan kilpailun sijaan vaaleihin ilmapiirin, jota Pekonen kutsuu oligopolisiksi suojaetuiksi markkinoiksi. (Palonen 1997, 38; Pekonen 1997, 8-9.) Vaalit menettävät valintatilanteen luonnettaan ja suurten puolueiden kollektiivinen henkiinjäämisen turvaaminen on erittäin näkyvää. Valta halutaan pitää samoilla puolueilla ja estää uusia vaihtoehtoja tuovien puolueiden menestyminen.

Vaihtoehtojen supistamisesta johtuu, että kansalaisten valinnat ovat, äänestämisen mekaniisuudesta riippumatta, yhä vaikeampia. Kenties myös tämän johdosta monet kansalaiset jättävät äänestämättä. (Palonen 1997, 37–38.) Vuoden 1999 eduskuntavaaleissakin äänestysprosentti oli erittäin alhainen, vain 68,3 %. Äänestäjien tekemät ratkaisut ovat aina arvoitus vaalien tulosten julkistamiseen saakka. Varsin kokeneetkaan toimittajat eivät pystyneet arvioimaan vaalitulosta. Kolmen suurimman puolueen kannatusluvut olivat niin tasaiset, ettei mitään vaihtoehtoa vaalien voittajista ja häviäjistä voinut sulkea pois. Se tuo vaaleihin toisenlaisen kontingenssin ulottuvuuden. Vaaleista tekevät poliittisen tapahtuman

¹⁰ Televisiokanavat järjestivät tokiv myös muita keskusteluja, joissa mukana oli useampia puolueita. Nämä ohjelmat eivät kuitenkaan saaneet yhtä suurta huomiota osakseen tiedotusvälineissä.

niiden temporaalisuus ja partikulaarisuus. Jokaiset vaalit ovat partikulaariset, toisistaan poikkeavat ja ne on aina sidottu siihen hetkeen, jossa ne pidetään. (Palonen 1997, 32–33.)

Jo pitkän aikaa on ollut nähtävissä tendenssejä, joiden mukaan puolueiden lukumäärä kasvaa, luokkapohjainen äänestäminen heikkenee, äänestäjien liikkuvuus lisääntyy, puolueuskollisuus vaaleissa heikkenee ja liittymishalukkuus puolueisiin vähenee. Tämä kaikki kertoo ajankohtaisista muutospaineista. (Pekonen 1997b, Pekonen 1998, 116; Rätty 2000, 66–67.) Koska puoluelaitos ei ole isoitu ja muuttumaton kokonaisuus, on sen vastattava muutospaineisiin. Mikään puoluetyyppi ei ole elänyt ikuisesti, joten on mielenkiintoista nähdä, alkaako kartellipuolueiden rinnalle kehittyä uudentyyppistä puolue toimintaa vai pyritäänkö kohta palaamaan entisiin puoluemalleihin. Tällä hetkellä puolueiden ja johtavien poliitikkojen toiminta ovat eriytyneet täysin omaksi elämänalueekseen ja irtautuneet tavallisen kansalaisen elämästä. Tämä johtaa (on jo kenties johtanut) poliittisen tyhjiön syntymiseen, jonka on luonnollisesti täytyttävä (Pekonen 2000, 34; Pekonen 1998, Rätty 2000, 67).

Vuoden 1999 eduskuntavaaleissa oli ehdolla pieniä puolueita, jotka toimivat ikään kuin perinteisten puolueiden haastajina¹¹. Suomessa pienten puolueiden kannatus on tähän mennessä kuitenkin jäänyt vähäiseksi (vrt. Widfelt 1997, 237). Merkittävin muutos suomalaisessa puolueasetelmassa on vihreän liikkeen nousu. Vuoden 1999 vaalien jälkeen se on istunut jo toista kautta hallituksessa. Pekosen mukaan Suomessa on tällä hetkellä kaikki mahdollisuudet esimerkiksi äärioikeiston vahvaan nousuun, mutta jostakin syystä sellaista ei vielä ole nähtävissä (ks. Pekonen 1998). Ilmeisesti suomalaiset pääpuolueet ovat kyenneet kuitenkin uudistamaan ideologisia ja toiminnallisia linjauksiaan siinä määrin, että ne ovat turvanneet tähän asti kannatuksensa jatkuvuuden (Martikainen & Yrjönen 1992). Monissa muissa Euroopan maissa äärioikeisto on viime vuosina nostanut kannatustaan huomasti.

Nykyvuotoisen edustuksellisen demokratian toimivuus edellyttää sitä, että puolueet kykenevät ylläpitämään ainakin kohtuullisen aktiivista ja riittävää puolueaktiivisuutta (Borg

¹¹ Luonnonlainpuolue vastusti kaikkea talouskasvua, ja edustaa luonnonmukaista liikettä. Kirjava Puolue esitti kirjavia muutoksia puoluepolitiikkaan jne.

1997, 52-53). Vaihtoehtoisesti puoluejohtajien on opittava hyödyntämään ensiksikin uusia välineitä, (kuten joukkoviestimiä ja erityisesti televisiota) ja toiseksi uusia keinoja (kuten omia tukiryhmiä) puolueorganisaation sijaan. Tiedon kulun mahdollistaminen puolueen johdolta äänestäjille ei kuitenkaan riitä demokratian toteutumiseen. Televisio ja muut tiedotusvälineet ovat yksisuuntaisuutensa kansalaisten osallistumisen kannalta todellinen sudenkuoppa (vrt. Edelman 1988). Kun televisio ja muut tiedotusvälineet ovat kaikkien saatavilla, kansalaiset omaksuvat jo muutenkin edustukselliselle demokratialle tyypillisen passiivisen kansalaisen tyylin, johon kuuluu määrävälein suosion tai paheksunnan osoittaminen poliittiselle johdolle. Aktivointi kääntyykin passivoinniksi (vrt. Pekonen 2000, 27; Morley 1990, 123-5).

Puolueen tulee siis tarjota areenoita, joissa kansalaisilla on mahdollisuus osallistua (Widfelt 1997, 16). Vaalien alla ehdokkaat ovat liikkuneet paljon äänestäjien parissa, mutta vaalien välisenä aikana äänestäjän tavoittaminen on vähäistä. Uutena osallistumisen areenana voidaan mahdollisesti nähdä hurjaa vauhtia laajeneva ja yleistyvä internet. Vuoden 1999 Eduskuntavaaleissa internet löi todella itsensä läpi poliittisen kommunikaation välineenä. Internet tarjoaa paitsi erinomaisen tavan hankkia tietoa poliittisista tapahtumista ja poliitikojen toimista, myös etenkin kaksisuuntaisen kommunikoinnin mahdollisuuden keskustelusuviineen. Internet- teknologia voisi kenties tuoda poliitikot ja äänestäjän lähemmäksi toisiaan.

Tämän vuoksi myös tutkielman aineistona olleiden vaalikeskustelujen tarkoituksenmukaisuutta demokratian ja kansalaisten osallistuminen edistäjänä voidaan kyseenalaistaa. Se on kuitenkin kiistatta yksi merkittävimmistä kanavista tämän hetken Suomessa, jonka kautta puolueet äänestäjilleen näyttäytyvät. Tämän aineiston valossa voidaan myös todeta, että suomalaiset puolueet antavat toimillaan kuvan itsestään kartellipuolueina. Ideologisilla erimielisyyksillä ei keskustelussa ole merkittävää jalansijaa. Varsinaista keskustelua syntyy eniten käytännön toimenpiteistä. Samoin puolueet voivat toimia samassa hallituksessa riippumatta siitä kuuluvatko he esimerkiksi oikeistoon vai vasemmistoon. Tästä esimerkkinä voidaan mainita Vasemmistoliiton ja Kokoomuksen mahtuminen samaan hallituspöytään.

7 TUTKIELMAN ARVIOINTIA

Tutkimuksen tavoitteena oli tarkastella erimielisyyden osoittamista television vaaliohjelmissa. Tutkielmalle asetettu tavoite saavutettiin: työssä onnistuttiin selvittämään, millaisia sisällöllisiä erimielisyyksiä keskustelussa ilmeni sekä miten näitä erimielisyyksiä ilmenettiin. Tarkastelua olisi voinut jopa rajata jompaan kumpaan näistä kysymyksistä. Työssä olisi voitu keskittyä esimerkiksi sisältöjen havainnoimiseen. Tällöin olisi voitu tehdä aineistosta vieläkin tarkempaa sisällöllistä analyysia. Toisaalta tässä tutkimuksessa kyetään antamaan suhteellisen laaja kuva siitä, miten poliitikot tuovat erimielisyyksiään esille televisoidussa keskustelussa. Tämä tutkimus jättää myös lukuisia erilaisia mahdollisuuksia laajentaa erimielisyyden tarkastelua. Mielenkiintoisia jatkotutkimusaiheita on esitelty tämän luvun lopussa.

Tutkimusaineistona työssä oli kaksi vaalikeskustelua, jotka lähetettiin ennen vuoden 1999 eduskuntavaaleja. Molemmissa keskusteluissa osallistujina olivat kolmen suurimman puolueen puheenjohtajat. Kyseiset vaalit loivat herkullisen kontekstin tarkasteltaessa puoluejohtajien erimielisyyksiä. Vuoden 1999 eduskuntavaalien aikana puolueita moitittiin samankaltaisuudesta ja harmoniahakuisuudesta. Samoin puolueiden vaalikampanjoita pidettiin varsina laimeina. Tämän vuoksi oli varsin mielenkiintoista tarkastella, ovatko puoluejohtajat liian samanmielisiä myös vaalikeskusteluissa, vai uskaltavatko he tuoda esiin erimielisyyksiä. Tutkielman suunnitteluvaiheessa nauhoitettiin runsaasti vaaleja edeltäviä televisiokeskusteluja. Nämä kaksi vaalikeskustelua soveltuivat varsin hyvin tehtävän asetelmaan. Koska niissä oli osallistujia niin vähän, oli poliitikkojen välillä enemmän vuorovaiikutusta kuin esimerkiksi paneelimuotoisissa ohjelmissa. Lisäksi kolmen suurimman puolueen esiin nostaminen sopi varsin hyvin 1999 vaalien ilmapiiriin. Puolueet olivat varsin taseissa kannatuslukemissa koko kamppailun ajan. Tämän vuoksi oli kiinnostavaa seurata, kuinka kanssakilpailijoista pyrittiin erottumaan keskustelun tasolla.

Televisioaineiston valinnassa on nostettava esiin kritiikki, jonka joukkotiedotuksen analysointi on saanut monissa tutkimuspiireissä, etenkin yhteiskuntatieteissä. Tiedotusvälineillä

on kuitenkin niin keskeinen asema yhteiskunnassamme, että aineistona niiden paikkansapitävyyttä tuskin voidaan kiistää (Fairclough 1997, 10–11).

Aineistoa lähdettiin tarkastelemaan kvalitatiivisen tarkastelun keinoin. Koska valmiita luokituksia ei ollut käytettävissä, oli tämä ainoa keino tarkastella avoimesti, millaisia erimielisyyksiä aineistosta nousee esiin. Työtapana laadullinen analysointi on varsin työlästä. Lisäksi monitulkintainen ja vaikeaselkoinen poliittinen kieli teki tehtävän entistäkin haastavammaksi. Vaati varsin monta katselukertaa, jotta keskustelut kyettiin hahmottamaan kokonaisuutena ja jotta aineistoa voitiin lähteä luokittelemaan. Lisäksi oman haasteellisuuden työhön toi television viestien rajallisuus. Kameran katsojalle välittämä kuva on varsin rajattu, eikä se kerro läheskään koko totuutta siitä, millaista sanatonta viestintää keskusteluissa esiintyy. Analyysin heikoin kohta olikin äänen piirteiden, kuten voimakkuuden ja korkeuden havainnointi. Jotta kyseisiä piirteitä olisi kyetty mittaamaan luotettavasti, olisi tarvittu teknisiä apuvälineitä. Toisaalta teknisten mittauksen ei koettu tuovan tarpeeksi suurta lisäarvoa tutkielmalle, jotta siihen olisi menty.

Luokitteluperusteita voidaan löytää monia, eikä niiden välille ole edes tarvetta löytää yksimielisyyttä (Mäkelä 1990, 53–55; Pyörälä 1995, 16–21). Yhtä ainoaa oikeaa tapaa ei ole löydettävissä. Tässä työssä niistä on esitetty vain yksi mahdollinen. Palosen mukaan jokaisesta tekstistä (tässä teksti on tarkkaan ottaen kuvanauha) voidaan lukea rajattomasti eri tavoin lukijan mukaan. Poliittisen tutkimuksen – mikä pätee myös viestinnän tutkimukseen – periaatteen mukaisesti tässä työssä on esitelty yksi mahdollinen tapa lukea käsiteltävää tekstiä, eli tässä tapauksessa vaalikeskusteluja. Työ ei suinkaan pyri esittämään objektiivista totuutta tekstistä. Mielenkiintoiseksi tulkinta muuttuu siinä vaiheessa, kun joku muu lukee tekstiä, siitä tehtyä aikaisempaa tulkintaa ja tekee jälleen oman tulkintansa. Tällä tavoin teksti ikään kuin elää erilaisten tulkintojen kautta ja synnyttää keskustelua. (Palonen 1988.)

Tutkielmassa on kuitenkin pyritty käyttämään menetelmää, jolla vaalikeskusteluiden erimielisyydestä saadaan mahdollisimman validia tietoa. Mikäli tutkielman puitteet olisivat laajemmat, olisi observointia voitu täydentää esimerkiksi haastattelemalla keskustelun osal-

listujia. Vaihtoehtoisesti olisi voitu myös tarkistaa tehtyjä luokituksia ja saatuja tuloksia pyytämällä ulkopuolisia henkilöitä tekemään havaintoja keskusteluista.

Tutkielman raportissa on pyritty selostamaan mahdollisimman tarkkaan eri vaiheet analyysin suunnittelussa ja toteutuksessa. Tällä on pyritty helpottamaan luettavuutta ja työn arviointia. Raportissa on pyritty perustelevaan analyysissä tehtyjä ratkaisuja ja valintoja, jotka ovat johtaneet lopullisiin luokitteluihin. Varsinaisessa tulosluvussa on käytetty varsin runsaasti suoria lainauksia tutkimusaineistosta, vaikka metodologiaoppaat yleensä suosittelevat maltillista lainausten käyttöä (vrt. Pyörälä 1995, 22). Vaikka sitaattien lukeminen voi käydä raskaaksi, on niillä pyritty avaamaan lukijalle varsin vaikeaselkoista ja monikerroksista keskustelun kulkua.

Raportin johtopäätöksiä on pyritty herättämään keskustelua tutkimusaineistosta nousseiden tulosten sekä työssä käsitellyn muun kirjallisuuden välille. Tämä tehtävä koettiin varsin haasteellisena. Vaalikeskustelut edustavat varsin pientä osaa suomalaisesta poliittisen viestinnän kentästä. Siksi johtopäätösten tekeminen viestintäkulttuurin muutoksista tai kehityssuunnasta tämän aineiston perusteella tuntuu varsin uskaliaalta teolta. Vielä uskaliaammalta tuntuu vetää johtopäätöksiä suomalaisten puolueiden toiminnasta. Etenkin puoluetutkimuksessa on varottava, ettei yksittäisten tapausten perusteella tehdä liian yleistäviä, maailmaa syleileviä johtopäätöksiä. Nämä haasteet ovat epäilemättä näkyvissä Johtopäätös-luvussa, jossa tuloksia on käsitelty melko hellävaraisin ottein.

Toisaalta kyseiset haasteet myös synnyttävät uusia tutkimustarpeita. Sekä viestinnän että politologian piirissä tarvitaan runsaasti myös varsin tapauskohtaista poliittisen viestinnän tutkimusta. Tarvitaan lisää tietoa poliittisen puheen piirteistä erilaisissa konteksteissa. Samoin tarvitaan vertailevaa aineistoa sekä muista kulttuureista että oman kulttuurin sisältä. Kun tutkimusaineistoja saadaan keskustelemaan keskenään, pystytään yhä paremmin hahmottamaan poliittisen viestintäkulttuurimme piirteitä, poliittisten toimijoiden keskinäisiä suhteita, toimintatapoja jne.

Vaalit luovat tutkijalle loistavan mahdollisuuden kerätä monipuolista materiaalia eri tiedotusvälineistä. Esimerkiksi seuraavien eduskuntavaalien alla saataisiin varmasti mielenkiintoista vertailuaineistoa näille vuoden 1999 vaalikeskusteluille. Sekä Suomen Keskustassa että Kansallisessa Kokoomuksessa ovat puheenjohtajat vaihtuneet. Olisi mielenkiintoista tarkastella, miten henkilöiden vaihtuminen muuttaa keskustelun luonnetta. Tällöin voisi olla mielenkiintoista perehtyä esimerkiksi pelkästään Paavo Lipposen viestintään. Muuttaako hän keskustelutyylään kun hänet pannaan samaan pöytään vähemmän ryvettyneiden Anneli Jäätteenmäen ja Ville Itälän seuraksi.

Toisaalta jatkossa voisi olla mielenkiintoista tarkastella sitä, miten vuorovaikutusmuodot vaihtelevat erityyppisissä vaalikeskusteluissa. Miten vaalikeskustelut, joissa on useiden puolueiden edustajia, rakentuvat ja millaista vuorovaikutusta niissä esiintyy. Myös vaalikampanjoiden ns. kuumat aiheet ovat edelleenkin mielenkiintoista tutkittavaa. Miten eri puolueiden vaaliteemat elävät vaalista toiseen, vuodesta toiseen? Uudistuvatko ne vai turvautuutanko perinteisiin teemoihin?

KIRJALLISUUS

- Aarnio E. 1997. Puolueohjelma tekoina. Teoksessa S. Borg (toim.) Puolueet 1990-luvulla. Näkökulmia suomalaiseen puolue toimintaan (s. 160–185). Turun Yliopisto. Valtio-oppi, Valtio-opillisia tutkimuksia n:o 53.
- Aarnio, E. 1998. Päämäärät liikkeessä. Jyväskylä: SoPhi.
- Aarnio, E. 2000. Pääkirjoitukset vuoden 2000 presidentinvaaleissa. Tiedon politiikan näkökulma. Teoksessa P. Isotalus & E. Aarnio (toim.) Presidentti 2000. Mistä vaalit on tehty? (s.106-127). Jyväskylä: Sophi.
- Aarnio, E. & Isotalus, P. 2000. Miten presidentti on tehty? Teoksessa P. Isotalus & E. Aarnio (toim.) Presidentti 2000. Mistä vaalit on tehty? (s. 5-21). Jyväskylä: Sophi.
- Adams, W. C. 1984. Media power in presidential elections: an exploratory analysis, 1960-1980. Teoksessa D. A. Graber (toim.) Media power in politics (s.175–188). Washington D. C.: CQ Press.
- Alasuutari, P. 1993. Laadullinen tutkimus. Tampere: Vastapaino.
- Altheide, L. D. & Snow, R. P. 1979. Media logic. Beverly Hills: Sage.
- Asp, K. 1986. Mäktiga mass medier. Studier i politisk opinionsbildning. Stockholm: Akademilitteratur.
- Asp, K. & Esaiasson, P. 1996. The Modernization of Swedish campaigns: Individualization, professionalization, and medialization. Teoksessa D. L. Swanson & P. Mancini (toim.) Politics, media and modern Democracy (s. 73-90). Westport: Praeger.
- Atkinson, M. 1984. Our masters' voices. The language and body language of politics. London: Routledge.
- Aula, M-K. 1991. Poliitikkojen ja toimittajien suhteet murroksessa. Helsinki: Yleisradio.
- Aura, V. 2000. Puolueiden ja joukkotiedotusvälineiden vaaliagenda eduskuntavaaleissa. Teoksessa V. Hellsten, T. Martikainen & K. Pekonen (toim.) Vaalista vaaliin. Vaalit, puolueet ja kansalaiset vuosituhaten vaihteessa (s. 95-122). Helsinki: Gummerus.
- Benoit, W. L. & Wells, W. T. 1996. Candidates in conflict. Persuasive attack and defense in the 1992 presidential debates. Tuscaloona: The University of Alabama Press.
- Blumler, J. 1990. Elections, the media, and the modern publicity process. Teoksessa M. Ferguson (toim.) Public Communication. The New Imperatives (s.101-113). London: Sage.

- Blumler, J. G. & Kavanagh, D. 1999. The third age of political communication: Influences and features. *Political Communication* 16, 209-230.
- Borg, S. 1997. Kiinnostus puoluejäsenyyteen ja jäsenaktiivisuus puolueissa. Teoksessa S. Borg (toim.) *Puolueet 1990-luvulla. Näkökulmia suomalaiseen puolue toimintaan* (s. 35–65). Turun Yliopisto. Valtio-oppi, Valtio-opillisia tutkimuksia n:o 53.
- Bourdieu, P. 1999. *Televisiosta*. Suom. T. Arppe. Keuruu: Otava. Alkuteos *Sur la télévision*. 1996.
- Coleman, S. 2000. Meaningful political debate in the age of the sound bite. Teoksessa S. Coleman (toim.) *Televised election debates. International perspectives* (s. 1-24). Hampshire & London: Macmillan Press.
- Corcoran, P. E. 1990. Language and politics. Teoksessa D. I. Swanson & D. Nimmo (toim.) *New directions in political communication. A resource book* (s. 51-85). California: Sage.
- Daadler, H. 1992. A crisis of party? *Scandinavian political studies*. 15 (4), 269-287.
- Dearing, J. & Rogers, E. 1996. *Agenda-setting*. Thousand Oaks: Sage.
- Denton, R. E. Jr & Woodward, G. C. 1990. *Political communication in America*. 2nd edition. New York: Praeger.
- Edelman, M. 1988. *Constructing the political spectacle*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Fairclough, N. 1995. *Media discourse*. London: Edward Arnold.
- Fairclough, N. 1997. *Miten media puhuu*. Tampere: Vastapaino.
- Ferguson, M. 1990. Electronic media and the redefining of time and space. Teoksessa M. Ferguson (toim.) *Public communication. The New imperatives* (s.152-172). London: Sage.
- Garbner, G., Gross, L., Morgan, M. & Signorelli, N. 1984. Charting the mainstream: Television's contributions to political orientations. Teoksessa D. A. Graber (toim.) *Media power in politics* (s. 118–130). Washington D. C.: CQ Press.
- Graber, D. A. 1981. Political languages. Teoksessa D. D. Nimmo & K. R. Sanders (toim.) *Handbook of political communication* (s. 195-223). Beverly Hills: Sage.
- Gronbeck, B. 1990. Popular culture and media. Teoksessa D. I. Swanson & D. Nimmo (toim.) *New directions in political communication. A resource book* (s. 185-222). California: Sage.
- Haapanen, P. 1996. Roomalaisten korkein taito. Johdanto antiikin retoriikkaan. Teoksessa K. Palonen (toim.) *Pelkkää retoriikkaa* (s. 23–50). Tampere: Vastapaino.

- Hacker, K. L. 1996. Political Linguistic Discourse analysis: Analyzing the relationships of power and language. Teoksessa M. E. Stuckey (toim.) *The theory and practice of political communication research* (s. 28–55). Albany (NY): State University of New York Press.
- Hadenius, S. & Weibull, L. 1986. *Mass medier. En bok om press, radio & tv.* Stockholm: Bonniers.
- Hall Jamieson, K. & Adasiewicz, C. 2000. What can voters learn from election debates? Teoksessa S. Coleman (toim.) *Televised election debates. International perspectives* (s. 25-42). Hampshire & London: Macmillan Press.
- Hellweg, S. A., Pfau, M. & Brydon, S. R. 1992. *Televised presidential debates. Advocacy in contemporary America.* New York: Praeger.
- Hietala, V. 1996. *Ruudun hurma: johdatus tv-kulttuuriin. Yle-opetusohjelmat.* Jyväskylä: Gummerus.
- Hinck, E. A. 1993. *Enacting the presidency. Political argument, presidential debates, and presidential character.* Westport: Praeger.
- Hocker, J. L. & Wilmot, W. W. 1991. *Interpersonal conflict. Third edition.* Dubuque: Wm. C. Brown Publishers.
- Hood, S. & Tabary-Petersen, T. 1997. *On television. Fourth edition.* London: Pluto Press.
- Infante, D. A., Rancer, A. S. & Womack, D. F. 1997. *Building communication theory.* Waveland: Prospect Heights.
- Isotalus, P. 1993. *Toimittaja kuvaruudussa. Esiintyminen televisiokontekstissa. Lisensiaa-tintyö.* Jyväskylän yliopisto.
- Isotalus, P. 1994. Onko toimittajan televisioesiintymisellä merkitystä? Teoksessa P. Isotalus (toim.) *Puheesta ja vuorovaikutuksesta* (s.160–168). Jyväskylän yliopiston Viestintätieteiden laitoksen julkaisuja.
- Isotalus P. 1995. Mitä esiintymistaito on? Puhetaiteen, yleisöpuheen ja mediaesiintymisen yhteisiä piirteitä etsimässä. Teoksessa M. Valo (toim.) *Haasteita puheviestinnän opetukseen* (s. 83-98). Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Isotalus, P. 1996. Vaalikeskustelu ylittää uutiskynnyksen: Mitä sanomalehdet kirjoittavat television vaaliohjelmista? *Politiikka* 38 (4), 229–239.
- Isotalus, P. 1998a. Epilogi. Jännitteinen poliittisen viestinnän kenttä. Teoksessa P. Isotalus (toim.) *Kaveri vai peluri? Poliitikko televisiossa* (s. 241-258). Jyväskylä: Atena.

- Isotalus, P. 1998b. Johdanto: Poliittinen viestintäkulttuuri lähtökohtana. Teoksessa P. Isotalus (toim.) *Kaveri vai peluri? Poliitikko mediassa* (s. 7-17). Jyväskylä: Atena.
- Isotalus, P. 1998c. Vaalikeskustelu ylittää uutiskynnyksen: Mitä sanomalehdet kirjoittavat television vaaliohjelmista. Teoksessa P. Isotalus (toim.) *Kaveri vai peluri? Poliitikko mediassa* (s. 95-114). Jyväskylä: Atena.
- Isotalus, P. 2000. Tunteita ja reaktioita televisiossa. Ahon ja Halosen nonverbaalinen viestintä. Teoksessa P. Isotalus & E. Aarnio (toim.) *Presidentti 2000. Mistä vaalit on tehty?* (s. 155-173). Jyväskylä: Sophi.
- Isotalus, P. & Pörhölä, M. 1998. Mikä presidenttiehdokkaiden televisiokeskustelussa kiinnostaa nuoria? Teoksessa P. Isotalus (toim.) *Kaveri vai peluri? Poliitikko televisiossa*. (s. 18-37). Jyväskylä: Atena.
- Joslyn, R. A. 1990. Election campaigns as occasions for civic education. Teoksessa D. I. Swanson & D. Nimmo (toim.) *New directions in political communication. A resource book* (s. 86-119). California: Sage.
- Juholin, E. 2000. Presidentinvaali kampanjaorganisaation näkökulmasta. Teoksessa P. Isotalus & E. Aarnio (toim.) *Presidentti 2000. Mistä vaalit on tehty?* (s. 88-105). Jyväskylä: Sophi.
- Kakkuri-Knuutila, M-L. 1999. Väittely. Teoksessa M-L. Kakkuri-Knuutila (toim.) *Argumentti ja kritiikki. Lukemisen, keskustelun ja vakuuttamisen taidot* (s. 176-232). Helsinki: Gaudeamus.
- Kakkuri-Knuutila, M-L. & Ylikoski, P. 1999. Merkitys ja tulkinta. Teoksessa M-L. Kakkuri-Knuutila (toim.) *Argumentti ja kritiikki. Lukemisen, keskustelun ja vakuuttamisen taidot* (s. 24-33). Helsinki: Gaudeamus.
- Kanerva, J. 1994. ”Ryvettymisen hyvä puoli...” Suomalainen politiikka ja poliitikot televisiossa. Jyväskylä: Jyväskylän Yliopisto.
- Kanerva, J. 1997. Character, intimacy and issues in a presidential campaign. A rhetorical analysis of the *Presidentti* series, Finland. *Jyväskylä studies of communication*. Jyväskylä.
- Kantola, A. 1998. Tärkeintä on olla aito. Poliittisten uutisten dramaturgia. Teoksessa A. Kantola, I. Moring & E. Väliverronen (toim.) *Media-analyysi. Tekstistä tulkintaan* (122-148). Tampere: Yleisradio.
- Kantola, A., Moring, I. & Väliverronen, E. 1998. Johdanto. Miten mediaa luetaan? Teoksessa A. Kantola, I. Moring & E. Väliverronen (toim.) *Media-analyysi. Tekstistä tulkintaan* (5-12). Tampere: Yleisradio.

- Karvonen, E. 2000. "Eheyttäjä-Esko" ja "Tasa-arvo Tarja". Retorisia näkökulmia presidentinvaaleihin. Teoksessa P. Isotalus & E. Aarnio (toim.) *Presidentti 2000. Mistä vaalit on tehty?* (s. 128–155). Jyväskylä: Sophi.
- Katz, R. S. & Mair, P. 1995. Changing models of party organization and party democracy: The emergence of the cartel party. *Party politics*. Vol 1, 5-28.
- Kemiläinen, M. 1998. TV-tutusta euroedustajaksi. Teoksessa P. Isotalus (toim.) *Kaveri vai peluri? Poliitikko mediassa* (s. 118–151). Jyväskylä: Atena.
- Klapper, J. T. 1984. The effectiveness of mass media. Teoksessa D. A. Graber (toim.) *Media power in politics*. (s. 23-35). Washington D. C.: CQ Press.
- Koenkytö H. 1998. "Kyllähän sitä pystyy silmäluomia leikkaileen ja menemään naimisiin..." - Äänestäjien käsitykset poliitikon imagon muotoutumisesta. Teoksessa P. Isotalus (toim.) *Kaveri vai peluri? Poliitikko mediassa* (s. 7-17). Jyväskylä: Atena.
- Kolbe, L. 2001. Media, valta, eliitit... ja Tasavallan presidentin vastaanotto. *Tiedepolitiikka* 1 / 2001.
- Kraus, S. 2000. *Televised presidential debates and public policy*. Toinen painos. New Jersey: LEA.
- Kraus, S. & Davis, K. D. 1981. Political debates. Teoksessa D. D. Nimmo & K. R. Sanders (toim.) *Handbook of political communication* (s. 273–296). Beverly Hills: Sage.
- Kuivasmäki, A. 1998. Miten Rehn ja Ahtisaari puolustautuivat televisiossa? Teoksessa P. Isotalus (toim.) *Kaveri vai peluri? Poliitikko mediassa* (s. 69–94). Jyväskylä: Atena.
- Lautamatti, L. 1983. Response strategies in the tv-interviews of four Finnish candidates: Presentation of a model for analysis. Teoksessa H. Nyyssönen & A. Mauranen (toim.) *Afinla:n vuosikirja (36)* Jyväskylä: Suomen soveltavan kielitieteen yhdistys, 20–35.
- Leiwo, M. 1988. Kuinka Koivisto vakuutti äänestäjät presidentin valitsijamiesvaalien vaalitentissä 1982? *Politiikka* 30 (2), 116–124.
- Leiwo, M. & Pietikäinen, S. 1996. Kieli vuorovaikutuksen ja vallankäytön välineenä. Teoksessa K. Palonen (toim.) *Pelkkää retoriikkaa* (s. 85–108). Tampere: Vastapaino.
- Lenart, S. 1994. *Shaping political attitudes. The impact of interpersonal communication and mass media*. London: Sage.
- Livingstone, S. & Lunt, P. 1994. *Talk on television. Audience participation and public debate*. London: Routledge.
- Lodziak, C. 1986. *The power of television: A critical appraisal*. London: Frances Pinter Publishers.

- Luostarinen, H. 1996. Citizen Kane ja infokratia. Kriitikot, motiivit ja keinot. Teoksessa H. Luostarinen, U. Kivikuru & M. Ukkola (toim.) *Sopulisilppuri. Mediakritiikin näkökulmia* (s. 11-40). Jyväskylä: Gummerus.
- Mair, P. 1984. Party politics in Contemporary Europe: A Challenge to party? Teoksessa S. Bartolini and P. Mair (toim.) *Party politics in Contemporary Western Europe*. London : Cass.
- Mancini, P. & Swanson, D. L. 1996. Politics, media and modern democracy: Introduction. Teoksessa D.L. Swanson & P. Mancini (toim.) *Politics, media and modern democracy* (s. 1-28). Westport: Praeger.
- Manheim, J. B. 1984. Can democracy survive television? Teoksessa D. A. Graber (toim.) *Media power in politics* (s.131–138). Washington D. C.: CQ Press.
- Martikainen, T. & Yrjönen, R. 1992. Vaalit, puolueet ja yhteiskunnan muutos. Helsinki: Tilastokeskus.
- Mauranen, A. 1994. Miten käy suomalaiselta keskustelu? Vaihto-opiskelijat kahden puhekulttuurin välissä. Teoksessa V. Eskola & T. Lukkarinen (toim.) *Kieli on, sopii sanoa. Äidinkielen opettajain liiton vuosikirja XL* (s. 29–40). Helsinki: Painorauma Oy.
- McQuail, D. 1984. The influence and effects of mass media. Teoksessa D. A. Graber (toim.) *Media power in politics* (s. 36–53). Washington D. C.: CQ Press.
- Michels, R. 1986. Puoluelaitos nykyajan demokratiassa. WSOY.
- Mickelsson, R. 1996. Puolueiden identiteettiä etsimässä: Neljän puolueen vaaliohjelmien tarkastelua myöhäismodernin silmin. *Politiikka* 38(2), 75-85.
- Milavsky, J. R. & Zhu, J-H. 1996. Equal time within televised presidential debates. Teoksessa M. E. Stuckey (toim.) *The theory and practice of political communication research* (s. 95-121). Albany (NY) : State University of New York Press.
- Moring, I. 1998. Tee se itse -teoria. Grounded theory mediatutkijan työkaluna. Teoksessa A. Kantola, I. Moring & E. Väliverronen (toim.) *Media-analyysi. Tekstistä tulkintaan* (s. 229–258). Tampere. Yleisradio.
- Moring, T. & Himmelstein, H. 1983. *Politiikka riisuttuna. Kampanjakulttuuri murroksessa televisioidun politiikan aikaan*. Helsinki: Yleisradio.
- Morley, D. 1990. The construction of everyday life: Political communication and domestic media. Teoksessa D. I. Swanson & D. Nimmo (toim.) *New directions in political communication. A resource book* (s.123-146). California: Sage.

- Mäkelä, K. 1990. Kvalitatiivisen aineiston arviointiperusteet. Teoksessa K. Mäkelä (toim.) Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta (s. 42-61). Helsinki: Gaudeamus.
- Negrine, R. 1989. *Politics and the mass media in Britain*. London: Routledge.
- Nimmo, D. & Combs, J. E. 1983. *Mediated political realities*. New York: Longman.
- Nimmo, D. D. & Sanders, K. R. 1981. Introduction: The emergence of political communication as a field. Teoksessa D. D. Nimmo & K. R. Sanders (toim.) *Handbook of political communication*. (s. 11-36). Beverly Hills: Sage.
- Nimmo, D. & Swanson, D. L. 1990. The field of political communication: Beyond the voter paradigm. Teoksessa D. L. Swanson & D. Nimmo (toim.) *New directions in political communication. A resource book* (s. 7-50). California: Sage.
- Nuolijärvi, P. 1990. Keskusteluntutkimus. Teoksessa K. Mäkelä (toim.) Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta (s. 114-139). Helsinki: Gaudeamus.
- Nuolijärvi, P. 1994. Kun instituutio kohtaa instituution. Näkökulmia julkiseen vuorovaikutukseen. Teoksessa V. Eskola & T. Lukkarinen (toim.) *Kieli on, sopii sanoa. Äidinkielen opettajain liiton vuosikirja XL* (s. 51-62). Helsinki: Painorauma Oy.
- Nuolijärvi, P. & Tiittula, L. 2000. Televisiokeskustelun näyttämöllä: Televisioinstitutionaalisuus suomalaisessa ja saksalaisessa keskustelukulttuurissa. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Nylund, M. 1995. Politisk samtalsretorik. En samtalsanalytisk fallstudie i dominans och neutralitet i ett valsamtal. Helsinki: SSKH Helsingfors universitet. Nro 35.
- Oksanen, M. 1984. Tiedotusvälineet ja vaalit. Televisio ja radio valitsijamiesvaaleissa: "Ei mikään sokea silmä". Teoksessa R. Sänkiaho (toim.) *Miksi kansa valitsi Koiviston* (s. 215-230.) Jyväskylä: Gummerus.
- Paloheimo, K. & Wiberg, M. 1998. *Politiikan perusteet*. Helsinki & Porvoo: WSOY.
- Palonen, K. 1987. *Politiikan ilmiöt vai politiikan ilmiö?* *Politiikka* 29 (4), 305–321.
- Palonen, K. 1988. *Tekstistä politiikkaan*. Tampere: Vastapaino.
- Palonen, K. 1996. Retorinen käänne poliittisen ajattelun tutkimuksessa. Quentin Skinner, retoriikka ja käsitehistoria Teoksessa K. Palonen (toim.) *Pelkkää retoriikkaa* (s. 137–159).. Tampere: Vastapaino.
- Palonen, K. 1997. Vaalit demokratia ja temporalisointi. James Bryce ja Max Weber politiikan kontingenssista. *Tiede ja Edistys*. 1, 32-47.

- Panbianco, A. 1988. *Political Parties: Organization and power*. Cambridge University Press.
- Patterson, T. E. 1980. *The Mass Media Election. How Americans Choose Their President.* New York: Praeger Publishers.
- Patterson, T. E. 1984. View of winners and losers. Teoksessa D. A. Graber (toim.) *Media power in politics* (s. 141-148). Washington D. C.: CQ Press.
- Pekonen, K. 1991. *Symbolinen modernissa politiikassa*. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä.
- Pekonen, K. 1995. Finnish voters and the personification of politics. Teoksessa S. Borg & R. Sänkiaho (toim.) *The Finnish voter* (s. 187-207). Tampere: The Finnish Political Science Association.
- Pekonen, K. 1997. Kansa ja puolueet nyt: puolueiden toimintaympäristön muutos. Teoksessa S. Borg (toim.) *Puolueet 1990-luvulla. Näkökulmia suomalaiseen puoluet toimintaan* (7-34). Turun Yliopisto. Valtio-oppi, Valtio-opillisia tutkimuksia n:o 53.
- Pekonen, K. 1998. *Politiikkaa urbaanissa betonilähiössä*. Jyväskylä: SoPhi.
- Pekonen, K. 2000. Demokratia ja vaalit. Teoksessa V. Hellsten, T. Martikainen, & K. Pekonen (toim.) *Vaalista vaaliin. Vaalit, puolueet ja kansalaiset vuosituhaten vaihteessa* (s. 17-46). Helsinki: Gummerus.
- Pesonen, P. 1995. The voters' choice of candidate. Teoksessa S. Borg & R. Sänkiaho (toim.) *The Finnish voter* (s. 114-127). Tampere: The Finnish Political Science Association.
- Pesonen, P. 2000. Suomen kaksien vaalien taustat ja tulokset. Teoksessa P. Pesonen (toim.) *Suomen europarlamenttivaalit (19-49)*. Tampere University Press.
- Pfau, M. & Kang, J. G. 1991. The Impact of relational Messages in Televised Political Debates. *Communication Studies* 42 (2), 114-128.
- Postman, N. 1985. *Huvitamme itsemme hengiltä. Julkinen keskustelu viihteen aikakaudella*. Suom. I. Rekiaro. Juva: WSOY. Alkuperäinen teos N. Postman. *Amusing ourselves to death. Public discourse in the age of show business*.
- Puro, J-P. 2000. Johdanto. Teoksessa J-P Puro (toim.) *Presidentit tentissä. Arvioita presidenttiehdokkaiden esiintymisestä, argumentaatiosta ja kampanjoinnista*. Turun yliopisto. Taiteiden tutkimuksen laitos. Sarja C: Tutkimuksia ja raportteja, No 5..
- Pyörälä, E. 1995. Kvalitatiivisen tutkimuksen metodologiaa. Teoksessa J. Leskinen (toim.) *Laadullisen tutkimuksen risteysasemalla*(s. 11-26). Kuluttajatutkimuskeskus. Helsinki: Ykköspaino.

- Ruonala, K-M. 1998. Presidenttiehdokkaat televisiohaastattelussa. Teoksessa P. Isotalus. (toim.) *Kaveri vai peluri? Poliitikko mediassa* (s. 38-68). Jyväskylä: Atena.
- Räty, R. 2000. Uusi sukupolvi - uutta politiikkaa? Nuorten kansanedustajaehdokkaiden poliittinen ajattelu. Teoksessa V. Hellsten, T. Martikainen & K. Pekonen (toim.) *Vaalista vaaliin. Vaalit, puolueet ja kansalaiset vuosituhannen vaihteessa* (s. 47-69). Helsinki: Gummerus.
- Sallinen, A. 1994. Suomalaisten kommunikoijakuva. Teoksessa P. Isotalus (toim.) *Puheesta ja vuorovaikutuksesta* (s. 73-84). Jyväskylän yliopisto. Viestintätieteiden laitoksen julkaisuja 11.
- Sallinen-Kuparinen, A. 1987: Televisioesiintyminen, mediaretoriikka ja poliittinen vaikuttaminen. *Poliitikka* 1987 (29), 120-131.
- Scammel, M. 1998. The wisdom of the war room: US campaigning and americanization. *Media, Culture and Society* 20 (2), 251-275.
- Scollon, R. 1998. *Mediated discourse as social interaction. A study of news discourse*. London: Longman.
- Silverstone, R. 1991. Television rhetoric, and the return of the unconscious in secondary oral culture. Teoksessa B. Gronbeck, T. J. Farrell & P. A. Soukup (toim.) *Media, consciousness and culture: explorations of Walter Ong's thought* (s. 147-159). Newbury Park (Calif.): Sage.
- Steinbock, D. 1990: *Poliittinen TV-dramaturgia. Esseitä politiikasta ja dramaturgisesta sosiologiasta*. Helsinki: Oy Yleisradio Ab.
- Suhonen, P. 1997. The media, polls, and political process. The case of Finland. *European Journal of Communication* 12, 219-238.
- Suhonen, P. 2000. Mieliäpidetutkimusten rooli presidentinvaaleissa. Teoksessa P. Isotalus, & E. Aarnio (toim.) *Presidentti 2000. Mistä vaalit on tehty?* (s. 63-87). Jyväskylä: Sophi.
- Summa, H. 1996. Kolme näkökulmaa uuteen retoriikkaan. Burke, Perelman, Toulmin ja retoriikan palautus. Teoksessa K. Palonen (toim.) *Pelkkää retoriikkaa* (s. 51-83). Tampere: Vastapaino.
- Sundberg, J. 1996. *Partier och Partisystem i Finland*. Saarijärvi: Gummerus.
- Sänkiaho, R. 1984a. Tutkimuksen viitekehys. Teoksessa R. Sänkiaho (toim.) *Miksi kansa valitsi Koiviston* (s. 25-67). Jyväskylä: Gummerus.
- Sänkiaho, R. 1984b. Koiviston kakkoshallituksen kausi. Teoksessa R. Sänkiaho (toim.) *Miksi kansa valitsi Koiviston* (s. 96-107). Jyväskylä: Gummerus.

Sänkiaho, R. 1995. Cleavages and party system dimensions. Teoksessa S. Borg & R. Sänkiaho (toim.) *The Finnish voter* (s. 88–113). Tampere: The Finnish Political Association.

Tainio, S. 1998. ”Täällä porukka ojentautuu, kun kamerat tulee” - Kansanedustajien näemyksiä television merkityksestä. Teoksessa P. Isotalus (toim.) *Kaveri vai peluri? Poliitikko mediassa* (s. 172–201). Jyväskylä: Atena.

Tainio, S. 2001. Äänestäjien keskustelut vaaleista. Kevyttä jutustelua vai varsinaista politiikkaa? *Lisensiaatintyö*. Jyväskylän yliopisto.

Trent, J. S. & Friedenberg, R. V. 1991. *Political campaign communication. Principles and practices*. 2nd edition. New York: Praeger.

Uimonen, R. 1994. *Julkisuuspeli. Imagonrakennus politiikassa*. 2. painos. Juva: WSOY.

Varis, T. 1995. *Tiedon ajan media. Mediavalmiudet ja viestintätaidot uusiutuvalle viestintäkulttuurissa*. Helsinki: Yliopistopaino.

Väliverronen, E. 1998. Mediatekstistä tulkintaan. Teoksessa A. Kantola, I. Moring, & E. Väliverronen, (toim.) *Media-analyysi. Tekstistä tulkintaan* (s. 13-39). Tampere: Yleisradio.

Ware, A. 1996. *Political parties and party systems*. New York: Oxford University Press.

Wiberg, M. 1997. Suomalainen valtionapuvetoinen puoluetukijärjestelmä. Teoksessa S. Borg (toim.) *Puolueet 1990-luvulla. Näkökulmia suomalaiseen puolue toimintaan* (s. 103–127). Turun yliopisto.

Wiberg, M. & Koura, A. 1996: Kansanedustajat ovat kyselevinä ja ministerit ovat vastaavinaan. *Parlamenttikysymysten logiikka*. Teoksessa K. Palonen (toim.) *Pelkkää retoriikkaa* (s. 197–220). Tampere: Vastapaino.

Widfelt, A. 1997: *Linking Parties with People? Party Membership in Sweden 1960-1994*. *Göteborg Studies in Politics* 46.

VIDEOTALLENTEET:

Ylen vaalien lähtölaukaus Yle 10.2.1999.

Kolmen suuren vaalikeskustelu MTV3 17.3.1999.

Eduskunnan ulkopuolisten puolueiden vaalikeskustelu 1999.

LEHTIARTIKKELIT:

Pääministerin valinta arpapeliksi (Merkintöjä-palstalla Erkki Pennanen). *Helsingin Sanomat* 19.3.1999: A2.

En ole puolesta enkä vastaan (Touko Perko) *Keskisuomalainen* 21.3.1999. 2.

Taulukko 1: Erimielisyyden ilmaiseminen sanattomasti ja sanallisesti.

	Esko Aho		Paavo Lipponen		Sauli Niinistö		Kaikki edustajat		Yhteensä
	Ohjelma 1	Ohjelma 2	Ohjelma 1	Ohjelma 2	Ohjelma 1	Ohjelma 2	Ohjelma 1	Ohjelma 2	
Sanattomat tavat osoittaa erimielisyyttä	39	65	15	57	76	110	129	232	361
Pään pyörittäminen	3	0	0	0	0	0	3	0	3
Katsekontakti	23	38	5	35	44	49	72	122	194
Kädellä osoittaminen	11	22	5	14	20	41	36	77	113
Päällä nyökkääminen	2	3	4	8	3	8	9	19	28
Asennon vaihtaminen	0	2	1	0	9	12	9	14	23
Sanalliset tavat osoittaa erimielisyyttä	100	201	54	149	55	118	197	468	665
Suora kieltäminen	14	37	4	23	8	16	26	76	102
Kysyminen	4	15	6	17	3	26	13	58	71
Aiheen uudelleenmuotoilu	6	11	4	28	6	19	16	58	74
Puheenvuoron pyytämisen	5	15	2	4	1	8	8	27	35
Mielipiteen ilmaisu	45	70	23	41	8	19	76	130	206
Keskeyttäminen	26	53	13	36	19	30	58	119	177